
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

20. évfolyam 7. szám

2011. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Kovács Csilla:** „Vannak vidékek legbelül”. Tapasztalatok a foglalkozási képváltás alkalmazásáról a könyvtárosok továbbképzésében 3
- Ásványi Ilona:** „[A könyvtáros] afféle középhely egy teljes egyetem összes fakultásai és valamely felsőbbrendű lény között?” Egyházi könyvtárosok a XXI. század elején 10
- Bényei Miklós:** A helyismereti tevékenység időszerűsége. Öt kérdés és öt válasz(kísérlet) 17

Műhelykérdések

- Pegán Anita:** Ötéves a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány 24
- Murányi Adrienn:** Folyóirat-szerkesztési verseny középiskolásoknak. Miről tanúskodnak a könyvtári projektmunkák? 35

Extra Hungariam

- Németh Márton:** Közönségkapcsolatok, könyvtári márkanev, civil munka és a szakmai tartalom egyensúlya az észak-európai országokban 39

Napló

- Lukáts János:** Könyvek nyelvén... 43
- Fuchszné Benák Katalin:** Értékmentés a XXI. században, Hódmezővásárhelyen 49

Perszonália

- Hegyközi Ilona–Mezey László Miklós:** Kövendi Dénes (1923–2011) 52

Könyv

- Fehér Miklós:** Hivatásunk arra kötelez, 55
- Kéglí Ferenc:** A neveléstudomány és a közoktatás szolgálatában. Az OPKM története 1958–1990 61

From the contents

Csilla Kovács: Librarians about themselves - in metaphores (3);

Ilona Ásványi: Church librarians in the 21st century (10);

Miklós Bényei: The timeliness of local studies work (17)

Cikkeink szerzői

Ásványi Ilona, a pannonhalmi Bencés Főapátsági Könyvtár igazgatóhelyettese; *Bényei Miklós*, a Debreceni Egyetem tanára; *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Fuchszné Benák Katalin*, hódmezővásárhelyi lapszerkesztő; *Hegyközi Ilona*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Kégli Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Kovács Csilla*, a szentendrei Pest Megyei Könyvtár munkatársa; *Lukáts János*, író, műfordító; *Murányi Adrienn*, a budapesti Veres Pálné Gimnázium könyvtáros tanára; *Németh Márton*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Poprády Géza, Szlatky Mária**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Kovács Csilla

„Vannak vidékek legbelül”¹

Tapasztalatok a foglalkozási képhívás alkalmazásáról a könyvtárosok továbbképzésében

„Neveden szólítalak”

(Őszösvetség, Iz 43/1)

A könyvtáros pályán való működés elemzése és vizsgálata sokrétű feladatot jelent, épp ezért most csak egy szempontot emelek ki. Értelmezésem szerint *a könyvtáros a könyvtár legértékesebb része*, aki a jelenleginél sokkal több törődést és figyelmet érdemelne. Toldy Ferenc írta 1843-ban egy készülő, de soha meg nem jelenő könyvtártani mű bevezetőjében:

„Minden könyvtárnak két lényeges alkotórésze van, egy anyagi: a könyv ... s egy szellemi: a könyvtárnok. Ez tudniillik valóságos lelke, életereje minden bibliotékának. Ő tartja fenn, ő neveli tudományrendszeresen, hogy folyvást organikus test, s ne mechanikus halmaz legyen ... A könyvtárnok az, ki a könyvtárnak vagy megőelő betűje vagy verőszíve, ő képes a leggazdagabb gyűjteményt holttetemmé lelketlenülíteni, mint képes azt, ha magát – nem ragyogó, de annál melegítőbb – hivatásának egész lélekkel és szívvel odaadja, élő hatalommá emelni.”

De vajon, hogyan lehetséges ma magunkat „egész lélekkel és szívvel” hivatásunknak szentelni?

A nap mint nap dolgozó ember 8-10 órát tölt a munkahelyén, dolgozik körülbelül 40-45 éven át. A foglalkozás azonban nemcsak hétköznapjaink dolgozó óráit, hanem gondolataink, viselkedésünk érzelmeink és pszichénk jelentős részét is meghatározza. Szoros kapcsolat van tehát személyiségünk, a környezettel fenntartott kapcsolatunk, motivációnk és társadalmi cselekvésünk között.

A könyvtáros szakmához tartozó kérdések, például, hogy a munkahelyek milyen követelményeket, szakmai elvárásokat fogalmaznak meg a könyvtárossal szemben (magas iskolai végzettség, nyelvek tudása, műveltség és intelligencia, etikusság, több műszakos munkaidő beosztás, sok feladatból álló munkaköri leírás stb.) és ehhez képest milyen munkafeltételeket kínálnak intézményeikben (alacsony fizetés, hiányos infrastruktúra, egészségtelen munkavégzés, munkahelyi kö-

rülmények, hiányos egzisztenciális és szociális biztonság, szociális kedvezmények minimalitása és szinte semmi jogorvoslati lehetőség).

A könyvtáros pálya összes egzisztenciális, munkaügyi, egészségügyi, szociális kérdései (talán) mind méltó megoldásra várnak. És a fennálló megoldatlan, felemás helyzetek nagy mértékben befolyásolják a könyvtárosok, a szakma teljesítményét, de az egyéni rossz közérzeteket, a pályaelhagyásokat, a kisebb-nagyobb lelki problémákat és szomatikus betegségeket.

Szaktudományunkat a külvilág is két szélsőségben fogalmazza meg. Vagy tisztelettel néznek a könyvtáros foglalkozást gyakorlóakra, azt gondolván, hogy ők a tudomány, a kultúra ismerői, gyűjtőgetői, őrzői és közvetítői, vagy azt, hogy minnek az a sok kulturális kacat, elavult tudomány, poros könyv, csak a helyet foglalja és viszi a pénzt, az energiát.

A valóságban tapasztalt sok ellentmondás és azok megoldatlansága azonban nem hagyott nyugodni. A neves osztrák származású amerikai pszichológus és filozófus, Paul Watzlawick gondolata jutott eszembe, a problémák keletkezéséről és megoldásaikról. Watzlawick azt mondja, hogy a változást a gyakorlatban az hozza, hogy a problémát világosan, konkrét fogalmak segítségével megfogalmazzuk. Bizonyos körülmények között a problémák éppen úgy állnak elő, hogy egy létező nehézséget rosszul próbálunk megoldani. A megoldást csak az hozza, ha elhagyjuk a rendszert, úgy vizsgáljuk, ismerjük meg a probléma természetét, és ez vezethet a változáshoz. Akkor lépünk egy watzlawickosítást és fordulunk „csak” az egyén felé, keresve: milyen gondolatok foglalkoztatják, milyen érzések kísérik a működését? Az érdekelt, mi tartja mégis a kollégákat a pályán, hogyan élnek meg a hétköznapiakat, milyen energiák segítik őket?

Továbbképzések során gyakran indítom a tréninget foglalkozás-szimbólum választásával. Ilyenkor arra kérem a kollégákat, hogy mondjanak egy olyan szót, amely kifejezi, jellemzi a szakmájukat. Majd néhány mondattal indokolják is meg, miért választották épp azt a fogalmat, tárgyat, szót szimbólumként. Nem kell magyarázni, hogy mi a szimbólum, néhány percnyi töprengés után mindenki megtalálja a számára megfelelő kifejezést. A saját hivatásunk, az ahhoz való hozzáállásunk önmagunkból ered. Ha a test és lélek egységén át hívunk egy szót, szóösszetételt, azok a szavak kifejezik a tudatosan megtapasztaltat és a másképpen kifejezhetetlent is. A szavak tehát nem üresek, hanem egyéni tartalommal teltek.

Ezzel a bemutatkozással mindig hamarabb feloldódnak a kezdeti féltelmek és szorongások, hiszen pillanatok alatt mutatjuk be önmagunkat és ismerjük meg a másikat. Percek alatt lehet meleg, elfogadó, biztonságos légkört kialakítani a csoportban. Ezeknek a valamilyen képpel kifejezett szimbólumoknak erőteljesebb, az érzelmeiket mélyebben érintő, megmozgató hatása van, amely ráadásul közelíti egymáshoz a résztvevőket.

A foglalkozási képhívás megalkotása a Magyar Relaxációs és Szimbólumterápiás Egyesületben született meg. Az ötlet egy sajátos pszichológiai vizsgálóeszköz, Jacqueline Royer francia pszichológus által kidolgozott *Metamorfózisok tesztjéből* született.² Ebben a vizsgálatban olyan – a személyiségre vonatkozó – kérdések szerepelnek, amelyekre válaszolva a személy saját belső tartalmait vetíti bele. A válaszok megfelelő „átkódolás”, értelmezés segítségével megérthetővé válnak. A tesztben adott szimbólumkategóriákat a vizsgált személy tölti meg saját vágyaiból, motívumaiból, értékeiből szőtt tartalmakkal. A Metamorfózisok teszt alapja

az a gyermek- és felnőtt társaságban ismert játék, amelyben egy valakinek ki kell találnia a társaság által közösen választott személyt. A kitaláláshoz olyan kérdésekkel lehet eljutni, amelyek körbeírják szimbolikus kategóriákkal az adott személyt: mi lenne, ha építmény lenne, ha állat lenne, ha szín lenne stb.? A metaforák és szimbólumok útján több oldalról megszemélyesítődve, megjelenítődik a gondolt személy. A játékhöz nem kell különösebb képzettség, tudás. Alapja az a szimbólumalkotó képességünk, amely már gyermekkorunk óta bennünk működik. Mai kultúránk elsősorban a racionális gondolkodást tanítja, támogatja, és ennek következtében mára már szinte képtelenné váltunk a jelképek értelmezésére.

Mielőtt azonban megismerkednének a kollégák választásaival, kérem a kedves olvasót, hogy most tartson egy kis szünetet az olvasásban, és *próbálja ki önmagán a foglalkozási képhívás élményét*: kérem, írja le, milyen kifejezéssel, szóval fejezné ki jelenlegi foglalkozását? Majd néhány mondattal indokolja meg, miért választotta a megadott fogalmat?

* * *

A foglalkozási szimbólum megnevezése az azonosulás lehetőségét adja megalakítójának. A megadott szó jelképszerűen ad információt a személyről. Mutatja, hogy mivel tud azonosulni, milyen lehetőségei vannak a személyiségének. Az azonosulás pedig a tanulás, a személyiségváltozás, a szocializáció folyamatait segíti elő.

A foglalkozás-szimbólum megnevezésekor a személy saját belső tartalmait vetíti a megnevezett tárgyba, fogalomba, személybe, jelenségbe. Ezek a válaszok megmutatják, mivel szeretne és tudna azonosulni a személy, mivel érzi egynek magát, melyek a megvalósítandó céljai, milyen irányultságúak és energetizált-ságúak vágyai, milyen belsővé vált modellek és motivációk irányítják. Ezek hordozzák a személy állásfoglalását azokról az értékekről, amelyek szabályozzák magatartását.

Maga a választás azt mutatja, hogy a vágy még nem valósult meg egészen, de afelé törekszik.

A foglalkozás-szimbólum megnevezésének kérésével azt a mélyebb, pszichikus réteget érintjük meg a válaszolóban, ahol a szimbolikus gondolkodás segítségével, a racionalitás kontrolljának kikapcsolásával a személyiség rejtettebb tartalmi bukkánhatnak elő.³

Ugyanakkor a foglalkozás-szimbólum megnevezése lehetővé teszi, hogy olyan tartalmak kerüljenek a felszínre, *amelyeket még nem tudatosított a válaszadó sem*. Így a szimbólumokon keresztül differenciáltabb, árnyaltabb képet alkothatunk arról, hogy valaki milyen belső képpel végzi napi tevékenységét, és ő is tudatosíthatja a benne csírájában szunnyadó képességeit. Az egyéni szimbólum készítése egyik eszköze lehet a lelki munka végzésének. Lehetővé válik, hogy az egyén képes legyen felhozni, ami úgyis benne van. Lelki életfunkciókat emelhetünk a felszínre a lélek mélyéről. Hogyan is működjek? Melyik választás a jó? Amikor gyakoroljuk a képi megjelenítést, akkor a belül megjelenő képek bennünk valósággá válnak. Minden megjelenítés gazdagítja a lelket, mert tartalommal telítődik. A lelki valóság pedig van olyan fontos, mint a külső.

PÉLDA: „Olyan vagyok könyvtárosként mint a *sas*, mert a sas olyan madár, amely magasan repül, vagyis egyszerre sokat lát a világból (akárcsak a jól tájékozott könyvtáros), ugyanakkor észreveszi a piciny állatokat, vagyis az apróbb részleteket is (miként a jó könyvtárosnak ismernie kell a részinformációkat).”

Ez azt is jelezheti, hogy a személy aktuálisan nincs ebben az egységes (sas) állapotban, de vágyik rá, vagyis azt mondja:

„Szeretném, ha felülről láthatnám a világot, rálátásom lenne a dolgokra és észrevenném az apró részleteket is, mert olyan vagyok, mint a sas.”

A vágy jelenléte azt is jelzi, hogy már valamennyire megvan benne, hiszen különben nem ismerné, nem érezne részben azonosságot azzal, ami felé törekszik. „...*az ember nem vágyik arra, ami nincs már meg legalább csiréjében benne...*” (Szőnyi, i. m.)

* * *

Akkor lássuk a kollégák választásait és azok indoklásait, motivációit, amelyeket technikai okokból most lerövidítve közlök:

Nyitott könyv:	munkaeszköz, kapcsolat
Nyitott könyv:	segítség az olvasó felé
Nyitott könyv:	tudásgyarapító, olvasni jó
Könyv:	jó volna többet olvasni
Könyv:	olvasni jó az ismeret gyűjtése, ajánlás miatt
Könyv:	kevés az olvasásra jutó idő
Könyv:	a tájékozódás alapja
Régi könyv:	kutatás és tanítás
Lexikon:	információt tárol, segít az információ átadásában
Kérőlap:	segíti a tájékoztatást
Katalógusszekrény:	tárolja az információt
Számítógép monitor:	benne van a világ
Internetes számítógép:	mindent tud, gyors
Számítógép:	tanulási eszköze is a gyerekeknek
Búvárfelszerelés:	alámerülés az információ-óceánban
Szemüveg:	éleslátás, tisztánlátás
Nagyító:	„kézzel” is kell keresni a nyomtatott könyvek világban
Zseblámpa:	keresés
Égő gyertya:	világít, melegít a szellem világában
Fehérbot:	segítség az eligazodáshoz
Iránytű:	a legrövidebb út megmutatása
Iránymutató:	útmutató, irányadó, tanító
Jolly Joker (kártyalap):	mindre jó, mindent helyettesíthet
Turistajelzés:	iránymutatás a térben, cél

Empátia:	figyelmes segítség
Mosolygó száj:	öröm a tudás
Motor:	hajtóerő
Óceánjáró:	felfedező, segítő, iránymutató
Hánykódó hajó a tengeren:	mi lesz a szakmával?
Katalizátor:	közvetítés
Ajándék:	gondoskodás, etetés
Kamra:	elraktározott tápanyagok
Labirintus:	végtelen megismerhetetlenség, kimeríthetetlenség, nincs kijárat
Sas:	távlatkeresés, pontosság
Bagoly:	mindentudó, bölcs, sokat olvas
Tyúkanyó:	mesélés a gyerekeknek
Rab madár:	a szűk térben sok könyv: beszorítanak
Vadászkutya:	okos, segítő, kirtató, önálló, kutató
Vakondok:	felszín alatt kell dolgozni
Hamupipőke:	válogatás, értékelés
Könyvmoly:	kevés az olvasás
Folyó:	állandó változás, tisztulás, életadó
Csillagkép:	tájékozódást segítő, felfedező
Napfény:	éltető meleg, energia
Anyuka:	mindenre rálátással kell lenni

Először vizsgálhatjuk a választások jelentéseit. A választott tárgyak, fogalmak, állatok felfedik a személy introjektált, aktív ideálmodelljeinek jellegzetességeit. A választás tartalmazza a megvalósult elemeket, a kimondott motiváció pedig a szimbólum hiányos, elégtelen aspektusát jelzi.

A főnevek jórészt valamilyen élettelen tárgyat, fogalmat jelölnek. Az „állat”, már élő organizmus: ebből 4 madár (sas, bagoly, tyúkanyó, rab madár), 1 vadászkutya és 1 vakondok. A sas és bagoly vadon élő, szabad, a tyúk a földön kapirgál és a negyediknél a jelző, „rab” a fő jelentéshordozó. Az élettelen és élő főnevek viszonylatában a statikusság és változás ragadható meg. Az élő organizmusok változóbb, fejlődőbb, alakulóbb energetikát fejeznek ki, mint az élettelen tárgyak. A velük való pozitív azonosulás közvetlenebb kapcsolódást jelez az anyagi valóság-hoz. A bagoly a tudomány, a bölcsesség, a gondolkodás régi szimbóluma. A sas agresszívebb: a szabad repülés, a zsákmányolás, a szárnyalás és uralkodás jelképe is; a vadászkutya a hűséges segítő, kifinomult szaglásával bukkan a vadra, és azt önzetlenül átengedi az embernek; a tyúkanyó féltő gonddal vigyázza a kicsibéket, a jövőt. A rab madár és a vakondok válaszban azonban negatív tulajdonságokkal való azonosulás is kifejeződik. A rab akadályoztatva van életvitelében, ami annál is súlyosabb, mivel a madárként lételeme lenne a levegőégben való repülés, a szabad és gyors hely- és nézőpont változtatás. A vakondok a szorgalmas föld(alat-ti)műves, hasznos rovarévó, azért mégiscsak kárt okoz a kiskertben, s azzal bosszúságot gerjeszt másokban.

A főnevek közül 9 db a könyv. A „könyv” nagy jelentéskörrel rendelkezik különböző kultúrákban és különböző történeti korokban.⁴ Csak vázlatosan néhány jelentés: az univerzum szimbóluma, a nyitott könyv a tanulás, a tudomány, a bölcsesség, a reveláció. A csukott könyv a szűz anyag; a nyitott a megtermékenyített. Zárva megőrzi a titkát, nyitva viszont, aki keresi, megszerezheti a tartalmát. A tanítás, a tanulás, az írás szimbóluma: próféták, az egyházatyák, a négy evangélista attribútuma. Az Ószövetségben a sors, a méltóság, a törvény. Könyvtárosként sok éven keresztül, sok könyvből készülünk a szakmára, nem csoda hát, hogy aki könyvek által és könyvek között nő fel és könyvek között éli mindennapjait, a legkézenfekvőbbben a könyvet választja hivatása szimbólumává. A motivációkat tekintve azonban mégis szinte mindegyik más, vagyis a választásokban sok motívum *hiánya* mutatkozik: elégtelen a kapcsolat az emberek között, a könyvtáros nem kapcsolatteremtő a kultúra és a közönség között, elégtelen a tudásgyarapítás, az olvasás minősége, mennyisége, időhiány van, a könyvtárat nem használják megfelelően (nem tájékozódási támpont, nem kell az információátadás, információkeresés).

A szemüveg, a bűvárfelszerelés, a csillagkép, a turistajelzés, az iránytű, az óceánjáró, a fehérbot, a zseblámpa, a gyertya, a nagyító, a napfény a kereséssel, a feltárással, a felfedezéssel, a megtalálással, az irányítással, a tájékozódási ponttal, a tájékoztatással való pozitív azonosulás kifejezői. Megjelenik a (tudás) gyűjtögetés, halmozás kényszere, a rendszerezés képessége (kamra, katalógusszekrény, lexikon).

A rossz közérzet jelenléte a szakmában érződik a következő a szimbólumokban: rab madár, Hamupipőke, hánykódó hajó a tengeren, Jolly Joker, könyvmoly, vakondok. Ezeket nevezhetjük taszításoknak is. De azért, hogy ezek egyben meszeszerűek és nem hétköznapiak, egyben mintha elutasítanák ezt a negatív azonosulást. Amikor szóban gyűjtöttem a fogalmakat, gyakran először valami negatív jelentésű fogalom csúszott ki a kollégákból, amellyel mintegy önmagukat, illetve a szakmát ironizálták. De aztán „komolyan” véve a feladatot, jöttek a pozitív példák. Sokkal készségesebben teljesítették az írásos formát. Ez is fölfogható szimbolikus értelemben. Egy feladattal szívesebben elvonulnak – hacsak néhány perc is –, és azért adják írásban választ, mert ez a forma kényszerítőbb a pontosabb kifejezés megtalálásában. Akkor jó és megfelelő a munka, ha pontosan érthető, konkrét választ tudnak adni a kérdezettek.

Elgondolkodtató lehet egy olyan szintű megközelítése is a kapott szimbólumoknak, hogy a könyvtárosként dolgozók személyiségüknek mely részeit élhetik meg a napi tevékenységekben. Vagyis milyen tulajdonságok szükségesek a könyvtáros hivatáshoz? Mit enged előhívni a környezet? Például ha képzelt személyt választott, akkor aktuálisan milyen archetípus munkál benne? (Hamupipőke, Jolly Joker). Az állat választásokban kifejeződéhetnek az életerő-energiák (sas, tyúkanyó, rab madár, vadászkutya, vakondok). Láthatjuk a felsorolt csoportosításból, hogy eszközként, szerszámként kivétel nélkül valamilyen segédeszközt választottak (szemüveg, fehérbot, iránytű). (Dupla zárójelben jegyzem meg, mert most nem ez ennek az írásnak a témája, hogy például itt is felvillan az a tény, hogy könyvtárosként már segítői, támogatói hozzáállással dolgoznak sokan e pályán, s az is kirajzolódni látszik, hogy nem is túl nagy életenergiákkal. Akkor nem a „szolgáltatói” magatartásmintákat kell erősíteni ún. kommunikációs tréningekkel

a továbbképzések során, hanem éppen hogy az asszertív tulajdonságokat kell fejleszteniünk, önismeretet, hogy megelőzhessük – személyes szinten is – a gyors kifáradást, kiüresedést.) A dolog, tárgy választásokból kiolvashatjuk, milyen függőségi viszonyban vannak a környezettel, hogyan szeretnék, hogy bánjanak velük; miként használják, értékeljék őket. Könyvként adhatnak örömet, tudást, információt, ismereteket; kérelpként segítséget a tájékozódásban; katalógusszekrényként, kamraként elraktározhatják a szellemi táplálékot. Ezek azok az értékek, amelyekkel ők rendelkeznek, és vágnak arra, hogy ez alapján értékeljék a munkájukat.

A motivációk (miért ezt a szimbólumot választotta) értékelése szintén sok szempontú lehet, és a motivációs típusokból következtethetünk a pszichére ható, de tudattalan képzetcsoportokra (komplexusokra); a tartalmi elemzésekből kiderülhetnek a szükségleti körök. Vagyis képet kaphatunk arról, mi lehet egy-egy tréning témája, ami valóban foglalkoztatja a résztvevőket.

Összefoglalva, a foglalkozási képhívás, a foglalkozási szimbólumok használata lényegénél fogva teszi lehetővé J. Bahtnager hindu pszichológus által megfogalmazott elv érvényesítését: *„Az én kutatása nem információk szerzése, hanem transzformációk megvalósítása.”*

JEGYZETEK

- 1 Kányádi Sándor: Előhang (1982)
- 2 Szőnyi Magda: Jacqueline Royer metamorfózisok tesztjének diagnosztikus alkalmazása, valamint 300 budapesti gimnazista jegyzőkönyvének feldolgozása. Mérei F., Szakács F. (szerk.): Pszichodiagnosztikai vademecum. II. Személyiségtesztek. 3. rész. Budapest, Tankönyvkiadó. 99–163. p.
- 3 Pető Csilla: Metamorfózisok a személyiségfejlődés folyamatában. = Új Pedagógiai Szemle, 1998. 10. sz. 46–58. p.
- 4 Szimbólumtár. Bp., Balassi, 1997. 279–280. p.

„[A könyvtáros] afféle középhely
egy teljes egyetem összes fakultásai
és valamely felsőbbrendű lény
között?”¹

Egyházi könyvtárosok a XXI. század elején

Ha egy könyvtárat – bármilyen könyvtárat – szeretnénk bemutatni, a következőkről kell szólnunk. A könyvtár 1. gondozásának, szolgáltatásának *személyi feltételei*, 2. a gyűjtemény nagysága, jellege, 3. állapota, 4. feldolgozottsága, 5. „szolgáltatása”. A kor követelményének megfelelően a jellemzést a következő pontokkal egészítjük még ki: 6. digitalizálás-kiadványok, 7. (szerzői) jogi védelem.

A személyi feltételt azért tettük az első helyre, mert tapasztalataink szerint ez a legfontosabb, minden mást meghatározó szempont. Megfelelő számú és képzettségű könyvtáros nélkül szinte lehetetlen gondozni és áttekinteni, érdemben feltárni és szolgáltatni egy gyűjteményt. A könyvtáros formálhatja a gyűjtőkört és gyarapíthat ennek megfelelően, vagyis alakítja a könyvvállományt.

Gyűjtemény, szolgáltatás, könyvtáros – a három összefügg

A *könyvtáros* szakmai felkészültsége és emberi habitusa, személyisége meghatározza a szolgáltatást (mit? mennyit? hogyan?) és az állományt (milyenség, mennyiség, feltártság). Adott képességekkel rendelkező könyvtáros a saját képességeinek – és a könyvtár egyéb lehetőségeinek pl. felszereltség, technika – megfelelően tud szolgáltatni. A *szolgáltatásokból* lehet következtetni arra, milyen a humán erőforrás és az állomány. Adott állományból az adott technikai feltételek mellett, adott módon lehet szolgáltatni. Az állomány milyensége utal a könyvtárosa.

A könyvtárosi ideál

Mint a legtöbb jelenségről, intézményről a világban, van egy évtizedek, évszázadok alatt kialakult kép, aztán van, amit a környezet, a külvilág gondol róla „pro

és kontra”, és van, amit mi fogalmazunk meg önmagunknak. Az első kép objektív is, de megfogalmaz egy ideált is, az utóbbi kettőben szubjektív elemek is vannak, és olykor fedik egymást. A könyvtárról és a könyvtárosról is tehát legalább kettő, de olykor három „kép” él a személyes és köztudatban.

Arra, hogy megvizsgáljuk, hogy a különböző történelmi korokban milyen kép élt a könyvtárosról, mi(lyen) volt a „könyvtárosi ideál”, nem vállalkozom. Csupán csak egy, a XX. században megfogalmazott képre utalnék hosszabban, amely könyvtáros tanulmányaink kezdetétől fogva és azóta is elkísér többünket. Dávid Antal² az 1937. évi könyvtárosképző tanfolyamon tartott előadásában³ így fogalmazza meg a könyvtárosi ideált:

„Ha tudományos alapossággal, kimerítően akarnók tárgyalni azokat a szellemi és erkölcsi adottságokat, amelyekre szükség van, hogy valaki jó könyvtárossá válhassék, köteteket kellene összeírunk. Az adott körülmények között meg kell azonban elégedniünk néhány emlékeztető mondattal.

Hogy rátermettséggel kezdjük, jó emlékezőtehetség, friss eszmetársító készség, gyors és higgadt ítélőképesség nélkül hamarosan nagyon idegenül és szerencsétlenül fogja magát érezni az ember a könyvtári szolgálatban. Ismeretek terén annak, aki a könyvtárosi eszményt meg akarja közelíteni, afféle középhelyet kellene elfoglalnia egy teljes egyetem összes fakultásai és valamely felsőbbrendű lény között.

Mindenekelőtt bírnia kell a Szentlélek pünkösdi ajándékát, a nyelvek adományát. Nem sokra megy azonban, ha bármily sok nyelven, bármily tökéletesen csak banalitásokat tud mondani. A tudományok iránti érdeklődése legyen széleskörű és élénk, mint valamely műkedvelőé, de tájékozottsága legalább olyan mély, hogy a szellemi pelyvát el tudja választani a tiszta búzától, és segíteni tudjon ne csak az érdeklődő laikusnak, hanem a komoly kutatónak is. Arra a sokat vitatott kérdésre, legyen-e maga is tudós valamely szakon, röviden azt felelhetjük, hogy jaj annak a könyvtárnak, amelynek tisztviselői tudósok, de még jajabb annak, ahol a tisztviselők nem tudósok. Minden vitán felül kétségtelen azonban, hogy holtig megőrzött tanulási vágy nélkül jó könyvtáros el sem képzelhető.

Morális téren: egyesüljön a könyvtárosban a szerzetesi igénytelenség és alázatosság a nagyvilági fölényességgel, és mindenek felett legyen meg benne a veleszületett és önneveléssel tökéletesített segítőkészség. Tudjon tiszta szívvel örülni azokkal, akik segítsége révén lélekben gazdagodtak és érezzen őszinte hálát azok iránt, akiknek szolgálatára lehetett. Röviden, a jó könyvtáros: lehetőleg magas fokon kiművelt tiszta fej és egészséges tiszta szív.

Ezek az adottságok, sajnos, nagyon ritkán találkoznak kellő harmóniában ugyanabban az emberben – és ha olykor mégis találkoznak, az ilyen ember sajnos nem igen megy könyvtárosnak.”

Bibliothecarius, custos, librarius, armarius, egyházi könyvtáros

Bár nemigen beszélünk külön települési (közművelődési), felsőoktatási, esetleg egyetemi könyvtárosról vagy szakkönyvtárosról, az *egyházi könyvtáros* kifeje-

zés elő-előfordul. Tapasztható, hogy az egyházi könyvtárban dolgozó kolléga nem egyszerűen könyvtáros, hanem *egyházi* könyvtáros. Talán azért van ez így, mert túlzás nélkül mondhatjuk, hogy az 1990-es évek közepétől kezdve megteremtődött – létrejött? kialakult? a könyvtárügyön belül? mellett? – az egyházi könyvtárügy⁴, és mert a több évszázados múltra visszatekintő egyházi könyvtárakra egyféle tisztelettel tekint a szakma és a nagyközönség is.

„Kezdetben” valószínűleg a könyvtárosok fele egyházi könyvtáros volt. A másik fele „világi írástudó”: „állami” tisztviselő, írnok, tudós, művész.

Dsida Jenő „*Arany és kék szavakkal*” című – amúgy szerelmes – versében így képzelte a „könyvtárost”:

*„...boltíves,
pókhálós vén terem
zugában álmodó
középkori barát,
ki lemosdotta rég
a földi vágy sarát
s már félig fent lebeg
a tiszta étheren, –
ül roppant asztalánál,
mely könyvekkel teli
s a nagybetűk közébe
kis képecskéket ékel,
Madonnát fest örökké
arannyal s égi kékkel...”*

Bár Dsida egy *scriptor*ról beszél, tudjuk, hogy a *bibliothecarius* és a *scriptor* nehezen választható szét a középkorban, ahol a kolostor épületegyüttesében a könyvtár mellett (olykor valóban egymás melletti két helyiségben) másolóműhely is működött. A könyvtárost a középkorban gyakran a következő szavakkal jelölik: *custos*, *librarius*, *armarius*. Szent Benedek *Regulájában* nagyon fontosnak tartja az olvasást. A következőt írja: „*A tétlenség a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal.*”⁵ A 73 fejezetből álló *Regula* hét fejezete foglalkozik az olvasással, és még több helyen a (szent) olvasmányokkal. A bencés kolostorokban tehát minden bizonnyal volt könyvtár, amely „együttműködött” a másolóműhellyel, úgy is, hogy a két „intézmény” egymás közelében volt a kolostor épületegyüttesében. Ha volt könyvtár, akkor volt könyvtáros is, aki gondozta, kezelte és őrizte a gyűjteményt. A bencés kolostorok könyvtárai voltak tehát az első (egyházi közösség által fenntartott) *egyházi könyvtárak*, könyvtárosai pedig az első *egyházi könyvtárosok*.

Egyházi könyvtáros az elmúlt században

Milyen volt egy *egyházi könyvtáros régen*, sőt még a közelmúltban, a XX. században is? A középkorhoz hasonlóan az egyházinak mondható gyűjteményekben a „könyvtáros” még a huszadik században is kizárólag férfi, pap vagy szerzetes, más

felekezeteknél lelkész, olykor szellemi emigrációba szorult, odakényszerített „tudós ember” volt, aki gyakran (kitüntető) címként viselte ezt a címet, tisztséget. Általában nem is volt vagy mellékesen volt valamiféle könyvtári képesítése. De tudjuk, hogy ebben az időben még a nemzeti könyvtárban sem volt mindenki szakképzett könyvtáros (dokumentációs szakember), sőt, általában más diplomával–diplomákkal bírtak a kollégák. (Nem is beszélve azokról az írókról, költőkről, filozófusokról vagy gondolkodókról, akik „egzisztenciális menedéket” találtak egy-egy könyvtárban. Felesleges feltenni a kérdést, hogy vajon ők könyvtárosok voltak-e, és persze boldogan vállalunk „közösséget” velük mi, „csak” könyvtárosok...)

Legyünk realisak: ha könyvtártudományról szólunk, alkalmazott tudományról beszélünk. A könyvtárosság szakma, amit persze lehet foglalkozásként, de hivatásként, mesteri módon is művelni, ahogy más szakmákat is.

Az egyházi könyvtárak XX. századi sorsa mindenki előtt ismert. 1948 után a legtöbb megszűnt, szétszóródott vagy „bezárkózott” – raktár lett. A kevés egyházi könyvtárvezetőt és könyvtárost nem neveztük „egyházi” könyvtárosnak, még általában könyvtárosnak sem. A jelesebb egyházi könyvtárban dolgozó–működő munkatársakat számon tartották az országos könyvtárak országos szakemberei, akik maguk is kevesen voltak-vannak; napjainkban is csupán egy-két könyvkötéssel, könyvillusztrációval vagy nyomdászattal stb. foglalkozó komoly szakembert találunk hazánkban. A szakmai kapcsolatot egyházi és „világi” könyvtáros között a hasonló gyűjtemény adta, eredményezte, hiszen a nagy országos könyvtárakon kívül – OSZK, Akadémiai Könyvtár, Egyetemi Könyvtár – az egyházi gyűjtemények őriztek és őriznek jelentős muzeális anyagot. A „világi könyvtárakban” dolgozó országos szakemberek szakmai érdeklődésből keresték fel ezeket a gyűjteményeket, vagy mert saját kutatási témájukhoz tartozott egy-egy egyházi könyvtárban található anyag, vagy egy-egy országos program, projekt miatt (CIH, védettséget stb.).

Egyházi könyvtárosok napjainkban – helyzetkép

Milyenek az egyházi könyvtárosok napjainkban?

Az egyházi könyvtárosok azt tapasztalhatják, hogy a mai napig is egyféle távolságtartással és tisztelettel viszonyul hozzájuk a szakma. Ez a magatartás nagyrészt annak az intézménynek szól, amelyet képviselnek, amely a munkahelyük. Hogy megérdemelik-e ezt a tiszteletet? Bizonyára sokan igen és vannak, akik nem. Mikor az egyházi könyvtárosokról szólunk, nem véletlenül és nem csak azért idéztük föl a Dávid Antal által megfogalmazott könyvtárosi ideált, mert stílusa–tartalma valamiféleképpen „egyházias”...

Arra persze nem vállalkozhatunk – már csak az irgalmasság és a kollegiális tisztelet miatt sem –, hogy akár a fentebb megfogalmazott „ideál” (...*afféle közép-hely egy teljes egyetem összes fakultásai és valamely felsőbbrendű lény között*), akár más szempontok szerint minősítsük az egyházi könyvtárosokat, de rövid helyzetképet adhatunk róluk, és ezzel talán segíthetünk egy realisabb elvárás és kép kialakításában, amelyet objektív és szubjektív tényezők is meghatároznak.

A rendszerváltozás előtti helyzethez képest alapvető változás napjainkban, hogy a könyvtárosok már nem lelkészek, szerzetesek, papok, hanem könyvtári képesítéssel rendelkező civilek, gyakran és zömében nők.

Végzettség–képzettség szempontjából az egyházi könyvtárakban dolgozó könyvtárosok többsége egyetemet vagy főiskolát végzett, bár nem mindig szakirányú végzettségűek, esetleg a nem szakirányú diplomájuk mellett főiskolai vagy középfokú könyvtárosi képesítéssel rendelkező kollégák.

Mivel az egyházi könyvtárak gyakran egy gazdasági és szervezeti közösségben működnek az egyházi múzeumokkal és levéltárakkal, a könyvtárak vezetői sok esetben muzeológusok vagy levéltárosok. Tapasztalható, hogy ez a tény – lehetőség? adottság? – előnyökkel és hátrányokkal is jár. Könyvtártörténeti tanulmányaink során megtanultuk, hogy a három intézmény – könyvtár, levéltár, múzeum – egy közös „ős-intézményből” alakult ki, majd vált szét. Az internet világában ismét egy „virtuális-közös intézmény” felé tartunk. Egy könyvtárat vezető muzeológus vagy levéltáros saját, nem könyvtári szakmai tudásával gazdagíthatja, felendítheti intézménye működését, ha globális, „interdiszciplináris gondolkodásra” képes, ha együttműködő és innovatív. Ha nem ilyen, ha „szakbarbár” – akár jó értelemben is –, az bizony meg is látszik az általa vezetett könyvtár működésén.

Az egyházi könyvtárban dolgozó szakképzett könyvtárosok zöme „általános szakmai”, inkább települési könyvtárban használható alapképzést kapott. Néhány helyen dolgozik a „(szegedi) régi könyves szakot” elvégzett könyvtáros, bár a tapasztalat az, hogy az ő szakmai felkészültségük nagyon egyenetlen, a kiemelkedőbbek pedig inkább nagy országos könyvtárakban próbálnak elhelyezkedni.

A jó pap holtig tanul – tartja a közmondás; „... holtig megőrzött tanulási vágy nélkül jó könyvtáros el sem képzelhető” – állítja Dávid Antal. Ahogy egy katolikus pap szentbeszédén vagy egy protestáns lelkész szavain meglátszik, hogy elmélkedik-e, felkészül-e, úgy a könyvtároson is „meglátszik”, hogy folyamatosan művelje magát, tájékozott-e, nyitott-e, felismeri-e az adott kor feladatait és lehetőségeit.

Márpedig egy egyházi könyvtárban más a gyűjtemény, a szolgáltatás, a könyvtárhasználati igény, mint egy települési könyvtárban. A muzeális gyűjteménnyel foglalkozó, de a modern teológiai állományt gondozó könyvtáros munkájával kapcsolatban is igazak a következő feltételek: mások a tájékoztatási segédletek, a kézikönyvtár (és a napjainkban immár fontos internetes lehetőségek), és szerényebbek, bár az igényekhez képest kielégítőek a számítástechnikai feltételek. A „régikönyves” kolléga nem árt, ha tájékozott az antikváriumok világában (árverések, katalógusok, könyvpiac), az állományvédelemben (vagyon-, tűz-, állag-, katasztrófavédelem, prevenció – és még nem is szóltunk a szerzői-jogi védelemről). Jártasnak kell lenni a pályázattírásban és a digitalizálásban is. Legyen egy kicsit művelődésszervező a vallási és kulturális turizmus területén, legyen múzeumpedagógus, és legyen képes kiállítást rendezni, így megmutatni gyűjteménye „kinccseit.” A modern állománnyal kapcsolatban jó, ha tájékozott az adott felekezett „teológiájában” és segédtudományaiban, az adott vallás vallásismeretében és kultúrtörténetben is.

Napjainkban elvárás, hogy valaki több lábon álljon, és szorgalmazott az élet-hosszig tartó tanulás is. Ennek egyféle előfeltétele a kíváncsiság, az érdeklődés és az ezzel járó önművelés és tájékozódás. A szervezett továbbképzések, tanfolyamok, szakmai értekezletek, konferenciák azonban csak segíthetik, de nem helyettesíthetik az önálló tanulást, olvasást. Persze nemigen vannak olyan intézmények, szervezetek, amelyek vállalnák az olyan speciális képzések akkreditálását, amelyekre az egyházi könyvtárosoknak szükségük lenne. Sajnos, a kötelező hétéves

továbbképzés is akadozik, ismertek eredményei és kudarcai, ahogy a könyvtárosi életpályamodell sorsa is. Sajnos, megszakadt azoknak a szakmai napoknak a sora is, melyeket az Egyházi Könyvtárak Egyesülése szervezett, és amelyeken örömmel és szívesen vettek részt – ha nem is nagy számban – nem egyházi könyvtáros kollégák is. Tapasztalatható volt, hogy a „civil” kollégák kíváncsisággal jelentkeztek e rendezvényekre, rácsodálkoztak a légkörre, a szellemiségre, a lelkeségre és ezek miatt érezték jól magukat az egyházi könyvtárosok körében.

Persze, a fentebb említett speciális tanfolyamok indításához megfelelő résztvevői létszám is szükséges. Ám napjainkban – nem a továbbképzés, hanem a munka szempontjából – az egyházi könyvtárakban dolgozó könyvtárosok kevesen vannak, messze kevesebben, mint ahány könyvtáros szükséges lenne a kb. 70 egyházi-felekezeti könyvtár fenntartásához és működtetéséhez.

Az egyházi könyvtárakban napjainkban általában három-öt, ritka kivétel, ha nyolc-tíz fő, sőt gyakori, hogy csak egy könyvtáros gondozza, őrzi, és az igényekhez képest szolgáltatja az általában tízezres nagyságrendű gyűjteményt.

Ezekben a könyvtárakban nincsenek osztályok, csoportok. A könyvtári képesítéssel vagy azzal is bíró munkatársak könyvtárosi feladatok mellett a pályázatot írnak, informatikusi munkát végeznek és digitalizálnak, kiállítást rendeznek, kiadóként, szerkesztőként tevékenykednek, szervezik a napjainkban fellendült vallási és kulturális turizmust vagy konferenciákat rendeznek, de több helyen ők az idegenvezetők, netán a takarítók is.

Stendhal szerint egy jó falusi plébános maga a Gondviselés. Tudjuk, egyetlen aktív, agilis, innovatív, érdeklődő, művelt–olvasott, tájékozott, gyakorlati érzékkel is megáldott, elkötelezett könyvtáros is sokat tehet. Munkánk során sok olyan feladattal találkozunk, amelynek elvégzése nem pénz, hanem inkább munka és odafigyelés kérdése.

A könyvtárak zömében nincs külön „régí könyves” szakember. A könyvtárosok munkaidejük egy részében, minden speciális szakképzettség nélkül foglalkoznak a muzeális anyaggal. Ez igazában csak annyit jelent, hogy helyben használatra előkeresik és kikészítik a tudományos kutatók által kért könyveket. Továbbá lehetőség szerint restauráltatják, valamint kiállításokra előkészítik a régi dokumentumokat.

Az adott anyagi feltételek mellett tudományos munkatárs foglalkoztatása, akár csak ilyen státus megteremtése lehetetlen feladat. Egyes könyvtáraknak vannak „külsős” munkatársai, tudományos kutatók, szakemberek, akik bizonyos „célfeladatokat” végeznek el (pl. az ősnymtatványok bibliográfiájának elkészítése). Őket azonban – pénz hiányában – a legritkább esetben kéri fel az adott könyvtár, inkább egy-egy országos könyvtár vagy munkacsoport kezdeményezi, esetleg egyéni kutatás ösztönzi, és díjazásuk legfeljebb csak pályázati támogatásból oldható meg. A feldolgozó munkában néhány helyen szakmai gyakorlatukat végző egyetemisták vesznek részt. Összességében azt mondhatjuk, hogy állandó munkatársak száma sajnos, nem teszi lehetővé a komolyabb szakmai munkát.

A muzeális állományt katalógus vagy kiadvány formájában feltáró kutatóműhely csak egy-két helyen működik. Az egyházi könyvtárakban a régi könyvekkel foglalkozók ismerik ugyan a nagy országos könyvtárakban vagy más intézményekben működő tudományos műhelyeket, de munkájukban nemigen vesznek részt. Az országosan híres „régí könyves” szakemberekkel kapcsolatuk inkább hi-

vatalos munkakapcsolat, mint személyes. A kapcsolatfelvételt egy-egy kiállítás, kiadvány stb. ösztönözheti.

Tevékenyebb, már informatikus-könyvtáros képzésben részesült kollégák próbálkoznak a digitalizálással vagy digitalizáltatással. Gyűjteményük egyes „kincseit” kísérlik meg így elektronikus vagy hagyományos (hasonmás) kiadvány formájában a nagyközönség elé tárni.

Az egyházi könyvtárakban kisebb az olvasóforgalom, nem a szokásos értelemben vett olvasók, inkább a szakkönyvtárakat használó tudományos kutatókra vagy a települési könyvtárakban, a helyismereti gyűjteményben olvasókra–kutatókra emlékeztetnek a könyvtárhasználók, akik azonban speciális kiszolgálást és szolgáltatásokat kívánnak. A könyvtáros is hasonló munkát végez, mint egy szakkönyvtárban vagy egy települési könyvtár helyismereti gyűjteményében dolgozó kolléga.

* * *

Ahogy a nem egyháziak között is, úgy az egyházi könyvtárosok között is sokan vannak, akik nem könyvtárosnak készültek, aztán valahogy mégis könyvtárosok lettek. Mint minden szakmát, a könyvtarósságot is lehet foglalkozásként és hivatásként is művelni. Hogy foglalkozásként „dobozolunk-e”, netán „széklábat faragunk-e” vagy alázattal, tán kicsit patetikusan hangzik: szolgáló szeretettel (hiszen ki jegyzi meg a szótárírókat, a bibliográfiák összeállítóit, ki értékeli eléggé a könyvtarost, aki segíti a kutatót, vagyis összeszedi a keresett anyagot, hogy majd más publikálja azt?) – a körülményeken kívül rajtunk is múlik.

JEGYZETEK

- 1 Vö.: Dávid Antalnak az 1937. évi könyvtarósképző tanfolyamon tartott előadásából vett idézet. In: Káplány Géza: Könyvtárak korszerű rendezése és fejlesztése. Bp., A Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete, 1943.
- 2 1890-ben született Budapesten. Asszirológus, orientalista, könyvtáros. 1912-ben római katolikus teológiát végzett a budapesti egyetemen. 1913-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1912–1919 között fővárosi hitoktató, 1919-től a Fővárosi Könyvtár tisztviselője, 1921-től főkönyvtarosa, 1927-től igazgató. 1948-ban a könyvtárból nyugdíjazták. Közben 1923-ban asszirológiából egyetemi magántanári képesítést szerez. 1923–1951 között a budapesti egyetemen az asszirológia magántanára, 1951-től megbízott előadó, utóbb címzetes egyetemi tanár. 1967-ben halt meg Budapesten. Forrás: Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. Új sorozat. V. kötet Bp., 1943. 319. p. és Új Magyar Életrajzi Lexikon II. D–GY. Főszerk. Markó László. Bp., Magyar Könyvklub, 2001.
- 3 Ld. 1. sz. jegyzet
- 4 Nagy szerepe volt ebben az 1994-ben létrejött Egyházi Könyvtárak Egyesülésének. A szervezet történetéről ld. Ásványi Ilona: Az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének 15 éve különös tekintettel a 2004 és 2009 közötti időszakra. 15 éves az Egyházi Könyvtárak Egyesülése. Pannonhalma, Egyházi Könyvtárak Egyesülése, 2009. 54 p. /EKE-füzetek, 1./
- 5 48. Fejezet: A mindennapi testi munka. In: Szent Benedek Regulája. ford. Söveges Dávid. Pannonhalma, Bencés Kiadó, 1995. 97 p.

A helyismereti tevékenység időszerűsége

Öt kérdés és öt válasz(kísérlet)*

Ha a címbe foglalt állítást kérdésként tennék fel, gondolom, e körben a válasz magától értetődően és egybehangzóan: igen. Mindazonáltal érdemes pár percig, mondjuk, egy fél óráig eltűnődni azon, miben is áll napjainkban a helyismereti munka időszerűsége? Miért beszélünk róla ismét olyan gyakran, miért áldozunk e feladatra oly sok erőt és időt, miért okoz oly sok örömet e szolgáltatás az elkötelezettjeinek? Mivel magyarázható a lokális információk iránt világszerte megnyilvánuló érdeklődés? Hogyan tehetnénk többet e széles körben mutatkozó és egyre differenciáltabb igény kielégítésére?

Hozzáértő szakmabeliek számára nyilvánvaló, hogy a kérdések tovább sorjázathatók. A hétköznapok sodrásában viszont ritkán tudatosítjuk ezeket. A mostani összefoglalás is csupán arra kínál alkalmat, hogy a könyvtári gyakorlat során felvetődő problémák némelyikén elgondolkojunk. Az előadó pozíciójában arra vállalkozom, hogy néhány – megengedem, a szerteágazó témakörből kissé önkényesen kiválasztott – kérdést megfogalmazzak, és valamiféle kísérletet tegyek a válasz keresésére. Elsősorban azzal a szándékkal, hogy elindítsam, ösztönözzem a további töprengést. Meggyőződésem szerint csakis a közös gondolkodás, a tapasztalatok kölcsönös cseréje, az összefogás mérsékelheti a bizonytalanságokat, juttathatja el a könyvtárosokat, a szakmát a helyes, a használókat kielégítő megoldásokhoz.

1.

Az első kérdés, amelyik önkéntelenül elénk todul: *milyen feladatokat ró az önkormányzati könyvtárakra a helyismeret terén az 1997. évi CXL. törvény?*

Ha nem is szó szerint idézi, de minden könyvtáros „kapásból” feleli: a 65. § (2) bekezdése előírja, hogy a települési könyvtár „*helyismereti információkat és dokumentumokat gyűjt*”. A következő, a 66. § ugyanezt a megyei könyvtáraktól is kötelezően elvárja, kiegészítve a köteles példányok kezelésével. Annak idején, közel másfél évtizeddel ezelőtt ez a néhány szó rendkívüli, mondhatni, történeti jelentőséggel bírt. Egyfelől a jogalkotók a legmagasabb szinten ismerték el azokat

* Elhangzott a Pest megyei könyvtárosok szakmai tanácskozásán, Vácott, 2011. március 30-án.

az erőfeszítéseket, amelyeket a magyar könyvtárosok (mindenekelőtt a közkönyvtárak munkatársai) több évtizede, néhol több mint egy évszázada kifejtettek a lokális dokumentumok összegyűjtése, feltárása és az információk szolgáltatása érdekében. Másfelől az előkészítésben résztvevő könyvtári szakemberek jóvoltából az európai fejlődéssel összhangban látenszen meghatározták az előre vivő utat is. Talán nem árt emlékeztetni: az ötvenes–hatvanas években a hazai könyvtárügy helyzete úgy alakult, hogy döntően a megyei könyvtárakra hárult a helyismereti tevékenység csaknem mindenütt örömmel vállalt terhe; majd a hetvenes évek elejétől az akkori nomenklatúra szerinti „B” típusú, azaz városi és járási könyvtárakban is elkezdték szorgalmazni a helyi dokumentumok gyűjtését és a lokális tájékoztatást (számos helyen ez a munka korábban is folyt); és miután a városi és az 1983 végéig létező járási gyűjtemények megerősödtek, napirendre tűzhettük a községi könyvtárak helyismereti szolgáltatásainak a megszervezését, pontosabban – hiszen az úgynevezett. rendszerváltozást követően a könyvtárpolitika szintjén csak erre nyílt lehetőség – az ösztönzését. Mégpedig annak a felismerésnek a jegyében, amelyet az IFLA 1985-ben, a közművelődési könyvtárakról közzétett irányelveiben máig ható érvénnyel így fogalmazott meg: *„Minden közművelődési könyvtár egyben tudományos könyvtár és információs központ is a saját székelyére vonatkozó témákban.”* A megállapítás belső logikája kikezdhetetlen: a helyismereti információk és dokumentumok gyűjtése, feldolgozása és közreadása szorosan kötődik egy adott helyhez, ennél fogva ott végezhető el a leghatékonyabban; és mivel a lokális dokumentumok zöme forrásértékű, e tevékenység számos eleme tudományos jelleget biztosít a könyvtáraknak, tehát a kistelepülések könyvtárainak is. Mindazok, akik korábban is benne éltünk a helyismereti tevékenység sűrűjében, az előző évszázad végén is pontosan tudtuk, hogy az idézett törvény szóban forgó passzusa részben csak óhaj, számos hazai közkönyvtárban sokkal inkább a jövő felé irányuló szabályozás. A harmadik évezred elején lefolytatott szakfelügyeleti vizsgálatok egyértelműen bizonyították ezt. Egzakt felmérés ugyan nem készült e tárgyban, a tapasztalati tények azonban meglehetősen vegyes képet mutatnak. A kisközségek könyvtáraiban csak elvétve fordult elő helyismereti gyűjtemény, a nagyobb településeken valamivel kedvezőbb a helyzet, bár a gyűjtés, a feltárás és a szolgáltatás szempontjai kiérleletlenek. Nem volt igazán meglepő, hogy azoknak a kisvárosi könyvtáraknak a többségében, ahol nemrég kapták meg a városi rangot, a kedvezőtlen körülmények miatt szintén gyenge a helyismereti szolgáltatás színvonala, ha egyáltalán volt ilyen. A szakfelügyeleti jelentések nyomán minden bizonnyal történt némi előre mozdulás, főleg a frissen avatott városokban. Mégis valószínűsíthető, hogy a kistelepüléseken sok, nagyon sok még a teendő. Különösen azokban a falvakban, ahol önálló könyvtár sincs. A megoldás kézenfekvő, bár a kivitelezés nem egyszerű: a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer keretében kell, kellene gondoskodni arról, hogy a lokális dokumentumok és információk minden helyen hozzáférhetőek legyenek. Hiszen vitathatatlanul igaza volt annak a szolnoki kollégának, aki jó pár esztendővel ezelőtt mondotta a helyismereti könyvtárosok egyik országos tanácskozásán, hogy az adott településről az ottani könyvtárban illik a legtöbbet tudni. Ha viszont a kíváncsi teljesítésének az adott helyen objektív akadályai vannak, akkor vagy a megyei könyvtárnak (angol és finn mintára), vagy a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer illetékes központjának kell a feladatot magára vállalni. Talán nem érdektelen utalni egy

küszöbönálló közigazgatási változás esetleges könyvtári, közelebbről a helyismereti tevékenységet érintő hatására is. A készülő alaptörvény (az alkotmány) tervezetében szerepel a járások visszaállításának szükségessége. Még nem látjuk, a jogszabály hatályba lépése mit hoz számunkra, ám célszerű felkészülni különféle alternatívákra. Egyebek között a járási könyvtárak újbóli létrehozására, illetve közel harminc esztendő elteltével a helyismereti szolgáltatás látszólag újfajta, valójában hajdani földrajzi határainak kijelölésére.

2.

A második kérdést napjaink egyik meghatározó jelensége szülte: *mi a szerepe a globalizáció világméretű folyamatában a lokalitásnak, szorosabban véve a könyvtárak helyismereti tevékenységének?*

A globalizálódás hatalmas, jelenlegi ismereteink szerint alighanem feltartóztathatatlan áramlat, jellemző jegyei leginkább a gazdaságban és a művelődésben figyelhetők meg. Sok-sok előnnyel kecsegtet, ugyanakkor hátrányai sem mindennapiak; elég talán a legutóbbi pénzügyi–gazdasági válság vagy a kultúrában hosszabb ideje terjedő kommercializálódás, amerikanizálódás példájára hivatkozni. Az egyes ember számára szintén sok jót ígérő, ugyanakkor nehezen megfogható, átélhető, az egyén életében, magatartásában bizonytalanságokat előidéző tendencia. A globalitás és a lokalitás egykori kiegyensúlyozott erőviszonyai ma eltolódni látszanak az előbbi javára; ezért a gondolkodók, politikusok, művészek és könyvtárosok egy része okkal fél a helyi színek, a lokális értékek, az egyes települések sajátos arculatának eltűnésétől. Ami azért is katasztrofális lenne, mert az emberek mind nagyobb hányada a helyi és nemzeti értékekben, hagyományokban keresi a biztos fogódzót, a lelki és erkölcsi támaszt. Ez a könnyen belátható, lépten-nyomon érzékelhető, ösztársadalmi méretű igény arra készíti a könyvtárakat is, hogy a korábbinál még nagyobb figyelmet fordítsanak a helyismereti szolgáltatásra. Nyilván az sem véletlen, hogy az Európai Unió tagországainak könyvtárfejlesztési koncepciójában is fontos követelmény „*a helyi kulturális értékek megóvása, a globalizált világban a helyi identitás tudatos, könyvtári eszközökkel való erősítése*”. Tehát rajtunk, helyismereti könyvtárosokon is múlik, hogy a globalitás és a lokalitás régi dialektikus kölcsönhatása helyreálljon, a jövőben is fennmaradjon. A lokális vonások egyoldalú, netán erőltetett védelme azonban provincializmushoz vezethet; ha tehetjük, próbáljunk gátat szabni a művészeti-irodalmi dilettantizmusnak, az áltudományos nézeteknek stb. Sosem felejthetjük el, hogy a társadalmi-kulturális mozgás helyi, nemzeti és egyetemes szintjének, szférájának szerves egysége, egymásba kapcsolódása révén az igazi lokális értéknek (de csakis annak!) a megőrzése, ápolása közvetlenül hozzájárul a nemzeti, közvetve pedig az egyetemes kulturális örökség gondozásához, áthagyományozásához. Felemelő érzés lehet – ha szabad kissé érzelmesre hangolni a mondandómat – annak tudata, hogy mi, helyismereti könyvtárosok olyan szolgáltatást végzünk, amely nemcsak a szűkebb közösség, a szülőföld, a munka- vagy lakóhely javára történik, hanem végső soron az emberiség hasznára válhat. A helyi kulturális örökség védelmével kapcsolatban jócskán akadnak ún. mindennapi, gyakorlati tennivalóink is. Mostanság feltehetően a muzeális jellegű dokumentumaink kezelésére vonatkozó, 2005-ben kelt kormányrendelet

ésszerű végrehajtása, ennek részeként a bejelentési kötelezettség következetes teljesítése a legidősebb feladat. Egészen más irányból közelítve a problémát: ismételten indokolt kitérni a többes példányok ügyére. Valamikor, fiatal könyvtáros koromban az volt a csaknem általános vélemény, hogy a helyismereti dokumentumok több példányban való beszerzése pazarlás. Holott a történelmi tanulság ennek épp az ellenkezője: egy-egy igazi helyi érték megőrzése, megmaradása annál biztosabb, minél több közgyűjtemény állományában megvan.

3.

Úgy vélem, most, e ponton vethető fel a harmadik, a terminológiai kérdés: *van-e létjogosultsága a helyismeret és a helytörténet fogalmi megkülönböztetésének?*

Noha a könyvtári gyakorlatban már-már meggyökeresedett a helyismereti jelző (ez szerepel az 1997-es törvényben is), a szakirodalomban és a hétköznapi szóhasználatban gyakran találkozunk a „helytörténet” kifejezéssel is, nem egyszer az előbbivel megegyező értelemben. Kétségtelen, az esetek jelentékeny hányadában a két terminus technikus helyettesítheti egymást, de nem mindig. A helyismeret a könyvtári szolgáltatások egyik területét jelöli, amely tartalmilag (tematikailag) magában foglalja az adott hely múltjára vonatkozó információkat és az őket hordozó dokumentumokat is. És itt bukkan elő az a paradoxon (ellentmondás), amely a párhuzamos, felcserélhető szóhasználat eredendő magyarázata. Közismert tény, hogy mindaz, ami megtörténik (a társadalomban, az egyes ember életében, a természeti környezet alakulásában), a történés pillanatában a múlt, az egységes és megszakíthatatlan történelmi folyamat része lesz. Ha a rá vonatkozó információ rögzül, a rögzítés (a dokumentum) a múlt későbbi vizsgálatának, a történelmi kutatásnak a forrásává és egyúttal tárgyává válik, válhat. Mégsem akadémikus a szóba hozott kérdés. A helytörténetnek ugyanis van egy másik értelmezése is, és ez a történettudomány egyik ágának, irányának, szemléleti módjának megnevezésére szolgál. S ez már érdemben, tartalmilag is lényegesen eltér a könyvtári szolgáltatástól, bár tagadhatatlanul lehet és van átfedés. Másik oldalról nézve a dolgot, a helyismeretnek is van tartalmi többlete a helytörténettel szemben: felöleli a mindenkori jelenre és a jövőre vonatkozó információkat, valamint a természeti viszonyok időhöz nem köthető tényeit is. Tehát alighanem maradhatunk – meggyőződéssel vallom: célszerű maradnunk – a hazai könyvtárügyben csaknem általánosan elterjedt megoldásnál: fogadjuk el, hogy a nyelvi differencia tartalmi, fogalmi különbséget takar. Azonban nem követünk el súlyos hibát, ha megszokásból vagy megbocsátható gondatlanságból a két kifejezést felcseréljük; a szövegkörnyezetből úgyszólván kiderül, mire gondolunk. Olykor az is segít, ha a helyismereti és a helytörténelmi jelzőt egymás mellett, kötőjellel összekapcsolva írjuk le, mondjuk ki; magam is szoktam élni ezzel a módszerrel.

4.

Tankönyvi tétel, hogy a közkönyvtárak a helyismereti gyűjtésben teljességre töreksenek. Ugyanakkor tudvalévő az is, hogy e nemes cél tökéletes megvalósításá-

nak mindig voltak, vannak és lesznek korlátai, vagyis tulajdonképpen csak az állomány relatív teljességéről beszélhetünk. Szintén közismert jelenség, hogy a helyismereti különgyűjtemény belső arányai időnként módosulhatnak. Adódik tehát a következő, a negyedik kérdés: *napjainkban miként, milyen irányban lehet és érdemes fejleszteni a közkönyvtárak lokális gyűjtőkörét, gyarapító munkáját?*

Eddigi ismeretei alapján ki-ki felvillanthat néhány szempontot. Komoly előrelépés lenne, ha sikerülne maradéktalanul betartatni a kötelepéldány-rendelet előírásait. Akkor például a helyi CD-k, DVD-k is hiánytalanul bekerülnének legalább a megyei könyvtárakba. Semmiféle plusz költséget nem igényelne a kvázi-köteles példány csírájában már meglévő gyakorlatának széles körű elterjedése: az önkormányzatok, a helyi intézmények, vállalatok önként ajándékoznának egy-egy példányt testületi anyagaikból és kiadványaikból a területileg illetékes közkönyvtárnak. S nem fordulna elő olyan elképesztő anomália, hogy valamely települési könyvtárból hiányoznak a kurrens helyi újság számai. Milyen jó volna, ha a pártok is felismernék, hogy az utókornak tesznek szolgálatot, ha nyomtatványaik, szórólapjaik, hangzó- és képes dokumentumaik egy-egy darabját átengedik megőrzésre a helyi könyvtárnak. Talán egyszer az is elérhető lesz, hogy a kisközösségi rádiók, televíziók műsorainak hang-, illetve videofelvételei mindenhol bekerülhetnek a városi, községi helyismereti különgyűjteményekbe. Átfogóbb, ha úgy tetszik, országos, sőt egyetemesebb megoldást sürget a lokális elektronikus adathordozók gyakorta nem is rögzülő, már-már ijesztő áradatának megbízható kezelése, esetleges, bár nyilván szelektív archiválása. Hiszen kérdések sokasága ágaskodik előttünk: mit tudunk ezekből begyűjteni?, mit érdemes megőrizni?, mi legyen saját honlapjainkkal?, miként biztosítható a személyes adatok védelme? stb. stb.

Két éve, az egri helyismereti konferencián Papp István szellemesen és nagy nyomatékkal hívta fel a figyelmünket arra, hogy „*az emberek növekvő öndokumentációs kedvének produktumai*” (a naplók, feljegyzések, internetes blogok, az anekdoták, a családi legendák, az élőbeszéd egyéb rögzülései stb.) szintén helyet követelnek maguknak a lokális állományban, a helyi valóság hiteles tükrözése, megjelenítése ezek nélkül aligha történhet meg. Az emberi élet fennmaradása a tét, ezért fokozott törődést igényelnek a természeti viszonyokkal, a környezetvédelemmel foglalkozó dokumentumok és információk.

A közelmúltból két igen tanulságos példa is újjólag arra int, biztat bennünket, hogy megkerülhetetlen, pótolhatatlan feladatunk a saját könyvtárunk múltjára és jelenére vonatkozó dokumentumok, adatok megőrzése és feltárása. Gerő Gyula grandiózus könyvtártörténeti kronológiája egyrészt arra sarkallhatja a városi, községi és megyei könyvtárakat, hogy a lokális eseményekkel kiegészítsék az abban foglaltakat, és tovább vezessék a táblázatot; másrészt ismételten ébresztgeti a lelkiismeretünket, újra rádöbbsen az intézmény működésével egyidejűleg keletkezett kurrens iratok, aprónyomtatványok, fényképek, hangfelvételek, a bárhol fellelhető forrásértékű adatok gondos megóvásának, nyilvántartásának, rendszerezésének szükségességére.

Személyes élményem – egyáltalán nem mondanám, hogy kellemes élményem – a Magyar Könyvtárosok Egyesülete most napvilágot látó történetének előkészítése, szerkesztése közben szerzett tapasztalat: keserű szájjal konstatáltuk munkatársaimmal, hogy jó néhány megyében alig negyven-negyvenöt év távlatából is hézagos a helyi szervezet irattára, fontos feljegyzések, levelek, adatok kallódtak el,

néhol még a tisztségviselők listáját sem lehetett pontosan összeállítani. Noha fájó szívvel ugyan, de bele kell törődnünk, hogy a lokális gyűjtésben az abszolút teljesség egyelőre beláthatatlan ideig elérhetetlen, lényegesen jobbak az esélyeink a helyi információk számbavétele és hozzáférhetővé tétele terén. A katalógusok, bibliográfiák, kronológiák, életrajzi indexek és más faktográf adattárak, továbbá a tartalomszolgáltatásban áttörést hozó szöveges adatbázisok együttese a könyvtári feldolgozás magasabb, helyesebben: mélyebb szintjét jelentik, jelenthetik; a számítógép alkalmas tömeges információk tárolására, visszakeresésére is. Az infokommunikációs technika viszonylag friss vívmánya, az internet megteremtette a feltételeit a különböző könyvtárakban, közgyűjteményekben, netán magánszemélyeknél rejtőző dokumentumokról feltárt metaadatok, sőt a közvetlen információk összekapcsolásának, elérésének is. Mindennapjaink valósága a lokális, köztük a magánjellegű, individuális információk interaktív cseréje (blogok, üzenőfalak, egyáltalán a könyvtár 2.0 izgalmas kísérletei stb.). Mindez új, soha nem látott távlatokat nyit a helyismereti tájékoztatásban is. Rajtunk áll, hogyan élünk ezzel a gyorsan bővülő lehetőséggel. Tapasztalataink megosztása, szakadatlan cseréje, a közös gondolkodás okvetlenül hozzájárulhat az eredményes módszerek kimunkálásához. A technikai adottságot tartalommal nekünk, a helyismereti állomány gondozóinak kell kitölteni.

5.

S ha már a számítógépnél tartunk, hangozzék el a mai eszmeifuttatás utolsó, ötödik kérdése: *mit kínál az egyik legújabb technikai csoda, a digitalizálás a helyismereti tevékenység számára?*

A korábban analóg formában előállított dokumentumok elektronikus (digitális) másolatainak elkészítésére irányuló, most éppen csak megemlíthető nemzetközi (UNESCO, IFLA, Európai Unió, Google stb.) és nemzeti, így a hazai programok, a különféle, köztük a TIOP- és TÁMOP-pályázatok ismeretében rögtön leszögezhetjük: sokat, nagyon sokat. Fontossági sorrendet nehéz állítani, mégis első helyre kívánkozik a megsemmisülés veszélyének kitett lokális adathordozókon található információk megoltalmazása, például a savas papírra nyomott könyvek, újságok, a gombafertőzés miatt „halálra ítélt” vagy elázott kéziratok megmentése, a régi fotók és pergőfilmek, a megkopott hanglemezek és hangszalagok újraélesztése. A digitális másolat alkalmas az eredeti dokumentumok materiális, fizikai létének védelmére is: óvhatjuk a szennyeződéstől, a rongálódástól és a szándékos rongálástól, a káros fényhatástól, a hőmérséklet-ingadozástól stb. A digitalizálás megbízható módja a helyismereti állomány kiegészítésének, a hiányzó kötetek, oldalak, folyóirat- és újságévfolyamok, számok, a fényképek, a hangfelvételek stb. pótlásának. Amennyiben az elektronikus kópia internetre kerül és a hozzáférést nem korlátozzuk (márpedig a nyilvános közkönyvtárak ezt általában nem tehetik), a lokális információ széles körben, elvileg globális méretekben olvasható, látható, hallható lesz. Ráadásul azzal a köztudott és kivételes előnnyel, hogy a szóban forgó digitalizált dokumentumot egyszerre (precízebben: egyidejűleg) többen is (akárhányan) használhatják. Kétségtelen, hogy az elektronizáció kapcsán a helyismereti munkában is számolnunk kell a technikai avulással együtt járó, helyesebben szólva a fo-

lyamatos technikai megújulásból származó hátrányokkal, például az információk állandó mozgásával, a migrációval, az időnként sürgető gép-, program- és szer-
vercserével stb. A számítástechnika elsöprő erejű fejlődése, a társadalmi, üzleti,
politikai és kulturális igények nyomatéka azonban azt a reményt sugallja, hogy a
szellemi javak, a kulturális örökség, közelebbről a lokális információk végleges
megőrzésének, folytonos átörökítésének problémáját a szakemberek megnyugtató
módon fogják megoldani. Hosszabb távon tehát az egyetemes haladás, a világmé-
retű Corpus Digitalis szerves részeként elképzelhető a Corpus Digitalis Localis
megvalósulása, vagyis az adott helyre (minden adott helyre!) vonatkozó dokumen-
tumok, információk összességének összegyűjtése és a használók rendelkezésére
bocsátása. Természetesen ez a jövő, a ma még megjósolhatatlan jövő régóta megál-
modott fejleménye lehet. Addig is tegyük a dolgunkat, most már annak tudatában,
hogy az informatikai és a távközlési forradalom, az infokommunikációs technika
jóvoltából egy olyan eszköz van a kezünkben, amely világszerte, így nálunk is új
dimenziókba emeli a helyismereti tevékenységet. Az internet révén munkánk ter-
mékei, eredményei kitörhetnek a helyi, lokális elszigeteltség állapotából, bekap-
csolódhatnak az egyetemes információáramlatba.

A perspektíva mindenképpen ígéretes. Szeretnénk hinni, hogy szakmánk egyik
vitathatatlan tekintélyének, nagy öregjének, az immár másodszer idézendő Papp
Istvánnak szintén az egri tanácskozáson elhangzott szavai a közeli és a távolabbi
jövőben is érvényesek maradnak:

*„ez a tevékenység a közkönyvtári szolgáltatás egyik sikerágazata, amely osz-
tatlan elismerést, mi több, anyagi támogatást vív ki könyvtári körökön kívül
is, amelynek szükségességét még a legelvetemültebb racionalizálók sem kér-
dőjelezik meg.”*

Ötéves a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány

Vraukóné Lukács Ilonával, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyettesével, a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány (KAMIKA) kuratóriumi titkárával hosszasan beszélgettünk Kárpátaljáról, könyvekről, sorsokról, hátizsákokról, segítőkről és egy retikülről...

De először vessünk egy pillantást a múltba.

Kárpátalját 1920-ban a trianoni békediktátum Csehszlovákiának ítélte. Ekkor Ruszinszko (hivatalosan Padkarpatska Rus) néven jött létre egy tartomány, amelynek ugyan a prágai kormány autonómiát ígért, de sosem kapta meg. 1938 novemberében Magyarország a müncheni döntés értelmében visszakapta a Felvidék magyarlakta déli sávját, majd 1939-ben, amikor Hitler megszállta Csehországot, magyar csapatok vonultak be Kárpátaljára. 1944 őszéig Magyarországhoz tartozott a visszatért volt szlovákiai déli sávval együtt. 1944 őszén megszállták a szovjet csapatok a területet, majd a párizsi békeszerződés végképp a Szovjetunióknak ítélte. Így az Ukrán Szocialista Szövetségi Köztársaság legnyugatibb megyéje lett. 1991-ben, az önálló Ukrajna létrejöttével megmaradt ez a megyei státus. A megye három járásában (Beregszász, Munkács, Nagyszőlős) jelentős magyar lakosság él, a többiben egyre fogyatkozóbb lélekszámú szórványt képez.

„Én itt születtem.
Itt, ahol összeér
az Ung az ősszel,
itt, ahol ősszel
rőt erdő-redőt
vonnak össze
tő-szemeik fölött a hegyek.”

(Balla D. Károl
Múló évek kockakövéből)

A magyar lakosságnak különösen keserves sors jutott. Még élnek emberek, akik az Osztrák–Magyar Monarchiában születtek, majd csehszlovák állampolgárok lettek. 1939 után ismét magyar állampolgárokká váltak. A második

* A versidézetek lelőhelye: Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája, 193: 1988. (Összeáll. M. Takács Lajos) Bp., Magvető, 1990. 606 p.

világháborúval létrejött új helyzet szovjet állampolgárságot jelentett; Ukrajna függetlenné válása után a szovjet állampolgárságot ukránra kellett váltani. Tehát például egy beregszászi ember, aki ki sem mozdult lakóhelyéről négy-öt ország állampolgára volt az idők folyamán. A kárpátaljai magyarok csendes, szívós és kitartó küzdelem árán megőrizték magyarságukat. Ezt teszik ma is. És ebben segít nekik a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány.

Ébredés

A Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány megalapításának gondolata 2000-re vezethető vissza. Öt év munkája kellett ahhoz, hogy 2005 nyarán, éppen egy Beregszászban tartandó képzésre utazván megfogalmazódott bennünk egy alapítvány létrehozásának gondolata. – *Ezekkel a gondolatokkal kezdte Ilona a beszélgetésünket.* – Az első évek nagyon sok fizikai munkát jelentettek. Több ezer használt kötetet és nagyon kevés új könyvet, régi és friss folyóiratot, CD-ket, kazettákat vittünk át a határon; hátizsákban, sporttászában, gurulós bőröndben. Sokat közültek a Nyíregyházi Főiskola oktatói vittek át, akik akkoriban, hétvégeken tanítani jártak a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar (akkor még Tanárképző) Főiskolára, de sok magánember is segítségünkre volt.

Ha visszagondolok az első idők megpróbáltatásaira, akkor az jut eszembe, hogy ezek a fizikai és lelki terhek inkább előrevittek minket, erőt adtak, mintsem, hogy elriasztottak volna. Volt olyan, hogy órák hosszat vártunk a határon, járó motorral, mínusz 15 fokban, fojtogató benzingőzben. Megéltük azt is, hogy 2002-ben gépfegyverek állították meg a mikrobuszunkat a tiszaujlaki határátkelő közelében, mert sofőrünk félreértette a határőr karjelzését. Félelmetes volt.

A munkához természetesen elengedhetetlen volt a személyes kapcsolat. Az első meghatározó kapcsolatot Lőrincz Livia – minden kárpátaljai könyvtáros Livia nénije – jelentette. Őt kerestem meg, mert egyedül az ő nevét ismertem. Ő volt az, aki által legelőször kapcsolatba kerülhettünk a kárpátaljai magyar könyvtárosokkal. A másik ilyen segítők Stier Gyula volt, aki a Romániában dolgozó magyar könyvtárosokkal segített kapcsolatot teremteni. Ő Szatmárnémetiben, az ottani megyei könyvtárban dolgozott.

Könyvtárunk, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár 2000-ben adott be egy pályázatot az NKA felhívására, nemzetközi kapcsolatok kiépítésének segítésére. Ekként hívtunk meg tizenöt kollégát, de nemcsak Kárpátaljáról, hanem a Felvidékről, Erdélyből és a Partiumból. Úgy válogattuk össze a résztvevőket, hogy különböző típusú könyvtárakat képviseljenek: iskolai, kis- és nagy települési könyvtárosok... és még egyetemi hallgatónk is volt. El sem tudom mondani, milyen érzés volt az első találkozás. Amikor ott ül előtted tizenöt ember, akik – elmondásuk alapján – egyszerűen nem hiszik el, hogy egyáltalán ott vannak, hogy valakinek fontosak és figyelnek rájuk. Nem hitték el, hogy átlépheték a határt! Hogy az előadók személyében találkozhattak olyan emberekkel, akikről esetleg már valaki beszélt nekik, akikről már hallottak, de soha nem gondolták, hogy személyesen is megismerhetik őket! Hogy megnézhetnek olyan könyvtárakat, ahol télen nem fagy meg a víz, és ahol fűtés van! Többen közülük olyan faluból jöttek,

ahonnét reggel kimegy a busz és este megy vissza. Napközben csak a madár repül keresztül rajta. Számukra – és tőlünk keletre sokak számára – a „világ” Nyíregyházán van. Ők nagyon tudják, hogy mi az a „nincs”. Sokszor szembesülnek a munkájukban azzal, hogy „nincs”. És a „ninccsel” vége a mondatnak! Nem folytatódik úgy, hogy jövő héten lesz. Vagy a jövő hónapban majd futja rá, később megoldódik.

Amikor az alapítvány nevét emlegetjük, joggal gondolhatják az emberek, hogy a nevünknek megfelelően, tevékenységünk csak és kizárólag Kárpátaljára irányul. Valóban, ez a „fő csapásirány”, de ha szükség van ránk, vagy ha tudunk, megyünk másfelé is, hiszen Nyíregyházán három határ ölelésében élünk. Csak úgy éreztük, ott, Kárpátalján a legnagyobb a szükség. Ahogy egy ott élő barátunk mondta, a többi elcsatolt országrészhez képest *„Kárpátalja és az anyaország között oly szorosán volt elkötvé a köldökzsinór, hogy ez a terület az anyaországnak már nem is fájt”* ... De nekünk és sokaknak másoknak is fájt. Ezért indultunk el...

A határ

Az első „fecskek” látogatása után bízunk abban, hogy az ehhez hasonló találkozásokra, ismerkedésre, tapasztalatcserére a későbbiekben is lesz lehetőség. A Romániában, Szlovákiában és Kárpátalján élő magyar kollégák élet- és munkakörülményei nagyon különböztek egymástól. A legnagyobb újdonság vagy élmény valóban a Kárpátalján élők számára volt az utazás. Ugyanakkor számukra volt a leginkább elérhetetlen is. Amikor az ottani magyar könyvtárosok előtt felcsillant egy kis reménysugár, hogy van, illetve lesz lehetőségük átjönni Magyarországra, Nyíregyházára, ugyanakkor le is mondtak róla többen, mert az útlevel és a vízum (!) beszerzése nem volt egyszerű. Egyrészt nagyon drága, szinte elérhetetlen árat kellett érte fizetni. Sokan nagy áldozatot hoztak érte. Volt, aki elkezdett gyűjteni útlevele. Igen, gyűjteni! A törvény által minden biztosított volt, de a hozzájutás adminisztratív volt lehetetlenné téve. Még hat-hét évvel ezelőtt is pl. Beregszászból Csernovciba 250 kilométert kellett elutazni, és kizárólag személyesen igényelni, majd visszautazni és átvenni az útlevelet. Könyvtáros fizetésből útiköltség és az útlevel ára – nehezen ment együtt. Szívszorító, hogy egy Beregszász melletti kistelepülésen az legyen a legfőbb célja valakinek, hogy átjusson a határon, Nyíregyházára. És végre, mondjuk, harmincöt évesen, átléphesse életében először az országhatárt. És könyvtárosként léphesse át!

A határ... A határon átjutni minimum nem egyszerű, főleg idő- és türelemigényes. Hol ezen, hol a másik oldalon, hol odafelé, hol visszafelé mindig volt valami, ami „nehezítette” az átkelést. Megbeszélte időpontra nem tudsz menni Kárpátaljára. Hetven kilométerre szeretnél eljutni Nyíregyházától, de nem tudod, hogy mikor fogsz odaérni. Pontosan meg tudod mondani, hogy mikor érsz Párizsba vagy Bécsbe, ha felülpsz a menetrendszerinti vonatra, de azt, hogy mikor érsz Beregszászra, azt soha nem tudhatod pontosan.

Amikor azt mondják a rádióban, hogy másfél óra a várakozás Beregsuránynál, azt szorozd meg kettővel. A valóságban annyi lesz. Arról ne is beszéljünk, hogy jó ideig Záhonynál gyalog nem is lehetett átmenni. Be kellett kéredzkedni valakihez egy kocsiába.

A határ mentén kiépült egy üzletág: a fuvarozás. Nyíregyházán, a vasútállomáson egy időben, akik erre „szakosodtak”, szembementek a vonatról leszálló tömeggel, csak nem azt mondogatták, hogy „taxi, taxi, taxit tessék”, hanem azt hogy „Beregszász, Beregszász...” Ma már nem kell kimenni a vonatokhoz, mindenki tudja, hogy a vasúti parkoló mely részén állnak azok az autók, amelyekkel eljuthatsz a magyar–ukrán határ másik oldalára. Ha éppen egyedül vagy, akkor meg kell várni, míg lesz néhány utas, aki szintén át akar jutni a határon. Ha nincs három-négy utas, nem rentábilis a taxisnak.

Ha Kőrösmezőre (Nyíregyházától pontosan olyan távolságra van, mint Budapest) délelőtt 11 órára szeretnék odaérni, akkor előző nap kell elindulnom. Beregszászban megalszunk, másnap korán reggel indulunk. (S még attól is korábban, mint gondolnánk, mert ott egy órával előrébb vannak.) Vagy elindulok előző nap reggel, s egyenesen fel, de igyekezni kell még sötétedés előtt odaérni. Ha érdeklődni akarsz, nem olyan egyszerű. Ahogy haladsz feljebb, egyre ritkább a magyar szó, s ha akad is, egyre nehezebben érted. Azért is fontos, hogy még sötétedés előtt odaérjél, mert ott az útjelző táblák nem jellemzőek. Bár még Kőrösmező nem is annyira bonyolult útvonal, mert csak követni kell a Tisza vonalát. Az útvisszonyok akkor is kétségessé teszik, hogyan és mikor érsz oda. És ott még olyan az élet, hogy ha csorda vonul, ha lakodalmas nép halad, ha temetési menet van, annak van elsőbbsége. Ki kell várni.

Létrejött az alapítvány

2002-től – a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetségnek (KMPSZ) köszönhetően – a Kölcsey Ferenc Nyári Pedagógus Akadémia keretében – a pedagógusok mellett a könyvtárosok számára is elkezdődhettek a szakmai továbbképzések. Ebben az évben kilenc kárpátaljai magyar iskolai könyvtáros vett részt a kurzuson, míg 2005-ben már harmincöt! 2002-től évente kétszer – februárban egy-két napon, nyáron egy-egy héten át – adhattuk át tapasztalatainkat mi személyesen, illetve általunk, barátaink által szervezett előadók vihették a friss szakmai híreket az iskolai könyvtáros kollégáknak.

Közben pedig szépen bővült a személyes kapcsolatok köre a legkülönbözőbb irányokban a határon túl élő kollégákkal. Felsorolni is, leírni is képtelenség lenne a kapcsolatok kialakulásának módjait. Amikor 2005-ben „A Nagy Könyv” program keretében írókkal, költőkkel, színművészekkel jártuk Szatmárt, Bereget és Felvidéket, már alig tudtuk eldönteni, hogy a sok-sok települési és iskolai könyvtáros közül kihez, merre vigyük azokat a programokat, amelyeket lehetőségünk adódott megszervezni. Ebben a 2005-ös évben és ennek a sok-sok utazásnak az apropóján fogalmazódott meg az a terv, hogy ezt a munkát talán érdemes lenne szervezetterven végezni. Úgy éreztük, kinőttük az anyaintézmény, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár kereteit, személyes erőnket pedig meghaladja az egyre erőteljesebben jelentkező igények kielégítése. Egy alapítvány létrehozását láttuk akkor a legmegfelelőbbnek.

Alapítóink között volt Bajnok Lászlóné, a Nyíregyházi Főiskola könyvtárosa, aki oktatói és gyakorlatvezetői munkája révén mindannyiunk közül leghamarabb találkozott néhány Nyíregyházán tanuló beregszászi könyvtáros kollégánóval; Puky Miklós biológus, az MTA tudományos munkatársa is a kezdetektől részt vett

a nyári akadémiákon, ahol plenáris előadásokon környezetvédelmi témákban adott elő, így találkozhatott a könyvtárosokkal is. Kovács Ferenc, az Oslói Egyetem médiamérnöke, aki íróként, költőként, grafikusként és műfordítóként ismert. Nyíregyházán született és járt iskolába, negyedszázada él a norvég fővárosban. Az első perctől elkötelezettje volt az ügynek. Kövér Tibor jogász, az Országgyűlési Könyvtár osztályvezetője régi baráti kapcsolat révén került előadóként Beregszászba. Kezdetől fogva erkölcsi és anyagi támogatója a határon túli magyar nyelvű oktatásnak, az ottani könyvtárosok munkájának. Éva Erzsébet, szintén főiskolai tanár, mentálhigiénikus, aki előadásaival, gyakorlati foglalkozásaival, illetve ezek szervezésével kapcsolódott be a közös munkába. Kalydy Zsuzsával, a nyíregyházi Krúdy Gyula Gimnázium akkori könyvtárosával, a Scola Téka Iskolai Könyvtárosokért Alapítvány titkárával több pályázatot is készítettünk, hogy közös szakmai fórumokat szervezhessünk megyebeli és kárpátaljai iskolai könyvtárosok részére.

Itt meg kell állnunk egy percre, hogy emlékezzünk Berki Antal színművészre, aki időt, pénzt, fáradságot nem ismerve rótt a számunkra sem teljesen ismert minőségű utakat, túrta a többórás, megalázó várakozást a határon, hogy a magyar költők verseit előadva segítse az irodalom értését, megszeretését, egyszerűen, hogy vigye a magyar szót. Váratlanul, alig hatvanévesen ment el közülünk.

Ilyen – vázlatosan elbeszél – előzmények után indítottuk el a hivatalos eljárást, hogy bejegyeztethessük a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítványt (KAMIKA). Létünk 2006 áprilisától hivatalos.

Az alapítvány kuratóriumi elnökévé Nagy Lászlót, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóját kértük fel. Gönczy Sándor, akkor a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköz Tanácsának elnökeként jól ismerte az ottani iskolák helyzetét, tudta, hol és miben van szükség. Répási Ildikóval, a beregszászi főiskolai könyvtár akkori vezetőjével együtt irányították a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárosok Információs Egyesületét (KMIKIE). Úgy gondoltuk, hogy a helyzet legjobb ismerőiként a kuratóriumi tagságra a legalkalmasabbak. Jómagam a titkári feladatokat látom el, és hivatalos képviselője vagyok az alapítványnak.

Azzal a céllal alakultunk meg, hogy a tőlünk telhető módon, keresve más jó szándékú támogatókat is, segítsük a Kárpátalján magyarul vagy magyar nyelven is oktató iskolák könyvtárai magyar nyelvű állományának fejlesztését és az ott dolgozó kollégák továbbképzését. Ez vezérelt bennünket akkor is, amikor Puky Miklós Kárpátalján, a nyári továbbképzések alkalmával szervezett kirándulásokon készített fotóit képeslapok formájában is elkészítettük, hogy céljaink megvalósítása érdekében értékesíthessük. A nyomdából egyenesen a repülőtérré vittük a képeslapok egy részét Pregitzer Fruzsina színművésznővel, hogy Oslóban, az ottani, akkori magyar nagykövet segítségével, az ott élő magyar közösséggel megismertessük az ő csodálatos önálló estjét, s az alapítvány terveit. Természetesen azzal a nem titkolt szándékkal is, hogy támogatókat keressünk. Norvégiai bemutatkozásunkat Kovács Ferenc közreműködésének köszönhetjük.

Az első három évben rendszeres forrás nélkül működtünk. Addig ugyanis nem pályázhattunk. Most már megvannak a működéshez szükséges feltételek.

Az alapítvány neve Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány. De – ahogy utaltam rá – tevékenységünk sokkal szélesebb földrajzi és szakmai területet ölel fel, mint nevünk jelzi. Viszont ezzel a névválasztással egyrészt szeretünk

volna kifejezni, hogy hol, merre van a legnagyobb fehér folt. Másrészt pedig a kárpátaljai iskolai könyvtárosok szervezettsége nagyon jó kapaszkodónak bizonyult már a kezdetektől fogva.

Kárpátalján száznégyszer magyar oktatási intézmény van, amelyekben könyvtár is működik. A tankönyveket az ukrán állam térítésmentesen biztosítja a tanulóknak oly módon, hogy az iskolai könyvtárak megkapják a tankönyveket, ahonnan a tanulók kikölcsönzik egy tanévre. Sajnálatos viszont, hogy a tankönyveken kívül szinte semmi más oktatási segédanyag nem jelenik meg magyar nyelven, így a magyar iskolák tanulói lépéshátrányba kerülnek az ukrán iskolák tanulóival szemben. Ezt a hiányosságot próbálja kiküszöbölni a fentebb már említett Tankönyv- és Taneszköz Tanács saját kiadású munkafüzeteivel és egyéb didaktikai segédanyagokkal. Pénzügyi lehetőségek hiányában azonban ez a tevékenység csak igen szerény mértékben valósulhat meg.

Az iskolai könyvtáros feladata alig volt több, mint ősszel a tankönyvek kikölcsönzése, nyár elején a visszavétele. Nem is volt nagy presztízsük. Kell tudni azt is, hogy az iskolai könyvtáros a fizetési lista végén kullog.

A továbbképzések szervezése során, például a Magyarországról kapott leveleknek köszönhetően is, kicsit jobban odafigyeltek rájuk. Legalábbis néhányukra. Tudomást kellett, hogy vegyenek róluk. A képzéseken való részvétel pedig lelki erősítést is jelentett számukra. Nem tudták, hogy igazán fontos lehet a könyvtár és a könyvtáros az iskolában. Mi azt mondtuk nekik: „Hitesd el! Tegyéi rendet! Ajánld magad a pedagógusnak! És nemcsak a magyartanárnak, hanem a fizikatanárnak is! A Te könyvtáradban mindenki számára van segítség, mindenkinek hasznos!” A kárpátaljai iskolai könyvtárakban ennek a szemléletnek a súlykolása, a kommunikációs és önismereti tréningek szép, mérhető eredményeket hoztak.

A szervezettségnek köszönhető az is, hogy eljutottunk Beregsuránytól a Felső-Tisza vidékéig, Feketetiszafaluig. Ez az utolsó falu a Tisza forrása alatt, ahol még négy évvel ezelőtt élt egy háborúban ottragadt magyarországi ember.

Csak ne válogatás nélkül!

Egyszer felhívott egy budapesti székhelyű alapítvány képviselője, mondván, hogy összegyűjtöttek ötezer kötet könyvet, amit szeretne ajándékba adni a kárpátaljai könyvtáraknak. S ő úgy tudja, én át tudom azokat vinni a határon. Ezen akkor nagyon meglepődtem. Most már tudom az okát.

Kértem, mondtam neki, hogy nem kell ötezer! Ötszáz, ha kell abból, higgye el, ami jó állapotban van, és amire valóban szükség van. Kértem, hogy nézze át szakember azokat a könyveket! Mert nagy szükség van a magyar nyelvű könyvekre, de az olyan legyen mind tartalmában, mind küllemében, amit használni lehet és érdemes! Az olvasáshoz nem szokott, vagy attól elszoktatott embert nem rongyos, poros, máshonnet hosszú évek használata vagy éppen használatlansága miatt leselejtezett könyvekkel fogjuk az ügynek megnyerni!

Igen, először mi is azt hittük, hogy ez a munka abból áll majd, hogy minél több könyvet átvihessünk a határon. Sokan adták oda a régi könyveiket, a könyvtárak pedig a leselejtezett dokumentumokat. Nyilván azért selejtezi le valaki ezeket, mert meg akar szabadulni tőlük. Sok közülük nincs is jó állapotban. Az első időkben való-

gatás nélkül vittük mi is a könyveket, de szerencsére hamar felismertük ennek a buktatóit, értelmetlenségét. Ma már nagyon erőteljesen szelektálunk, csak minőségi könyveket igyekszünk vinni. Amit mások felajánlanak, azokat kiválogatjuk. Amit nem viszünk át, azokat tároljuk és kiárusítjuk. A pénz pedig az alapítvány kasszájába folyik be. Egyébként az a legjobb megoldás, amikor a határon túli magyar kollégák jönnek és ők válogatnak. Hiszen ők tudják a legjobban, mire van szükségük.

Természetesen nagyon örülünk minden adománynak.

Kiemelt támogatónk a Pont Kiadó, a Feliciter, a Coldwell és a Napkút Kiadó, a nyíregyházi Rotary Klub, a *Nagyvilág* című folyóirat szerkesztősége és a Petőfi Irodalmi Múzeum is. A BBC londoni magyar tagozatának megszűnésekor annak kézikönyvtárát is sikerült megkapnunk a sok, nyelvoktatást segítő CD-vel együtt. Működési költségeink fedezését a Nemzeti Civil Alap Biztosította.

Ugyanitt kell megemlíteni a budapesti Alternatív Közgazdasági Gimnázium könyvtárosát, Misley Juditot, vagy a szintén fővárosi Szent László Gimnázium könyvtárosát, Horváth Viktóriát, akik rendkívül elszántan álltak az alapítvány mellé. Hangsúlyosan kell szólni a kolontári iskoláról, amelynek vezetői, pedagógusai a körösmezői könyvtáralapításnál 2008-ban az elsők között jelentkeztek mint segítők. Van elgondolásunk, hogyan tudnánk ezt viszonzni az azóta a vörösiszap-katasztrófa által sújtott település tanulóinak.

Komoly nagyságrendet képviselt az állomány is, amit Bánffy György színművész adományozott az alapítványunk javára.

Számos támogatót sorolhatnánk még föl, de hál' istennek olyan sokan vannak, hogy oldalakat tölthetnénk meg a felsorolásukkal. A közelmúltban, öt éves születésnapunk alkalmából beindított honlapunkon (www.kamika.hu) – reményeink szerint – mindenki rajta lesz.

Kell viszont beszéljünk azokról az intézményekről, szervezetekről, amelyekkel az alkalmankénti együttműködés eredményes és igen tartalmas volt, és bízunk benne, hogy így lesz ez a jövőben is. Például a nyíregyházi megyei könyvtár, a Könyvtári Intézet, az MKE, a Publika Magyar Könyvtári Kör, a Falvak Kultúrájáért Alapítvány, a Magyar Olvasástársaság...

Lovasszekéren mobiltelefonnal

Hogy milyen körülmények között dolgoznak az ottani kollégáink? Például több könyvtárban nem megoldott a rendszeres fűtés. A fűtésszezon december 15-én kezdődik, de félreértés ne essék! Ez nem azt jelenti, hogy fűtenek is. A könyvtáros kabátban ül a munkahelyén. A víz megfagy az ablakban. Ez a hely nem lehet az olvasásra nevelés színtere! Sőt, terek sincsenek. Nem is találkoztam még Kárpátalján olyan könyvtárral, sem iskolai, sem települési könyvtárral, ahol kényelmesen le lehetne ültetni legalább tíz-tizenöt embert.

A korszerű technológia alapjaiban hiányzik. Az egyik továbbképzés előtt megkérdeztük, hogy mire van szükségük. Többen mondták, hogy egy hordozható CD-s rádió kell. 2011-ben!

Hozzáértő kollégáimmal kiszámoltattam: egy iskolai könyvtár informatikai infrastruktúrájának kialakítása megfelelő színvonalon, mai árakon kb. ötszázezer forintból megoldható lenne. A száznegy kárpátaljai magyarul vagy magyarul is okta-

tó iskola estében ez ötvenkétmillió forintot jelentene. Fordítsuk le ezt a hétköznapiakra! Milyen összegek is röpködnek nap mint nap a levegőben, amelyek nem tisztességes úton kerültek magánzsebcské? Ez az ötvenkétmillió forint mennyi mindenre elég lenne! Azért, hogy ne sokadrangú embernek érezzék magukat a kárpátaljai magyarok. Hiszen nekik is vannak jogaik! Nem csak kötelességeik. Joguk van a teljes élethez, az információhoz, a kulturális és szó szerinti komfortoz!

Ha viszel húsz új könyvet és esetleg még egy CD-lejátszót is, az csoda számba megy... Heroikus küzdelem ez! Ugyanakkor felvetődik a kérdés, hogy valóban erre van-e szükség? Meg tudjuk-e oldani innét, az anyaországból ezeket a gondokat? Tudjuk-e biztosítani, hogy valamennyi külhoni könyvtár rendszeres ellátásban részesüljön magyar nyelvű dokumentumokból?

A XXI. század második évtizedét tapossuk, a kibernetika századában élünk, és az a telefonfülke még a Felső-Tisza vidékére nem jutott fel. De már nincs is rá szükség.

Megtapasztalhattam azt a jelenséget Kőrösmezőn, hogy a fiatal mama és a férje ül a lovasszekéren. Apa és fia kucsmában, bundában, az anya ködmönben és nagykendőben, fülén a mobiltelefon. Így járunk majd mi is! A valószínűsége legalábbis nagy. Olyan hosszú évek maradtak ki a könyvellátó rendszer kiépítésében, hogy teljes képtelenségnek tűnik minden küzdelmünk és jó szándékunk ellenére a határon túli könyvtárak alapművekkel való rendszeres és egyenletes ellátása. Ahogy a „telefonfülkés korszak” kimaradt az ukrainai távközlés történetéből, úgy a könyvellátással kapcsolatban is fennáll ez a helyzet. Sokakkal, másokkal együtt én is minden erőmmel küzdök, de nem fogjuk tudni a rendszert kiépíteni, mert nagyon nagy anyagi támogatásra és emberi erőforrásra lenne ehhez szükség. Bármennyire is szomorú vagyok. Bármennyire is vallom, hogy a könyv illatánál már csak a frissen felszántott föld és az őszi betakarítás-illat fog meg jobban. Küzdhetünk a digitális technika ellen, de a könyv alul fog maradni. Ezeket a távolságokat és a határokat csakis a digitális technika fogja leküzdeni. Vagyis a teljes könyvgyűjtemények (könyvtártípustól függően) korszaka kimarad a külhoni magyar könyvtárak történelméből, és a jelenlegi lemaradt állapotot egy hatalmas ugrás, az elektronika, a távolról való elérés technikája fogja megoldani, kitölteni.

Jó példa a határok legyőzésére az általunk szervezett kárpátaljai első internetes konferencia a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és az Oslói Egyetem között. „Gutenberg goes to Hyperland – avagy az interaktív multimédia háló-jában” témakörben. A konferencia fő előadója Kovács Ferenc oslói médiamérnök, egyik alapító tagunk volt.

Erdélyi kapcsolatok

Mint említettem, alapítványunk neve nem a „munkaterületünket”, hanem a fő csapásirányt jelöli, a legnagyobb felszámolandó fehér foltot. Kultúrtörténeti és egyéb tanulmányainkból tudjuk, hogy a kárpátaljai magyarok mindig is „távoli gyarmat” lakóiként élték mindennapjaikat. Velük ellentétben Erdély esete egészen más. Sokkal testesebb kultúrtörténeti háttérre van, az emberek mentalitása is más, ezért a feladatok és a segítségadás jellege is eltérő. Más Erdélyben és megint más Szatmárban, vagy a Partium egyéb területein.

Szomorúan mondom, de 2011-ben Szatmár is már szinte szórványnak számít a betelepítések következtében. Olyan távol van az erdélyi tömbmagyarságtól, hogy már az összetartó erő nem futja ideig. Mire meg szabad lett az út nekünk, ide a szomszédba, már ... nagyon kevés kapaszkodót találtunk. Arad, Temesvár, Brassó, Déva – szórványok mind!

Szatmár olyan távolságra van Csíkszeredától, ahol a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének székhelye van, hogy képtelenek a kapcsolattartásra. Az egyesületnek csak két településről, Szatmárnémetiből és Nagykarolyból van egy-egy tagja. Ugyanúgy, mint ahogy a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének van egy szatmári területi szervezete, célszerű lenne ebben a formációban gondolkodni. Csak nagyon nehéz a szervezhetőség, ami Kárpátalján viszont adott, mind az iskolák, mind a települési könyvtárak esetében.

Örülni kell annak, ami jut! – Ez az az életérzés, amivel együtt kell tudni élni. Például annak, hogy Erdélyben, Hunyad megyében a dévai könyvtár magyar részlegének – mert szerencsére van ilyen! – szép, tiszta helye van. Új polcokkal, szép könyvvállománnyal. Viszonylag új és jó a szépirodalmi részleg, talán szegényesebb a kézikönyv állománya. Mindig van egy magyar könyvtáros, vagy aki magyarul beszél. Viszont havonta cserélik őket. Még ha sikerülne is az olvasóknak valamilyen kapcsolatot kialakítani velük, ez akkor is megszakad.

Románia területén más a munkánk feltétele, mások a viszonyok. Erdélyi kapcsolataink nem rendszerszerűek, inkább személyekhez kötődnek. Viszont eleve nek és tartósak. Itt nincs külön szervezet a magyar iskolai könyvtárosok számára. Sokkal vegyesebb a könyvtárosok nyelvhasználata is. A magyar iskolai könyvtárosok beolvadnak a romániai iskolai könyvtárosok közé. A továbbképzést is ebben a közegben kapják. Hosszú ideig csak román nyelven jelent meg szakmai lap. Sokunk által ismert az erdélyiek *ReMek* elektronikus hírlevele, elterjedtségére vonatkozóan azonban nincsenek ismereteim. Kárpátalján a magyar pedagógusszervezet adja ki a *Közoktatás* című lapot. Abba is belefér egy-egy beszámoló az iskolai könyvtárak és az alapítványunk tevékenységéről.

Ebben a földrajzi viszonylatban gondolkozunk azon is, hogy a román–magyar határon működtethető lenne a bibliobuszos ellátás. Jó példák vannak erre a szlovén–magyar és a lengyel–német határon, van tehát miből meríteni.

Az alapítvány jövője

Úgy gondolom, hogy a jövőben – ahogy utaltam is erre – a könyvadományozó munka háttérbe szorul, vagy legalábbis kisebb mértékű lesz és a formája is változik. A hosszú évek során kialakult kapcsolatrendszerünknek köszönhetően tényleg csak átrakó állomás vagyunk, saját magunk csak a legkritikább esetben visszük személyesen az adományokat, s a konkrétan jelentkező igényeket igyekszünk kielégíteni, ugyanakkor szeretnénk nagyobb hangsúlyt fektetni a rendhagyó irodalom- és történelemórák szervezésére. Nem marad el tehát az adományozás, hiszen már ebben az évben is kétszer személyesen, kétszer közvetítőik segítségével jutottak el könyvek Kárpátaljára, most is előkészítés alatt van két ilyen esemény, de az energiánkat, tapasztalatainkat arra kell összpontosítanunk, hogy a lehető legjobban működtethető, legrövidebb időn belül, leghatékonyabban megvalósítható

módszert dolgozzuk ki arra vonatkozóan, hogy az egész külhoni magyar könyvtárügyet hogyan tudjuk rendszerben kezelni.

Most már közel sem csak a könyvről van szó, hanem a szemléletváltásról.

Természetesen ezt a munkát nem tudjuk és nem is akarjuk egyedül felvállalni! Nagyon komoly összefogásra és felsőbb akaratra is szükség van ehhez.

Itt kell szólni arról a megfeszített munkáról, amit a Könyvtári Intézet végez ebben az irányban, s aminek gyakorlatilag az alapítvány születése óta valamilyen szinten magam is részese vagyok. Mi sem jobb példa arra, hogy a könyvtári kereketelet kinőve – ami a határon túlra irányuló munkát illeti –, más intézményekkel és civil szervezetekkel, azok egyéni tagjainak kapcsolataival kibővítve, mennyivel szélesebb körben tudunk tevékenykedni.

Bár alapítványunknak nincs a Könyvtári Intézettel semmilyen külön megállapodása, ettől eltekintve a közös munkánkba nagyon jól beépíthetők a tagok személyes kapcsolatai. Az intézet különböző anyagi forrásokat felhajtva heroikus munkába kezdett, elsősorban a külhoni könyvtárosok képzését illetően. Képzőhelyeket kerestek, ahová olyan, az intézet által akkreditált képzéseket helyeznek ki, amelyek esetében kicsi az oktatói létszámigény. Pontosan egy évvel ezelőtt zajlott a Kaleidoszkóp-körút, ennek során hat határmenti megyeszékhelyre szervezetek találkoztak az ottani, illetve közvetlenül a határ másik oldalán működő könyvtárosokkal. Erről és az előzményekről Bartos Éva részletesen beszámolt a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2010. évi 7. számában.

Nagyon fontos lenne már, hogy a kisebb alapítványok összefogjanak, szintén az erők koncentrálása érdekében. Úgy, mint amikor az alapító tagok az alapítvány létrehozására koncentráltak. Ne az legyen a cél, hogy versenyezzünk vagy túllícitáljuk egymást. Előbb-utóbb úgyis ugyanott fogunk kikötni támogatást kérve: ugyanazoknál a kiadóknál, nagy alapítványoknál, szakmai szervezeteknél.

Jó példa erre – kicsiben – a Scola Téka Alapítvánnyal kialakított kapcsolatunk. Kalydy Zsuzsanna könyvtárostánárral, a Krúdy Gyula Gimnázium nyugalmazott könyvtárosával, az alapítvány titkárával van személyes kapcsolatunk, amire éveken keresztül építkeztünk is; Zsuzsa maga is alapító tagunk. A Scola Téka Alapítvány a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében élő, arra érdemes iskolai könyvtárosok elismerését tűzte ki célul. A két alapítvány jellegéből adódóan természetes, hogy a megyebeli és a határon túli könyvtárosok közötti közös szakmai munka szervezése, közös pályázatok beadása területén tud a legtöbbet segíteni. Sajnos, a civil szervezetek esetében még inkább igaz, hogy a „terület gondozása” személyfüggő. Az alapító anya és a titkár – két meghatározó egyénisége a megye iskolai könyvtárosa-inak – nyugdíjba vonulása a szervezet széthullásához vezetett. Ugyanakkor alapító tagként, a mi szervezetünk részeként a munka egy részét tovább tudja vinni.

Déva köszönt – egy projekt a szórványban élő magyarság könyvtári támogatására

A Publika Magyar Könyvtári Kör tagjai 2010 tavaszán egy szakmai tanulmányút során jutottak el Hunyad megye székhelyére, Dévára. Természetesen felkeresték az ottani könyvtárakat, magyar intézményeket.

A Hunyad Megyei Könyvtár magyar nyelvű részlege a Téglás Gábor Iskola-központban található, abban az öt éve működő intézményben, amelyben óvodásoktól a liceumi szintig minden korosztály nevelése, képzése folyik, és kollégiumában a környék településein élő magyar diákok kapnak elhelyezést.

A Publika Magyar Könyvtári Kör felkérésére egy kolléganővel 2010 őszén meglátogattuk az intézményt, és tapasztalatainkról feljegyzést készítettünk. A feljegyzések alapján a Publika vezetősége elkészített egy projekttervezetet, és előkészítette az együttműködési megállapodást, amelyet ez év februárjában hat intézmény, illetve civil szervezet írt alá: a Publika Magyar Könyvtári Kör, a Könyvtári Intézet, a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, a Nyíregyházi Főiskola Könyvtára, az Eszterházy Károly Főiskola Könyvtára, a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány.

Egy retiküllel

A végére kívánczik Ilona egyik személyes története. A „véletlen” – így hívja, aki hisz a véletlenekben – egyszer úgy hozta, hogy olyan valakit sodort az útjába, aki élete egyik leghőbb vágyát teljesítette; olyan lehetőséget kapott, amiről jó pár éve álmodott.

Munkám révén kerültem kapcsolatba egy olyan személlyel, akinek, miután vázoltam az intézmény és az alapítvány határon túlra irányuló munkáját, elmondtam, hogy egyszer szeretnék könyvekkel megtömött hátizsák és gurulós bőrönd, valamint a határon való reszketés nélkül, úgymond úrinőként átmenni Kárpátaljára. Csak úgy; egy szál retiküllel. Elegánsan, nem farmerben és edzőcipőben. Ez volt januárban. Március elején jelentkezett. Kérdezte, hogy a következő héten melyik napon tudom magamat szabaddá tenni. Az általam jelzett napon, a megbeszélrt időben megjelent a házunk előtt egy gyönyörű autó. Beültem. Egy szál retiküllel, elegánsan – mert ez volt a feltétel.

A határon, a benzingőzben várakozók hosszú sora mellett szinte megállás nélkül „húztunk el”, és néhány percen belül már a másik oldalon voltunk. Azt hiszem, hogy nagyon kevés alkalommal éreztem azt életemben, amit akkor: megilletődöttséget és reményt. Az előbbit a személyemnek szóló „ajándék” miatt. Utóbbi pedig arra vonatkozóan, hogy valaki talán most is ott ül az egyik ácsorgó autóban, a sorban – és remélem, mindig lesz valaki –, aki minimális személyi holmija alatt bőröndjében vagy hátizsákjában könyveket visz és izgul. Hogy lesz utánpótlás...

*Markolj álmaid kosarába!
A legfényesebbet
emelje ki lendülő kezed.*

*Terítsd tenyereden
a kibontott, eleven életet!*

(Balla Teréz: Buzdítás)

Lejegyezte: Pegán Anita

Folyóirat-szerkesztési verseny középiskolásoknak

Miről tanúskodnak a könyvtári projektmunkák?

Évek óta részese lehetek a fővárosban megrendezésre kerülő könyvtárhasználatra épülő vetélkedőknek, versenyeknek. Az idei esztendő különösen izgalmas volt számomra, hiszen a könyvtáros szakma egyetlen országos, komoly szakmai ismeretet, könyvtárhasználati kultúrát igénylő versenyének fővárosi fordulóját rendezték meg könyvtárunkban, a Veres Pálné Gimnáziumban.

A projekt során a szellemi munka technikáját alkalmazva a versenyzők folyóiratot szerkesztettek az Európai Unió egy-egy tagállamának gyermekirodalmáról. A feladat tehát kapcsolódott a verseny központi témájához: a gyermek- és ifjúsági irodalom az Európai Unióban. A rendelkezésre álló két és fél óra alatt természetesen nem az egész lapszámot, csupán annak címtoldalát és első oldalait készítették el a tanulók.

A versenyzők munkái azonban számos olvasásra, könyvtárhasználatra vonatkozó tanulsággal szolgáltak, ezek összegzése együttes gondolkodásra készíthet könyvtárosokat, könyvtárostanárokat, pedagógusokat. Ennek reményében igyekszem megfogalmazni a tapasztalatokat, hangsúlyozva, hogy tisztában vagyok azal, hogy általánosító következtetések levonásához a kilenc munka nem elegendő.

Árulkodó kulcsszavak

A versenyfeladat több lépcsőből állt. Először kulcsszavakat kellett keresni a témához, amelyek alapján hozzáfoghattak az információkereséshez. A zsűri értékelte, hány kulcsszót tudtak a témához kapcsolni, illetve, hogy ezek mennyire voltak relevánsak. Minden diák talált legalább három, a többség négy-öt, a témához kapcsolódó kifejezést: gyermekirodalom, ifjúsági irodalom, XX. század, kortárs irodalom, angol, francia, német, olasz, skandináv irodalom.

Források, hivatkozások

A második lépés a források összegyűjtése volt, amelyhez igénybe lehetett venni a könyvtár katalógusát. Internetes adatbázisokban is kutathattak, illetve búvárkodhattak a kézikönyvtár könyvei és a folyóirattár számos periodikája között.

Érdeemes megnézni, milyen forrásokat használtak a gyerekek. A folyóiratokban a kilencből ketten tüntették fel a felhasznált irodalmat. Valamennyi munkában elérhető lett volna, hiszen középiskolások számára a szakirodalom szerepének is-

merete, értő használata már elengedhetetlen képesség. Méginkább ebben az esetben, hiszen könyvtárhasználati versenyről van szó.

A diákoknak tudniuk kell hivatkozni a felhasznált szakirodalomra, és irodalomjegyzéket készíteni egy adott témához. Hét tanuló gyűjtőmunkáját a felkészüléshez használt jegyzetlapokon szereplő adatok alapján értékelte a zsűri. Átlagosan öt forrásból dolgoztak, a legjobbak 8 és 12-féléből, ezek között hagyományos dokumentum és elektronikus adatbázis is előfordul. Ketten dolgoztak Borbély Sándor: *Kik írtak a gyerekeknek?*, valamint az *Ötven nagyon fontos „gyerekkönyv”* című művekből. Mindkettő szerepelt a versenykiíró ajánlott irodalmi jegyzékében. A 19 kötetes *Világirodalmi lexikont* öten használták, hárman fordultak segítségért a *Magyar Nagylexikonhoz*.

Ha számba vesszük a további felhasznált irodalom azon elemeit, amelyek csak egy-egy versenyzőnél fordultak elő*, s hozzátesszük az előbbiekből a két lexikont, akkor látható, hogy a speciális szakirodalom nem volt ismert a számukra.

Nehéz úgy XX. századi gyermekirodalomról beszélni, hogy hiányosak az ismereteink e témában. A gyermekirodalom fogalmát egyetlen diák sem gondolta végig, még azok sem igazán, akiknek a kulcsszavai között ott szerepelt. A hagyományos irodalmak között keresgéltek olyan alkotásokat, amelyek számukra kiemelendők, fontosak voltak. Így a választásuk sokszor olyan alkotásokra esett, amelyeket nem tekinthetünk a gyermek- és ifjúsági irodalom részének. A felhasznált irodalom tanúsága szerint azokat a hagyományos irodalmi forrásokat vették kézbe, amelyek nem minden esetben segítettek a feladat megoldásában.

Az informatika nyújtotta lehetőségek módot teremtettek adatbázisok, portálok felhasználására is. Ezzel kevesen tudtak igazán élni. Internetes forrást négyen adtak meg: két esetben a FSZEK katalógusára és a Wikipédiára, egy-egy alkalommal a Petőfi Irodalmi Múzeum adatbázisára, a MOKKA-ra, az iskola online katalógusára, az Országos Pedagógiai Könyvtár adatbázisára, a Magyar Elektronikus Könyvtárra, a Könyvtári Intézet weboldalára és a *gyermekirodalom.lap.hu* linkgyűjteményre hivatkoztak.

Ezután következett az anyaggyűjtés és a jegyzetelés. A résztvevőknek végig kellett gondolniuk, kik azok a meghatározó alkotók, akik a legjobban mutatják be az adott nép gyermekirodalmát. A másfél óras könyvtári kutatómunka után kellett elkészíteni a folyóirat címlapját, tartalomjegyzékét, a szerkesztő bevezetőjét és a folyóirat hátoldalát. Természetesen ez lehetetlen elvárás lett volna a versenyt megelőző felkészítő időszak nélkül.

* Az angol irodalom a huszadik században. Budapest, Gondolat, 1970.

Az angol irodalom története. Budapest, Gondolat, 1972.

Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések kéziszlótarja. Budapest, Akadémiai K. 1994.

Cambridge enciklopédia. Budapest, Maccenas, 1992.

Az Európai Unió földrajza regionális és gazdasági megközelítésben. Budapest, Holnap, 1999.

Halász Előd: A német irodalom története. Budapest, Gondolat, 1971.

Hegedűs Géza: Világirodalmi arcképcsarnok. Budapest, Trezor, 1994.

A XX. század krónikája. Budapest, Officina Nova, 1994.

Irodalmi kislexikon. Debrecen, Szalay, 1996.

Középiskolai földrajzi atlasz. Budapest, Cartográfia, 1999.

Szerb Antal: A világirodalom története. Budapest, Magvető, 1994.

Világirodalmi kisenciklopédia. Budapest, Gondolat, 1984.

A folyóiratok

Az elkészült folyóiratokat formai szempontból vizsgálva azt látjuk, hogy a versenyzők ismerik a folyóirat sajátosságait. A címlapon – egy kivételtől eltekintve – mindenhol szerepel a kiadvány címe, a lapszám témája.

A címek többsége utal a kiadvány tartalmára: *Világirodalom, Gyermekirodalom, Csodaceruza, Lire, Könyvi utazik, A 20. századi európai irodalom, A te világod, Irka Magazin*. Érdekes, hogy önálló, valódi cím szinte alig van köztük. Mutatja a tematika félreértését az első és hatodik cím. Az egyetlen idegennyelvű címadás, a francia „lire” (olvasni) kifejezés is jóval tágabb dimenzióra utal, mint a projekt eredeti tárgya.

Mindenki feltüntette a megjelenés dátumát, hat esetben évfolyammegjelölés és számozás is van a címlapon; öten a folyóirat árát is odaírták.

Tartalomjegyzéket valamennyi résztvevő készített, nyolcan az oldalszámok megadásával. Szerkesztői beköszöntőt nyolcan írtak, egy tanuló inkább irodalmi áttekintést adott ebben a korról. A folyóirat hátoldalát heten készítették el, hatan a következő szám témáit ajánlották, egy diák pedig Milne *Micimackó* című könyvének reklámját helyezte itt el. Impresszumadatokat öten tüntettek fel, főként a főszerkesztő nevét és a szerkesztőség címét, de találunk itt az előfizetésre vonatkozó információkat, ISSN-számot, a megjelenési gyakoriság közlését. Három alkalommal a folyóirat hátoldalán, kétszer pedig a második oldalon, a tartalomjegyzék alatt találjuk a kolofont. Minden elkészült mű illusztrált. Főként az adott ország térképével, zászlajával, a jelentős írók arcképével, a művek borítóival színesítették a lapokat.

A folyóiratok pontos témája: a XX. század angol, francia, német, olasz és skandináv gyermekirodalma volt. Két-két diák foglalkozott azonos nemzet irodalmával, így könnyebben lehetett összevetni munkájukat.

Érdekes megnézni az elkészült munkák tartalmát is, mely szerzőket tartottak fontosnak bemutatni a gyerekek egy-egy nemzet esetében.

Az angol gyermekirodalmat ismertető mindkét versenyzőnél szerepel Milne *Micimackója*, Tolkien trilógiája, Rowling *Harry Pottere* és Clive Staples Lewis a *Narnia krónikáival*. További bemutatott művek: James Matthew Barrie: *Pán Péter*, Beatrix Potter: *Nyúl Péter*, Travers: *Mary Poppins*, Barbara Sleigh: *Jessamy*, Eric Knight: *Lassie hazatér*, Kipling: *A dzsungel könyve*, Ransome: *Fecskék és fruskák* és Michael Bond: *Paddington mackója*. A diákok ez esetben az ifjúsági és gyermekirodalmat pontosan értették, és jól válogattak az angol szerzők műveiből.

A francia téma kifejtése már nem ilyen bő, mindkét diák Saint-Exupéryt említi meg. Sok helyütt valóban *A kis herceg* szerepel az oktatási intézményekben mint ajánlott házi olvasmány. Ezenkívül említik a francia gyermekirodalom klasszikusát Louis Pergaud *Gombháborúját*. Helyet kap a kínálatban az egyik leghíresebb képregény, René Goscinny *Asterixe*. Érdekes módon Pierre Boule *A majmok bolygója* című könyvét is ott találjuk a folyóiratokban, holott ez egyáltalán nem tekinthető gyermekirodalmi alkotásnak.

A XX. század német nyelvű gyermekirodalmának bemutatása nehézséget okozott. Mindketten foglalkoznak Karl May *Winnetoujával* és Erich Kästner műveivel. E kettő mellett szólnak a lapok Michael Ende *Végtelen történetéről*, valamint érdekes módon helyet kapnak Josef Guggenmos gyermekversei.

Itt fordul elő először nem XX. századi, illetve nem gyermekirodalmi mű. Az egyik tanuló a Grimm testvéreket és meséiket, illetve Goethe *Faustját* tüntette fel folyóiratában, míg a másik Hugo von Hofmannsthal osztrák drámaíró *Árnyék nélküli asszony* című művét. Egyik sem tekinthető a témához és a célzott olvasói körhöz kapcsolódónak.

Az olasz irodalom ismertetésénél mindkét esetben Gianni Rodarit említik a gyerekek. Szerepel még Carlo Collodi *Pinokkiója*, Roberto Piumini *Bambilla*, a *kismanó* című munkája és méltán Edmondo De Amicis *Szív* című regénye.

A skandináv gyerekirodalmat bemutató versenyző három nevet írt munkájában: Lagerlöf, Andersen és Ibsen. Ám a művek, alkotók felsorolására, bemutatására, jelzésére nem vállalkozott. Nem meglepő Ibsen neve, de ismét fogalomzavarral állunk szemben, vagy ha úgy tetszik, a gyermekirodalom igen tág értelmezésével.

Míndezzel együtt jó érzéssel tölt el minden felkészítőt az a tudat, hogy az elkészült folyóiratok nemcsak egyszerűen felsorolják a neves szerzőket és műveiket, hanem utalnak a fordítókra, illusztrátorokra, a könyvek alapján készült filmadaptációkra.

* * *

A kilenc elkészült folyóirat alapján azt látjuk, hogy az angol irodalmat ismerik leginkább a gyerekek. A többi nemzet irodalmának képviselői közül csak néhányat tudtak megemlíteni. Egy-két esetben problémát okozott eldönteniük, mely művek tartoznak a gyermekirodalom körébe. Időnként nem figyeltek oda, hogy az alkotó melyik évszázadban tevékenykedett. A diákok munkáiban előforduló szerzők közül C. S. Lewis, J. K. Rowling, B. Potter, M. Bond, B. Sleigh, J. Guggenmos és R. Piumini a verseny ajánlott irodalmi kötetei közül egyikben sem szerepelt. Kimaradtak viszont olyan alkotók, akik a megadott, felkészítést, készülést segítő irodalomban helyet kaptak.

A gyermekirodalom mint kiemelt téma azt is lehetővé teszi, hogy a könyvtáros-tanár és bármely szakos tanár kollégái sorba vegyék a gazdag lehetőséget. A dolgozatok, munkák alapján jól látható: a diákok nincsenek tisztában a gyermekirodalom fogalmával. Fontos lenne, hogy megismerjék az értékes alkotásokat valamennyi ország irodalmából. Nekünk, könyvtárosoknak, tanároknak a felelősségünk, hogy a sokszínű lehetőségből mit adunk a kezükbe, mit „felejtünk” az útjukban.

Murányi Adrienn

Közönségkapcsolatok, könyvtári márkanév, civil munka és a szakmai tartalom egyensúlya az észak-európai országokban

Érdeemes és tanulságos kitekintenünk időről-időre az észak-európai országok könyvtáros egyesületeinek célkitűzéseire, gyakorlati munkájára. A legfőbb kihívások, amelyek őket érintik, európai, sőt bizonyos elemeiben globális szintűek. Napjainkban a hagyományos könyvtárkép az alapjaiban kérdőjeleződik meg. Az elektronikus szolgáltatások robbanásszerű térhódításával egy időben kényszerül rá mindenütt a szakma arra, hogy a könyvtárnak mint fizikai térnek a funkcióit újrafogalmazza. Egyre többen hozzák szóba nálunk is a „harmadik hely” koncepciót, amely a fizikai térben zajló szakmai átalakulási folyamat egyik fontos vetülete¹. Az újrafogalmazott, ugyanakkor stabil alapértékekkel, identitással bíró könyvtári szféra intézményeinek, szolgáltatásainak pedig a társadalom irányában interaktív módon kell megjelennie. A fő cél, hogy a közpolitikai, szakmapolitikai erőterben a saját felhasználói legitimálják a könyvtárakat mint intézményeket, illetve a könyvtárosok munkáját. A cél eléréséhez pedig mindenhol elengedhetetlen „kitalálni” a könyvtárat mint márkanévet. A különféle könyvtáros civil szervezetek pedig kommunikációs stratégiáikból levezethető cselekvési programjaik révén eredményesen pozícionálhatják ezt a könyvtári márkát. Könyvtáros szemmel a szakma erejének és önbecsülésének fejlesztésére kell irányulnia a fő figyelemnek. A külső társadalmi térben pedig minél vonzóbbá kell tenni a könyvtárat mint márkanévet, a mögötte rejlő szolgáltatási kínálattal együtt. A növekvő felhasználói vonzerő, a márkanév súlya pedig fontos adalékként szolgálhat a döntés-előkészítő folyamatban való szakmai álláspontok artikulálása és érvényesítése során.

A könyvtáros civil egyesületek az egész észak-európai régióban a felsorolt általános célkitűzések jegyében fogalmazzák újra stratégiájukat, és vezetnek le abból konkrét cselekvési terveiket. A **Finn Könyvtár Egyesület** stratégiájának fő hívószavai például a demokrácia erősítése, a nyitottság, a kommunikáció, az egyenlőség és a nyilvánosság, az átláthatóság. A könyvtárosegyesület munkáját társadalmi szinten nyitottabbá, átláthatóbbá kívánják tenni.² A könyvtáros szakma hangjának erősebb megjelenését tükrözik az intenzívebb belső szakmai tevékenység révén a külső kommunikáció, a könyvtárügy társadalmi szerepkörének, hatóerejének intenzív tudatosításával, valamint a helyi, kisközösségi szakmai ügyek mellett történő kiállással. Az egyesület fő feladatának a könyvtárak tudományos és kulturális jelentőségének megőrzését tekinti, amelynek legfontosabb eszközeként a könyvtárosok szakmai kompetenciáinak erősítését jelöli meg. A kommunikáció hatókörének három fő irányát vázolják fel. A könyvtárosok számára az intenzív

szakmai segítségnyújtáson, a biztos háttér megteremtésén van a hangsúly. Második fő célcsoportként a különféle közéleti, szakmapolitikai szinteken lévő döntéshozó, döntés-előkészítő emberek szerepelnek. Őket kellő szakmai súlyú, releváns információkkal kell ellátni munkájuk segítéséhez. A harmadik, a legnagyobb célközönség pedig a felhasználók sokasága. Velük kapcsolatban a legfőbb célkitűzés, hogy a lehető legkényelmesebben érhessék el a könyvtár szolgáltatásait, ezen keresztül a lehető legnagyobb közösség részesülhessen a könyvtár szolgáltatásai által nyújtott kulturális közjavakból. Az egész stratégiát átlengi a kooperáció hívószava: szoros együttműködés kell a könyvtáros szakmán belül a szakmai munka eredményességének fokozására, a felhasználók eredményes megszólítására, nyomásgyakorló erejük kihasználására, valamint a döntéshozók felé irányuló, szakmai tekintélyen alapuló nyomásgyakorlás eredményességének érvényesítésére is.

A konkrét kommunikációs formák közül az egyik fő jellemző az egész északi térségben az online kommunikációs formák intenzív használata (az egyesület felépítését és céljait tükröző, megfelelően strukturált webhely, illetve a média csatornáinak intenzív használata a különféle célcsoportok felé).³ A másik fő jellemző pedig a nyomtatott szaksajtó, amin olyan reprezentatív egyesületi orgánumot értenek elsősorban, amely megfelelő küllemben, közérthetően, színesen és eredményesen artikulálja az aktuális szakmai kérdéseket. Alapvetően hármas szerepkörűek e folyóiratok. Egyrészt reális, egyben reprezentatív képet adnak a könyvtárak és a könyvtárosok világáról. Másrészt folyamatosan teret nyújtanak a szélesebb nyilvánosságot is érintő különféle szakmai kérdések árnyalt megvitatásának. Harmadrészt pedig releváns külföldi trendek, példák bemutatásának is helyet adnak. Nyelvezetükkel, fizikai megjelenésükkel egyfajta iránytűként és a könyvtári márkanév jelentős összetevőjeként is szolgálnak a felhasználók és a döntéshozók felé. Persze ez pénzügyi és szakmai szempontból sem olcsó tevékenység, de mint például a finn *Kirjastolehti*, a svéd *Biblioteksbladet*, a norvég *Bok og Bibliotek* vagy a dán *Danmarks Biblioteker* és a *Bibliotekspresen* sikere is mutatja, feltétlen megtérül a befektetett anyagi és szellemi tőke. S akkor még nem is beszéltünk az észak-európai szakmai együttműködéssel szerkesztett, a nemzeti nyelvű folyóiratokhoz hasonló felépítéssel és célokkal bíró *Scandinavian Public Library Quarterly* című folyóiratról, amely az egész régió könyvtári világát reprezentálja angol nyelven.

A Svéd Könyvtáros Egyesület igen markáns példáját mutatta annak tavaly az IFLA-kongresszuson, hogy a hosszú évek fáradságos munkájával zajló (2008 nyarától külön intenzitást nyerő) imázsépítési, szakmai pozicionálási, nyomásgyakorló munka milyen konkrét megjelenési formákkal is tud járni. Az egyesület külön sarkot rendezett be a Library Lovers néven futó társadalmi kampányához illeszkedő sajtómárkás termékek, valamint szakmai publikációk terjesztésére. A kulcstartótól a ceruzán keresztül, a babán át a bőrdöngőig és az egyesület által megjelentetett könyvekig igen széles volt a választék. A bolt mellett kialakított kávézásra, pihenésre szolgáló térben pedig felállították a Svéd Könyvtári Arénát. Itt a hivatalos programhoz képest kicsit oldottabb és gyakorlatibb formában adtak képet a svéd könyvtárügy főbb országos szolgáltatásairól és a legérdekesebb helyi, regionális projektek tapasztalatairól. Az aréna mellett elhelyezkedő hosszú folyosón pedig különféle könyvtári projektek, civil szervezetek és könyvtárosképző intézmények kaptak posztereiken keresztül bemutatkozási lehetőséget. A legtöbb

esetben (főleg a projektbemutatók esetében) személyes prezentációk, beszélgetési lehetőség is kiegészítette a poszteren ábrázoltakat. Egy emelettel lejjebb a kiállítóter előtti folyosón az észak-európai civil társszervezetek és állami könyvtárügyi szakmai menedzselő hatóságok kaptak szintén poszteres bemutatkozási lehetőséget. Az első napon lezajlott szakmai kirándulásoknak is fontos eleme volt, hogy az általános alapelvek hogyan jelennek meg az adott helyi környezet vonatkozásában. Ezen kívül Göteborg-szerte is bármikor spontán látogatásokat lehetett tenni a különböző könyvtári intézményekben, a megfelelő kampánylogóval ellátott térkép segítségével, ha már valaki megcsömörlött a programkavalkádtól. A városi könyvtár pedig ideális esti szocializációs helyszínként szolgált a résztvevők számára. Egyben megfelelő kiindulópont is volt a városi kulturális fesztivál különféle rendezvényei felé. Utóbbi intézményben a kikölcösözött könyveket is főként a könyvtár által felajánlott Library Lovers logójú szatyrokban hozták, vitték az emberek.⁴

Az egész kampány mintegy három évvel ezelőtti elindítása mögött egyébként az a cseppet sem szívderítő helyzet állt, hogy a szomszédoktól eltérően Svédországban híre-hamva sem volt országos könyvtári stratégiának, szakmai fejlesztési irányvonalnak, a szakmai koordinációs keretek kijelölésének. A könyvtári rendszer szolgáltatási potenciálja így központi koordinációs szinten korlátozottabb maradt, mint a szomszédoknál. A Svéd Könyvtáros Egyesület erre válaszul a Svéd Írók Uniójával szövetkezve 2008 nyarán indította el a Library Lovers nevű társadalmi kampányt, hogy alulról, a könyvtárhasználókön keresztül gyakoroljon nyomást a helyi és országos szintű döntéshozatalra.⁵ Miközben persze előálltak saját szakmai koordinációs szabályozási javaslatokkal a döntéshozók felé. Az eredményes könyvtári márkanév felépítése, a szolgáltatási potenciál gyakorlati érzékelteése, a szolgáltatásokra való igény felkeltése voltak a siker fő összetevői. Így azóta már sikerült a könyvtári szakpolitika országos és regionális hálózati koordinációs kereteinek szabályozási szintű felvázolását elérni. A jövő zenéje, hogy ebből mennyi és milyen formában valósul meg. A svéd lecke arra is jó példa, hogy megfelelő szakmai és külső civil összefogással, a szakmai célok és a modern PR-menedzsment technikák ötvöztetésével, az online és a fizikai térben zajló helyi, regionális és országos szintű kampányelemek összefogásával igenis lehet sikereket elérni. Még akkor is állítom ezt, ha ismeretségi körömből vett konkrét példák is mutatják,⁶ hogy az egyes intézmények és munkavállalók adott esetben ott is mennyire kiszolgáltatottjai tudnak lenni a fenntartók aktuális politikai és intézményi adminisztratív érdekeinek. Emellett pedig a pozitívnak tűnő fejlesztési ideáknak sem mindig könnyű a gyakorlati megvalósítása.⁷ Összefogással, eredményes szakmai civil munkával, a felhasználók sikeres megszólításával, a népszerű és releváns tartalommal bíró könyvtári márkanév felépítésével igenis előre lehet jutni.

Azt is látni kell, hogy egy sikeres szakmai arculatépítő kampány levezénylése nem elsősorban pénzkérdés, habár természetesen elengedhetetlen a megfelelő finansziális háttér. Sokkal fontosabb tényezők ennél a szakmai innovativitás, a civil készségek megléte, a nyitottság, a hitelesség, a demokrácia játékszabályainak gyakorlati érvényesítése. Persze nem szabad elfelejteni, hogy ebben a régióban a sikeres kulturális szolgáltatások nyújtásához és igénybevételéhez fontos társadalmi feltételek teljesülnek. Esetükben feldolgozatlan neurózisok nélküli történelmi identitással bíró, plurális, ugyanakkor szilárd konszenzuális alapértékeken nyug-

vó, a demokratikus procedurális és viselkedési normák talaján álló, jogállami be-
rendezkedésű, szabad, egyben nyitott társadalmakról beszélünk. E normatív felső-
rolással pedig megint visszaértünk azokhoz a hívószavakhoz, (demokrácia erősíté-
se, nyitottság, kommunikáció, egyenlőség, nyilvánosság, átláthatóság), amelyeket
a finn példa kapcsán felvázoltam, és amelyek ugyanígy érvényesek az észak-euró-
pai régió egészére is.

JEGYZETEK

- 1 Vö.: Szóllás Péter: A könyvtár mint harmadik hely. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2010.
11. sz. 3–7. p.
- 2 Sinikka Sippilä: Finnish Library Association – The Voice of the Libraries. In: Scandinavian
Public Library Quarterly vol 43. no.2 (2010) http://splq.info/issues/vol43_2/09.htm
- 3 Lásd például Dánia: <http://www.dbf.dk> Svédország: <http://www.biblioteksforeningen.org/>
Norvégia: <http://www.norskbibliotekforening.no/> Finnország: <http://www.fla.fi/>
- 4 Vö.: Németh Márton: Benyomások a göteborgi IFLA-kongresszuson. = Könyv, Könyvtár,
Könyvtáros, 2010. 10. sz. 32–34. p.
- 5 A kampány honlapja (rövid angol nyelvű rezümével s hosszabb pdf formátumú ismertetővel)
<http://www.librarylovers.se>
- 6 Ennek illusztrálásaként lásd: <http://melissaofficinalis.blogspot.com/2011/03/demokraciasved-modra-avagy-tanacs.html>
- 7 <http://nemethmarton.klog.hu/2011/04/04/a-lebego-allomany-goteborgi-gyakorlata-avagy-egy-szep-elmeleti-idea-gyakorlati-ellentmondasai/>

Németh Márton

Könyvek nyelvén...

Egyik magyarországi folyóiratunk főszerkesztője arra kért, írnam le, milyen törvények vagy szabályok szerint alakul a könyv és az olvasás helyzete változó világunkban. Bevallom, én szabályokat nem észlelek, törvényeket nem ismerek, elmondom inkább, amit a magam tapasztalatából erről a dolgról gondolok. Sorban, de minden rendszer nélkül, ahogy eszembe jut...

Családi könyvtárunk úgy négyezer kötetből áll, három nemzedék gyarapította, és már a negyedik is alaposan hozzárakosgat. Magyar és külföldi szépirodalom (részben idegen nyelvű) mellett történelem, filozófia, sok művészettörténet, az antik szerzők kötetei, számos jogtudományi írás (amelyek lassan inkább jogtörténeté válnak). A legrégebbi a francia enciklopédisták idejében kiadott *Contrat social*, de föllelhető Eötvös József *A falu jegyzőjének* 1847-es kiadása, amelyet akár Petőfi is forgathatott. Rézmetszetes kolligátumok a Bach-korszak idejéből, egy angol nyelvű képes Shakespeare-összes, dedikált kötet Szabó Lőrincztől és Pablo Nerudától. Használta a könyveket napi munkájában a jogász, a tanár, a diák, a háziaszszony, gyerek, felnőtt, idős. Megnyugdíjasodván első (féléves!) dolgom volt, hogy a könyvtár állományát számítógépre vittem. E gályarab-munka során került elő többek között Vörösmarty *Szózatának* egy olasz fordítása az 1870-es évekből, néhány *Nyugat-évfolyam*, egy verskézirat Berda Józseftől, de ezek inkább kuriózumok. A gyűjteményből három nemzedék munkája nyomán könyvtár lett; minden könyvtárelépítő rajta hagyta keze nyomát (és ízlését, érdeklődését, pénztárcája pillanatnyi erejét) a gyűjteményen. A könyvtár előbb egy, majd több szekrényben, később külön polcrendszeren, aztán külön szobában terpeszkedett, megalkotóit kitúrással fenyegetve saját lakásukból.

A családi könyvtárak – lappangva vagy tudatosan – a család történetét őrzik lapjaik közt, a család ismereteiről és szórakozásairól egyaránt vallanak, a dédelgetett kedvencekről és a rejtegetni való kötetekről – alkalmanként. Valójában csendes tanúi és őrzői a legkisebb közösség emlékezetének, a családnak, amelyből az ország, a nemzet épül fel. A családi könyvtárak együttese vajon kiadja egy nemzet közgondolkodását? Talán igen. Egyszer valakinek ezt is érdemes lenne felmérni.

Olvasnál ma már? – ezt a felzaklató erejű reklámszöveget a metrón észleltem, nevetnem kellett rajta. Ameddig szerény emlékeztem képes visszatapogatózni az időben, könyvek vettek körül, játékaim, kalandozásom tárgyai könyvek voltak, első elképzelt világ- és úrutazásaim serkentői és súgói hasonlóképpen. Nem voltam koravén könyvmoly, jártam kirándulni, úszni, egy időben még barlangászni is (!), a könyv mégis természetesen egészítette ki napjaimat. Később aztán már magam is szaporítottam a betűvel telerótt papírlapokat. Ha új ismerősökhöz vendégségbe mentem, az első volt, hogy titokban megvizitáltam, mekkora és milyen könyvtárunk van, a család megítélésében ennek komoly súlya volt. Ha valamelyik könyvkönyvszekrényen felvágatlan könyvet találtam (régbben volt ilyen), a család ná-

lam rossz pontot kapott. Ha viszont olyan könyv tekintett rám a polcokról, amit otthonról ismertem, azonnal volt összekötő kapocs, beszédtema.

A könyv számomra szórakoztatóbb szórakozás volt a mozinál, a bandázásnál, a focinál. A könyv ablak volt a világra, vagy legalább annak egy-egy kamrájára. Beleképzelttem magamat a Baradlay-fiúk helyzetébe, Tom Sawyer Amerikájába, később *A kiválasztott* különös középkori figurájába. Hittem vagy nem hittem az olvasottakat, inkább hihetőnek éreztem, vagy hiteltelennek – olvasás közben észrevétlenül kialakult bennem a kritikai érzék is.

Miért olvas az ember? Jól meghatározható célokért, amiket persze nem mindig gondol végig. Tanul, szórakozik, unatkozik és könyvvel tölti az idejét, dolgozik és a könyvet használja útmutatóul. Keres valamit, néha maga sem tudja pontosan, hogy mit, helyette talál mást, ami eltéríti érdeklődését, kiegészíti, vagy csak átrendezi a korábbi tudást.

A könyv szabaddá tesz! – ez itt az én reklámszövegem, nem hirdetem a metrón, de bizonyítani szeretném volt s leendő napjaim olvasmányaival. A könyv a meghatározott környezet (ország, város, lakás) helyett a világ bármely korába és helyére elvisz, ha akarom. Egyszerre győz meg arról, hogy máshol is hozzám-hozzánk hasonló emberek élnek és küzdenek meg a maguk gondjaival, és arról, hogy a dolgokat, problémákat a miénktől eltérő módon is fel lehet fogni, gondolkodni róla. Mondhatnám tantárgyakra bontva: a történelem és a földrajz világába vezet el, vagy inkább azt hozza el nekem. De a fizikát is, a csillagászatot is, a természet törvényeit, titkait. Épp azért, hogy ne maradjanak titkok.

Az olvasás elsősorban olvasás útján terjed, amelyik családban van olvasó fő, ott valószínűbb az olvasó gyermek. Azért persze példa nélkül is sokan váltak olvasóvá; az egyéni keresés tévelygései talán ugyanolyan hasznosak, mint a könyveket kézbe adó másik kéz. A kezdő vagy ritkán olvasók legfőbb panasz, hogy nincs mihez kötniük a könyvet, „sötétben elemlámpaként ad csak némi világosságot” – mondják. Való igaz, a könyvek keresik egymást, új ismereteik a már olvasottakhoz társulnak, térben-időben előbb apró szigetek keletkeznek, a szigetek átintegetnek egymásnak, idővel összefüggő szárazföldrökké nőnek. Mielőtt új könyvbe kezdek, mindig „előolvasok”, a szerzőről, ha ismeretlen, életművén belül a könyv helyéről. És olvasás közben kéznél legyen a térkép! Hányszor említ a könyv másik könyvet, másik személyt, vagy helyszínt, vagyis az olvasást „tovább kell folytatni”, több irányba, más dimenzióba. Lassan kialakul az ember fejében valamiféle *olvasmányháló*, amibe az új könyveket már könnyebb beleilleszteni. Lassan? – évek alatt, egy élet alatt, vagy még akkor sem biztos, hogy erős és megbízható ez a háló, inkább csak orientál, netán egy új könyv esetleg összekuszálja, vagy átszővi az addig igaznak érzett hálót.

Az ember sokféle könyvet olvas, a szórakozás és a munka határvonala az olvasmányokban elhalványul. Egy történeti tanulmány, egy életrajz vajon nem szórakoztató-e egyúttal, egy útirajz vagy egy kalandregény nem mutathat-e be hitelesen valami egzotikus világot? És időnként az ember szívesen csörtet a tilosban, le-lekap nyáron, fáradtan, másnaposan a polcra egy-egy Agatha Christie-t, egy Simenont vagy egy Chandlert – egyet, maximum kettőt elolvas belőle gyorsan. Vannak panaszok az olvasással szemben: nincs rá idő, pénzkeresetre, kapcsolattartásra kell a figyelem. A panaszló számolja össze egyszer, mennyi időt tölt a televízió előtt, ostobaságokat fecsegő társaságban vagy házkörüli semmittevésben – ha en-

nek a tizedét töltené olvasással... *Nem látok olvasni* – mondják sokan, miközben járművet vezetnek, a tévét bámulják, gyerekek a számítógép előtt töltenek számlálatlan órákat. Az én szemem is bejárta már a számára kiszabott pályát, néha bizony hosszas kísérletet kell tennem a megfelelő kéztávolság megtalálásához – megteszem. *A nyaralás túl értékes, hogy olvasással töltssem* – mondja az egyik, *Nyáron végre elolvashatom a restanciámat* – szól a másik. Lehet választani a két vélemény közül. Én egyiket se választom, nyáron ugyanannyit olvasok, mit télen, és a két másik évszakban.

Gyakran fordul elő, hogy több könyv is hever körülöttem, félig olvasottan. Váratlan lehetőség, vagy hirtelen támadt érdeklődés letéteti kezemből a vastagabb könyvet, utazáshoz vékonyabbat választok, ami a kabátzsebben elfér. Időnként szigorú főszerkesztők kérnek ellentmondást nem tűrő tapintatossággal, írnék erről-arról, de azonnal. Az írást előzze meg olvasás! – úgy illik, veszem a „musz” könyvet és olvasom, hogy aztán írjak róla. A könyv átka gyakran utolér: a megírás után úgy füstölög ki a könyv a fejből, mintha sose láttam volna. Ilyenkor jöhet a félbehagyott első, második.

Egy olvasótárrsal (ő is főszerkesztő volt valamikor!) néhány éve különös együttműködő versenyt kezdtünk. Egész évben minden könyvet fölírtunk, amit elolvastunk. Mindent, bármi is legyen, de csak az utolsó betűig elolvasottakat, félbehagyott könyv nem szerepelhet szigorú listánkon! Az év lejártával megmutattuk egymásnak olvasmányaink címjegyzékét: hányról beszéltünk az év során, hányat vettünk kézbe egymás sugalmazására, ki miként vallotta be könyvcímekben évközi szellemi elkalandozását. A könyvlista az embert jobban jellemzi a röntgenfelvételnél: szelleme mélyére világít, az érdeklődés kalandútjait mutatja. A versenyt már évek óta folytatjuk. (Szigorú olvasótársam többször hiányolta olvasmányaim közül az idegen nyelvűeket, sőt tavaly a nyolcvankét kötetet kevesellte, „*Egy olvasó ember ne adja évi száz könyvnél alább!*” – szabta ki rám a szigorú szentenciát.)

Korunk óriása a számítógép... Gyermekkoromban (amely az 1960-as évekre esett) a számológép még „a burzsoá áltudományok trójai falova” volt, fiatalokromra (amely a ’70-es években virágzott) a computer általános mozdony méretű fémóriás volt, amely a gyárak, irodák, intézetek félreeső zugaiban rozsdásodott hozzáértés és használat nélkül. Felelt koromban (amely a ’80-as években robbant el) a gépek váratlanul megkisebbedtek, megkapták a Commodore (Parancsnok) nevet, és átvették világunk fölött a parancsnokságot. Én magam – bizonyosan nem egyedül – megöszülvén kezdtem kikopogtatni mindazt, ami a hazai iskolásoknak és a japán óvodásoknak már mind a kisujjában van. A számítógép lassan számítani kezdett...

E korszakváltó kezdemények után persze legtöbbször belekényszerültünk, beleszoktunk „a gép” ismeretébe, használatába. Mára kevés az olyan lakás, amelyben ne volna helye ugyanolyan nyilvánvalóan, mint a telefonnak, a televíziónak. Az írógépeket pedig levittük a pincébe, vázák és nipppek hordozója lett, vagy határon túli magyar könyvtáraknak ajándékoztuk.

A lustaság viszi előre a világot – ezt a rossz hangzású, de általam kedvelt bölcsességet mi sem bizonyítja jobban, mint a számítógép. A gép sokoldalúságát én ugyan csak töredékesen ismerem, de munkámat, napomat, szórakozásomat, kapcsolattartásomat a világgal, egy könyvtáróriással úgy találja elém, hogy mozdulnom se kell mellőle. A film, a zene, az irodalom, a posta, a vallomások szerelmi le-

velezés, a sürgöny és a csomag- és virágküldő szolgálat, a menetrend, az évkönyv- és naptárszerkesztés – mind ott rejtőzik abban az ujjnyi vastag (vékony!) lapocskában (és a kofferban, amely az íróasztal alatt dűnnyög). Az értők mindebből láthatják, mennyire szegényes komputerismeretem, de ha egyéb dolgaim volnának, a gép bizonyosan azokra is készségesen megoldást ajánlana.

Még a '70-es évek kezdetén hallottam a *global village* elnevezést, a *világfalut*, amit kezdetben nem érttem, aztán nagyképű arroganciának éreztem, ma pedig reggelenként így ülök le gépem elé: – *No, lássuk, mi újság a faluban?!*

Következetes, tiszta, csöndes, gyors – most pillanatnyilag kifogytam dicséretéből a gépnek. Amint bekapcsoláskor feltűnik a baktató zöld sárkány, az arany nyíl, a fejét csóváló kutyafigura, valami különös érzés fog el: ezt a szerkezetet a lelkes alkotók jókedvükben csinálták. És – nyilván – számítógép-matadorok ezrei rakták egymás mellé tudásukat, hogy újabb részletekkel gazdagítsák a már szinte megmérhetetlent. És egyre jobban érzem a különbséget a szakember, aki életét tette fel a gép fejlesztésére, és a használó között, aki a maga levelét, napi híreit, adóbevallását kéri szépen a géptől. Esetleg a pasziánszjátékot...

Van délelőtt, hogy tízszer is bekapcsolom, belekukkantok a Google-ba, adatot, nevet, mit tudom én, mit keresek, dohogok, hogy a gép kevesebbet ad ki a vártnál, hogy túl sokat ad ki. De még mindig egyszerűbb, mint fölkelni, fölmászni, leemelni, föllapozni, böngészni satöbbi. És hátha közben jött levelem, és nézzük meg Elvirát a hétvégi kalandtúrához, a fotóalbumból válogassunk képeket egy útirajzhoz. Mindehhez el sem kell mozdulnom helyemről, a gép készségesen adagolja a belekódoltakat.

És ott az irodalom, folyamatosan nő a képernyőről leolvasható művek mennyisége. A szépirodalmi kötetek százai–ezrei, a tudományos művek, történelmi és helytörténeti, a művek rengetegében eligazító irodalomtörténet. Egész életművek várnak a gépen is elolvasásra (most csak Jókai, Németh László vagy Szabó Magda életművét említem). A függőleges képernyő a szem számára nem feltétlenül olvasóbarát, legalább félóránként célszerű felkelni a géptől és egy újabb kávé enge-délyezni magunknak.

Azért elfog időnként valamiféle... nem is tudom, minek nevezzem: töprengés, kétség, bizalmatlanság, olyasforma érzés, mint amikor a gyanútlan játékos váratlannul megnyeri a főnyereményt, és a kezébe nyomnak – egy oroszlánt. A gép (a gépem) többet tud, mint én. Tudásának csak a töredékét használom ki, amiképpen az ember az agykapacitása századrészét veszi igénybe élete során. Mi mindent tudhat még ez az egyre apróbb, néma óriás?!

És még kifogásokat támasztok vele szemben! Nem, ez nem igaz, ami nekem a gondom, arról a gép nem tehet. Ő eszköz, amely bárki kezében teljesít, kritikát nem gyakorol, önkritikáról pedig nem is tud!

A számítógép a napi munkában, a szokásokban, az ügyintézésben új világot alakított ki, már majdnem azt mondtam: az erkölcsökben is, pedig ez sem lett volna olyan nagy tévedés. Az asztalhoz láncol; ezt lehet kényelemnek nevezni (mert az!), és lehet a személyes emberi kapcsolatok elsorvasztásának mondani (mert bizony az!). Kézirat nincs többé, a hivatalok, a kiadók csak géppel írott-szerkesztett szövegeket fogadnak el, a szemét nem rontja senki többet mások kézírásával. Nem ismerem levelezőtársaim kézírása közül egyiket sem, mindegyikük azonosan írott és szerkesztett géplevelet küldözget. Pedig miből ismerszik meg a személy jobban, mint a kézírásból?! Én ma szent borzongással nézem Madách vagy Ady kézíratait

(még akár a fakszimiléjét is), ki lesz kíváncsi bármikor egy számítógépes levélre, amelyet felhasználva a virtuális papírkosárba dobnak. És a semmiben miként nézhet utána bárki egy levél, egy mondat, egy képlet hitelességének? Egyes szigorú szerkesztők már ma sem jelentetik meg írásainkat papíron, csak a képernyőn marad, vagyis a chipek közé rejtett semmiben. A komputerguruk közül olvasott valaki olyan könyvet, amelyet először ő nyitott ki, amelynek megcsapta a könyvszaga, amelyet lapozni élvezet, a műhöz illő könyvjelzővel ellátni illendőség, vagy amelyben a ceruzás aláhúzásokról tudom, hogy nagyapám kezevonása? Van-e otthon könyvespolca, szekrénye, szobája, amelynek közepén megállva, egy pillanat alatt megérzi, hogy egy könyve hiányzik, vagy máshová került? *Ez nosztalgia, elavult beidegzés!* – hallom, de hányszor. Nos, elavult beidegzés minden szokás, az említett erkölcs, az értékek megtartása, az emlékkörzés, a kultúra, az udvariasság, az emberi szóváltás. Ezekkel most hogy lesz?

A gép kijavítja a hibát, ez „bele van kódolva” – a *kód* a kor varázsszava. Egyébként a tudás társadalmában több varázsszó lebeg, hat és működik, mint a legsötétebb középkorban. De a gép csak a gépi hibát javítja, a használatnak személyiségi joga (ez is a kódok egyike) beleírni lapos ostobaságot, sunyi aljasságot, megindokolatlan véleményt, megismételni a már leírtakat, oda nem illőt írni, csak azért, hogy lássa a nevét (vagy a neve helyett használt bébigügyögést). Sose látott-hallott fantomok keresnek meg tegező formában, és biztatnak, hogy nevezem őket barátainak. Tudják vajon, mi a barátság? Botrányos helyesírás, nyelv és nyelvtan nélküli beszélők árasztják el szósorokkal a képernyőt, mintha bukott diákok fogtak volna össze, hogy „háromszor verik az iskolán vissza” nyelvtanóráik kudarcait.

A számítógép gazdag világ, és amiként a valóságos világ a szélein lehajlik, és szemünk elől eltakarja a távolabbi tájakat, akként rejt (és tár fel készségesen) a számítógép is egyre újabb lehetőségeket. Aki pedig a kezem írására továbbra is kíváncsi, annak a kedvéért üres papírt emelek ki a nyomtatóból, kézzel rovom rá soraimat, borítékba csúsztatom, végignyálazom a ragasztós sávot, a borítékot megcímzöm, a postára viszem, kiállom soromat, megfizetem a postagalambot, hazatérek, és izgalommal várni kezdem a válaszlevelet. Azért ez sem rossz mulatság!

A fiatalok nem olvasnak, ha olvasnak, vackot olvasnak! – alkalmanként előkaptható mondat ez, bizonyítani nem szükséges, se az igazságát, se az ellenkezőjét. A mondatot zsebre dugva, megkérdeztük az érintetteket.* Ők száznegyvenen készséggel válaszoltak, jót-rosszat, a remélt választ, alkalmanként meghökkentőt. Amit mondtak, rájuk jellemző, de talán *nem csak* rájuk.

Mesén nőttek fel, szülői-nagyszülői mesén, akár két korábbi nemzedék mesekönyvein, a családi elbeszélések majd' százévnnyi történelmet, emléket kapcsoltak a mesék közé. (És akinek nem meséltek, ahol nincsenek nagyszülők, szülő is csak egy, a múltat pedig végképp eltörölni kívánják? – ötlik fel bennem a kérdés, de nem nehezítem a kérdezettek helyzetét. Meg a magamét sem.)

Könyv, hány könyv és milyen? – nagy a bizonytalanság. Van képeskönyv, lapozgató, kifestő (sőt, újabban már rágcsálható könyv is van!), mesékre nyírt Grimm- és

* A felmérés egy budai gimnázium hat osztályában készült a közelmúltban. Mivel nem reprezentatív olvasásszociológiai vizsgálatról van szó, a szerző csupán általánosítható következtetésekre utal e helyütt. (A szerk.)

Andersen-kötet. És Disney-füzetek, képregények, végtelenített sorozatok, amelyeket a gyermek képtelen és nem is akar széjjelválasztani. A könyvet nem szerzője nevével ismeri meg, inkább a cím, a sorozat, a borító alapján. Szöveg és kép egybefolyik, de egyre inkább a kép dominál. Már csak azért is, mert ami képes, az tévészerű! Maga se tudja hamarosan, olvasta-e a könyvet, vagy a tévében látta-e a filmet. Inkább összekötni akarja a kettőt, mintsem szétválasztani. Mindez még iskolás kor előtt, az évek számával a kínálat tovább növekszik. A megkérdezett fiatalnak válogatnia sem kell, önmagát kínálja az írott és az íratlan szó, a hangzó és az üvöltő zene, az egyszemélyes és a közös szórakozás, sport, társasjáték, iskola mellett vagy helyett, mozi, színház, akármi. Csak egyedül ne legyen önmagával, csak nehogy kívülről áradó program nélkül maradjon, nehogy kivonja magát a fogyasztásból és a közösségben való önfeladásból. Csúnya szavak? Csúnyák. A világhírű kultúráguru így fogalmazott: *Szórakozzuk halálra magunkat!* Azért ez túlzás, olvasnak fiataljaink, keveset, többet, rengeteget. Nagy a szóródás, nagy a különbség. Akik feleltek a kérdésekre, nem az átlag gyermekei, ők „a hegyen laknak”. De a kérdések bátran feltehetőek minden fiatalnak, ők még készségesen válaszolnak, többnyire az igazat.

Olvassák az irodalmat, a valódit, és utálják az unalmast, vagyis, amit unalmasnak kiáltanak ki. A kötelező olvasmány eleve bizalmatlanságot kelt. Miközben meghökkenítő szakkönyveket sorolnak fel olvasmányukként. Ajándékba egyre kevesebben kérnek és kapnak könyvet, még kevesebben olvassák el a kapott könyvet, mások maguk súgnak a Jézuskának, és a könyv a karácsonyi főajándék. Az iskola nem az a hely, ahol könyvekről beszélgetnek, a tanárok könyvajánló szerepéről alig szólnak.

Harmincöt címes listát tárltunk nekik, amelyet inkább a klasszikusnak érzett ifjúsági művekből állítottunk össze, a válaszok egyenletesen oszlanak meg, a művek nagy része mintha elfogadható volna számukra. Melléesszük az ő olvasmányaikból készített másik listát, több száz tétel, sok szélsőséggel, nagy szóródással. A tegnap ponyváit ugyanúgy megélik a holnapot, mint a neoromantika új eposzai. Hogy volna családi könyvtár, vagy akár „könyvtár a lakásban”, legtöbben tagadják, miközben „bevallanak” többszáz-többszáz kötetes házi gyűjteményt. A könyvtár számukra elsősorban az országos, városi, intézményes könyvállományt jelenti. A nem-olvasók, a könyv nélkülszói és elutasítói azért itt is jelen vannak, megvallják, hogy a könyv nem játszik szerepet életükben, és mindettől nem érzik rosszul magukat. Megváltozott világ megváltozott gyermekei ők, számukra a fogalmak sem föltétlenül azt jelentik, mint a kérdezőnek.

Miközben a könyvről és az olvasásról akarunk szokásokat és törvényeket megfogalmazni, tudnunk kell (tudjuk!), hogy a könyvvilág termékeinek egyre kisebb töredékét képes az ember áttekinteni, megszerezni, hát még elolvasni. De erről már régen lemondunk. Hitelesnek érzett életművek újabb köteteit elolvassuk, hogy igazolást nyerjünk a bizalomra. Válogassunk bátran (és módjával) napjaink sikerkönyvei közül (a Harry Potter első három kötetét érdeklődéssel olvastam, annyi aztán elég is volt belőle); ami tetszik, ajánljuk gyermekeinknek, és fogadjuk el az ő ajánlásait is. Olvassunk minden nap, a könyv ott legyen a kezünk ügyében, bátran valljuk meg ezt az olthatatlan vonzalmunkat az írott szó és a lapozható könyv iránt. És erősítsük meg, amit egyszer már biztosnak éreztünk: vegyük kézbe időnként az alapműveket, gondoljuk azt: talán mi vagyunk az utolsó olvasói.

Lukáts János

Értékmentés a XXI. században, Hódmezővásárhelyen

A címet olvasván két dolog lehetséges. Egyik, hogy az olvasó átugorja: gondolván, nincs benne semmi új, ez agyonbeszélt téma. A másik, hogy felcsillan a szem: napjaink információs sztrádján ugyan mit és hogyan menthetünk meg még a gazdasági és értékválságtól blokkolt társadalomban?!

E jelenséget Hódmezővásárhelyen, az egy éve indított *Vásárhelyi Látóhatár* című helyismereti, irodalmi, művészeti folyóirat hozta felszínre.

A recesszió hatására egyre több médium ajtaja ugyanúgy bezárult, mint a kulturális, a gazdasági szféra egyéb területein. Éppen ezért, amikor útjára indítottuk a *Vásárhelyi Látóhatár* helyismereti, irodalmi, művészeti folyóiratot, nagy készülődés és várakozás töltötte el az érdeklődőket, mi több, a kételkedőket is.

Hódmezővásárhely közel ötvenezer lakosú dél-alföldi város, az ország más településeivel hasonló gazdasági, társadalmi problémákkal küszködő, viszont a művészetre, irodalomra érzékenyen reagáló, alkotó szellemű közösség. Mit várhatunk ilyen körülmények között az emberektől? – merülhet föl joggal a kérdés. Lesz-e kereslet egy magasabb értékrendet célul kitűző folyóirat iránt? Vannak, akik úgy vélik, napjainkban alábbhagyott az értékeink iránti érdeklődés. Hogy kinek, mi az érték, az persze személyenként változó. És kérdés az is, mikor mondhatjuk azt, hogy megéri manapság a provincián túlmutató, de a gyökerekbe kapaszkodó folyóiratot kiadni?

Városunkban jelenleg is több tucat civil szervezet, közösség munkálkodik, az esetek többségében tevékenységük egyik hivatása, hogy az adott érdeklődési területüknek megfelelő értékeket közkinccsá tegyék.

A közösségeket egyéneket alkotják. Ezen egyének a marasztaló, visszafogott kulturális álmukból fölébrednek egy valószerűtlennek tűnő helyi kezdeményezés kapcsán, történetesen e folyóirat születése, illetve az általa generált szellemi pezsgés hatására. Minden lapszámunkat nyilvános bemutatón ismertetjük szerzőink közreműködésével, helyi és egy-egy adott szakterület országosan elismert szaktekinthelye, művésze felkérésével, akik többnyire az adott szám szerzői közül kerülnek ki. E bemutatóink helyszíne változó, alkalmazkodunk a lapszámok vezető anyagához, vagy egy jelentős városi eseményhez, évfordulóhoz. A folyóirat célja nem más, mint a „rejtőzködő értékek felszínre hozása”, amely „a generációk szimbolikus kézfogásával” valósul meg.

Meglepően sok szerző ajánlja föl kéziratát közlésre, túl azon a vágyukon, hogy „látva láttassanak”. A személyes megmutatkozáson túl, magával hoz egy előre ki nem számítható helyzetet is. Ez pedig nem más, mint az adományozási kedv. Csak remélni tudtuk a folyóirat indításakor, hogy a bemutatóinkon mindig lesz „valaki”, aki az addig féltve őrzött, de a város vagy térség, esetleg azon is túlmutató terület

„kincseivel” gyarapítja a levéltár, könyvtár helyismereti gyűjteményét. A *Vásárhelyi Látóhatár* kezdeményezi a följánlást, amelyben a Németh László Városi Könyvtár és a Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Fióklevéltára éppúgy partnerünk, mint az egyéb intézmények, olvasóink, szerzőink.

Az előzetes följánlások alkalmával elbeszélte „sorstörténet” néha oly valóságos, amit elgondolni sem lehet. A múltidézések rendkívüli érzéseket, gondolatokat hoznak felszínre az emberekből.

2011. március 17-én tartottuk ez évi első lapszámunk bemutatóját. A Németh László Városi Könyvtár olvasóterme zsúfolásig megtelt, a ruhatárnál is ácsorogtak, akik részesei szerettek volna lenni az újabb történelmi pillanatoknak. Elérkezett az adományozás pillanata. Osváth László, a Magyar Rádió egykori főszerkesztője, régi könyves, ifjúkorában színész is volt, könnyeivel küszködve adta át az országosan elismert vásárhelyiekkel kapcsolatos interjúinak, műsorainak forgatókönyveit, jegyzeteit, levelezéseit, eddig publikálatlan dokumentációját e szavak kíséretében:

„Hálás vagyok a sorsnak, hogy megélhettem ezt a pillanatot. Itt van mindezen ebben a börténében, ami még megmaradt az életemből. Szülővárosomnak nagy szeretettel! Életemet mindig meghatározta ez a kötődés, a szülőföldi gyökerekhez való kötődés. Nem tagadom, sőt, örömmel tölt el, hogy munkám során, bármi is volt az, valahol mindig a rajongásig szeretett szülővárosom, s az innen hozott értékrend határozta meg az életemet! Igyekeztem az értékeket a magam módján gazdagítani, gyarapítani. Nem szerénytelenül azt állítani, hogy én, hogy mi mindannyian része vagyunk a magyar kultúrának, mi együtt alkotjuk ezt a csodálatos magyar kultúrkincset, mely nem csak gyönyörűség, hanem nagy felelősség is. Az élet nagy ajándék, hogy itt és most, az Önök társaságában beszélhetek a végtelen kötődésemről, melynek csak apró lenyomatát képezi az általam összegyűjtött anyag, melyet a kutatók talán haszonnal forgathatnak munkáik során. Kívánom, hogy másoknak is hozzon annyi gyönyörűséget, s adjon annyi erőt e feljegyzések olvasgatása, mint nekem adott a szülőföld, a rég látott gyerekkori játszótársak emlékeinek fölidézése, egy-egy találkozás a vásárhelyi hírs promenádon, amely pillanatok időről-időre visszarévednek, s így még nyolcvan év után is – vagy épp ezért – megremegetik a szívemet.”

Soós Csilla könyvtárigazgató rávilágított arra, hogy napjainkban, amikor az emberek bezárkóznak, sok esetben önmaguk előtt is, mily nagy öröm ilyen pillanatok részese lenni. Ezzel együtt felelősség átvenni, megfelelően kezelni a valóban nemcsak helyi, hanem a magyar kultúrkincs e részletét, amelyet reájuk bízunk.

A *Vásárhelyi Látóhatár Adománylevelet* ad át a feleknek, ebben rögzítjük az ajándékozás tényét, kézjegyükkel ellátva a dokumentumot.

Az ünnepi pillanatok mindenkit meghatnak. Ez a pillanat pedig többnyire újabb kezdeményezést szül.

Jelenleg több adomány, illetve följánlás várakozik szerkesztőségünkben, várja az átadás pillanatait. Az adományokat a folyóiratban is bemutatjuk, hogy minél többen tájékozódjanak róluk. Mivel a bemutatóinkat közvetíti a helyi rádió és televízió is, így igen széles körben megismerhetik az új dokumentumokat.

Néhány érdekesség:

„Spissák Lajos száznyolcvan darab, a múlt század húszas-harmincas éveiben készült, saját kezűleg digitalizált fényképet hozott magával. Az eredeti, üveglemezekre rögzített negatívok 2005-ben, a véletlen szerencsének köszönhetően kerültek elő egy Révai utcai ház padlásáról. A főlvételeken egyetlen személy volt ismerős, Nagygyörgy Sándor egykori tabáni református lelkész. A képek jó része kiváló minőségű, jól megkomponált, hely-, kor-, és technikatörténeti, néprajzi szempontból is rendkívül érdekes. Olyan értéket képviselnek, amelyet mindenképpen érdemes megmutatni a nagyközönségnek is.” – véleményezte az anyagot Szentí Csilla levéltár-igazgató.

A múlt generációjának jelentős egyénisége Tölcséry István, a Református Főgimnázium (ma Bethlen Gábor Református Gimnázium) tanár könyvtárosa, akiről Köntös István írt emlékezést. Tölcséry Istvánról portrét készített Hadasné Iona, amelyet fia, Hadas János a gimnáziumnak adományozott.

Nem hallgathatom el C. Nagy László, az Alföldi Porcelángyár egykori szakszervezetisének adományát, „*A Hódmezővásárhelyi Művészek Majolika és Agyagipari Telepének alapítási története 1910–1918. Írta Weiss Mihály Cseszko Máté*” huszonhat oldal A/3-as méretű kéziratát és mellékleteit. Mindezt kiegészíti a fényképgyűjtemény, amelyet személyesen készített az Alföldi Porcelángyár építkezéséről, amíg észre nem vették, és meg nem tiltották neki a fotózást.

Ugyanígy értékes adalék lehet egy helyi adat föltárása, mint például Kardos József tanulmánya, amely hitelt érdemlően igazolja, hogy a vásárhelyi színész, Hegyi Katalin volt Karády Katalin dublőze...

Az értékmentés módja lehet egy európai viszonylatban is közérdeklődésre számot tartó dokumentáció publikálása, elsőként éppen a *Vásárhelyi Látóhatárban*, mint például Korody-Paku István Liechtensteinben élő magyar zongoraművész-tanár Liszt Ferenc genfi tartózkodásának teljes körű feltárását elvégző műve. Mindezt úgy, hogy a Liszt-kézírást is mellékeli, s a teljes dokumentációt először szülővárosában közli...

Hogy mi vezérli a szerzőket, adományozókat, hogy az addig őrzött kincseiket megosszák velünk? Erre nincs kézzelfogható válasz, ez valahol, a lélekben, a tudatban ered.

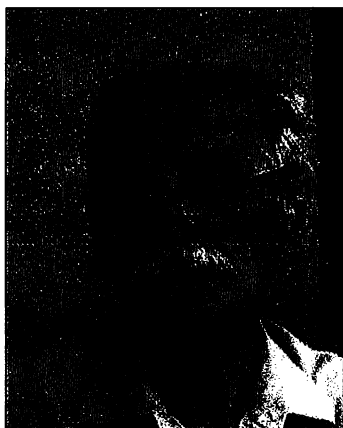
S hogy meddig tart ez a lélekiemelő kedv? Nem lehet tudni. De nem is ez a fontos, hanem az, hogy egy közösség megpróbál valami szépet, valami lélekiemelő dolgot tenni, amelytől szebbé, értékesebbé válhat az élete, amely által erősödik az összetartozás érzése...

Számos, eddig a feledés homálya által borított érdekes és értékes adatra bukkanunk, amellyel hozzájárulunk a magyar kultúra értékeinek közkinccsé tételéhez. Mindezen túl, nyomtatott jelet is hagyunk a társadalomról, amelyben élünk, megerősítve a digitális kultúránkat, segítve a tudás alapú társadalom kibontakozását. És szolgálva Hódmezővásárhelyt.

Fuchsné Benák Katalin

Kövendi Dénes
(1923–2011)

A legtöbb könyvtár történetében vannak meghatározó személyiségek, olyan könyvtárosok, akik nem föltétlenül vezető pozíciójukkal adnak karaktert egy-egy intézménynek, hanem szellemi nagyságukkal és emberi példájukkal. Ilyen meghatározó, intézményi karaktert és szellemiséget formáló személyiség volt évtizedeken át Kövendi Dénes a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. 1968-tól több mint négy évtizeden át és még azután is, nyugdíjasként is alakja elválaszthatatlan volt a Szakkönyvtártól – mind szorosan vett szakmai értelemben, mind emberi, kollegiális vonatkozásban. Magas termete, egyenes tartása, dús bajusza, derűsen csillogó tekintete, vibrálóan okos szelleme, mégis magabiztos nyugalmat sugárzó beszéde éppen olyan része volt a Szakkönyvtárnak, ahogyan a polcokon sorakozó kötetek, a bekötött folyóiratok. Kövendi Dénes személyisége évtizedekig elválaszthatatlan volt e gyűjteménytől, de korántsem csupán az elvégzett munka okán, hanem – és ezt nem lehet elégszer hangsúlyozni – meggyőző tudása, szellemessége, olvasottsága, hatalmas műveltsége, nyelvtudása, tájékozottsága és megnyerő habitusa miatt is. Tiszteletre méltó ember volt, akit azonban – közvetlensége révén – nemcsak tisztelni lehetett, de valódi kollégaként becsülni és szeretni is.

Kövendi Dénes 1923. május 7-én született Budapesten, és 2011. május 12-én, néhány nappal 88. születésnapja után távozott e világról, Kecskeméten halt meg családja körében. Nehéz, sőt reménytelen vállalkozás fölsorolni, mit végzett hosszú élete és gazdag pályafutása során. Latin-történelem szakos tanári oklevelet szerzett, a pedagógia–neveléslelektan–pszichológia doktora volt, de orosz szakos nyelvtanári diplomával is rendelkezett. Aki ismerte, akinek volt alkalma hosszabban társalogni vele, az hamar rájöhett, milyen jártas Kövendi Dénes a filozófia történetében, a klasszika-filológiában, milyen kiváló ismerője Ady Endre – nemcsak költészetének, de – egész szellemiségének, hogy kiváló szakértője a magyar pedagógia történetének és kivált mestere, Karácsony Sándor munkásságának, miközben elhivatottan foglalkozott a nevelés- és nyelvtudománnyal, a művelődéstörténettel, verstannal és stilisztikával, azután fordított és szakkikkeket írt, gondozta édesapja, az ógörög kultúra hazai szaktekintélye, id. Kövendi Dénes szellemi hagyatékát, köteteket szerkesztett, tanulmányokat közölt.

A második világháború után kezdődött a pályája. Az ún. koalíciós időkben az Országos Szabdművelődési Tanács titkára volt, tanított középiskolában, dolgozott az Országos Pedagógiai Könyvtár elődintézményeiben, volt szakfordító és iskolai könyvtáros, majd 1968 nyarától az OSZK-ba, azon belül is a Könyvtártudományi és Módszertani Központba került. Nyugdíjazásáig, és azután is, majdnem az ezredfordulóig a Szakkönyvtárban dolgozott, a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ)* című referáló lapot szerkesztette, amelynek utódként ismerjük el a *MANCI*-t, a *Könyvtári Figyelő* referáló rovatát vagy a *HUMANUS* adatbázis külhoni könyvtártudományi anyagát. Kövendi Dénes nevéhez fűződik a könyvtári és tájékoztatási teaurusz sajtó alá rendezése, gondozása, folyamatos javítása és három kiadásban való közreadása.

Amikor 2009 tavaszán a Bibliothecarius emeritus címre terjesztették föl, a méltatásban ez olvasható: „*Jelentős fordítói és dokumentációs tapasztalata, gazdag nyelvtudása mellett műveltsége, alapossága, igényessége, szerkesztői erényei miatt tett szert nagy tekintélyre, ismertségre és elismertségre a KMK és az OSZK munkatársai körében.*” Nem csupán igaz, de találóan pontos is ez a méltatás, hiszen érezni belőle, nemcsak kiváló munkatársról, megbízható könyvtárosról van szó, hanem egy hatalmas tudású, műveltségével példát mutató, megragadó személyiségről is. Kövendi Dénes csakugyan megfellebbezhetetlen tekintély volt, amit hihetetlen széles körű, ugyanakkor roppant elmélyült tudása, ma már ritkaság számba menő klasszikus műveltsége alapozott meg. Ám barátságos modorától, szarkazmusba hajló stílusától, kedélyes alkatától, segítőkész figyelmétől mi sem állt távolabb, mint a tekintélyességhez társuló kimérttség. Ugyanakkor volt benne valami az elszánt pedagógus lelkesületéből, a hatni és nevelni akarás eltökéltségéből, ami mindig a szelíd tudásközvetítés, a tréfába is hajló könnyed magyarázat, a jóízűen példálózó beszélgetés formájában nyilatkozott meg.

Rajongott Adyért, mindent tudott kedves költőjéről. Ha szóba került, épp olyan buzgalommal elemezte egy-egy versét, rögtönzött poétikai kiselőadást, amilyen fanyarkás szarkazmussal avatott be a nagy költő magánéletének kulisszatitkaiba. Számos publikációja ismert Ady Endre költészetéről, versvilágának poétikai sajátosságairól; sokat foglalkozott mestere, Karácsony Sándor pedagógiai programjával és annak nemzetnevelő jelentőségével; gondozta édesapja könyveit, a *Tudós tanárok – tanár tudósok* sorozatban tanulmányt is közölt róla; számos cikket is publikált a könyvtári szaksajtóban.

Gondolkodását egyaránt meghatározta a kálvinista öntudat és a tudomány iránti alázat, az elmélyült tudás komolysága és az előadásmód szellemessége; egyszerre volt szellemi értelemben súlyos és lelkileg könnyed. Éppen olyan jártas volt az ókor műveltségében, mint a XX. század modern irodalmi törekvéseiben; egyformán tudott komoly szakkérdésekről prelegálni és ízesen vagy ironikusan anekdotázni.

Lenyűgöző tudását – sosem kérkedően, de mindenkor lendületesen – szívesen megosztotta bárkivel, kivált fiatalabb kollégáival. A legszárazabb szakkérdésekről is szinte szórakoztató módon, figyelemkeltően adott elő. Alapos és rendszeres tudása, tisztánlátása, logikája mindenki számára az első percben lenyűgöző volt. Emberismerete, lélektani jártassága nemkülönben. Amikor a '80-as években a folyosón szóba elegyedett egy akkoriban frissen kinevezett ifjú kollégával, így szólt: „– *Nem kérdezem meg, hogy érzed magad két hét után a KMK-ban. Majd egy év múlva kérdezem meg, akkor majd tudsz rá válaszolni...*”

Kövendi Dénes tehát nemcsak alapos munkájával, hanem alakjával is sokat hozzatett négy évtized alatt a KMK, illetve a Szakkönyvtár eredményeihez. Alakította munkahelye szellemiségét, intellektuális légkörét. Joggal írhatták kollégái a megrendítő halálhír után, a búcsú pillanataiban:

„Ami minket, közvetlen munkatársait illeti, rangot jelent számunkra, hogy a kollégái lehettünk, és hálával gondolunk arra, hogy nagyon sokat tanulhatunk tőle”.

Kövendi Dénes rangot adott a környezetének – fájdalomunkban ezzel a gondolattal hajtunk fejet emléke előtt.

Hegyközi Ilona–Mezey László Miklós

Felhívás Füzéki István emlékérem adományozására

Dr. Füzéki Bálint, testvére, az 1956-ban hősi halált halt Füzéki István könyvtáros emlékére díjat alapított.

Az emlékérmeket minden évben az a könyvtáros kapja meg, aki a megelőző évben, években a legtöbbet tette, kiemelkedő teljesítményt nyújtott a könyvtári szolgáltatások és/vagy tudományok terén.

A díjat öttagú kuratórium fogja odaítélni.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége kéri, hogy aki méltó személyről tud, tegyen javaslatot és **2011. szeptember 16-áig** küldje azt meg indoklással együtt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete címére. (1827 Budapest, Budavári palota F ép.)

(A Füzéki István Emlékérem alapító okirata a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2002. decemberi számának 27–28. oldalán olvasható.)

Hivatásunk arra kötelez, ...

„Hivatásunk arra kötelez, hogy az egyetemes és a nemzeti kulturális örökség megőrzését és továbbadását méltóképpen teljesítsük. Küldetésünk, hogy a ránk bízott szellemi vagyont a digitális kor szakmai követelményeinek megfelelően, a tudás és az etikus magatartás iránt elkötelezetten, a jelen és a jövő javára kezeljük. A magunk eszközeivel hozzá kívánunk járulni az emberi jogok, a demokrácia, a jogállamiság, az esélyegyenlőség és az információ szabadságának biztosításához.”

(MKE-üzenet az IFLA-tagokhoz, 2005)

Úgy csordulnak belém a szavak, mint mikor zsilipet nyit a gátór, s a víz vágatni kezd. Ha medre van, akkor terelten, ha a meder megtelt, akkor mindenfelé, elötvte, árasztva a környezetet. Látszólag rombolón, de mégsem. Mert a víz pontosan tudja, hogy mit tegyen, hogy mit kell tennie. Tudja. Teszi. Miért van, hogy mi oly gyakran állunk meg kétségbeesve: mi is a dolgunk. Hol a helyünk, és mit kell tennünk? De most hagyom, hogy a szavak átmossanak. Hagyom, hogy elárasszanak. Nem gondolkodom semmiféle renden. Nem gondolkodom rendszerben. Egyszerűen csak olvasok. 750 oldal. 75 év története. Az MKE története... S amikor az ember saját történetével szembesül, már érti, érzi, a rendnek nem most kell megszületnie, a rend már valahol – a 75 év folyamán – megszületett, beteljesült, megtörténté vált. A mai nap, a most megélt pillanatnyi idő, amíg a kötetet bárki is lapozza, mint a polírozás a bútoron, arra való, hogy a szép még szebb, a kedves még kedvesebb, a tudott még pontosabban tudott emlékké lehessen. És, hogy ismét együtt lehessenek – meghúzódva, csendben, magamban – Veletek. Főhősökkel, mindnyájatokkal, szerzőkkel és szerkesztőkkel, azokkal, akiket még csak névről sem ismerek, és mégis a könyv révén magamnak látni engedhetem arcukat, azokkal, akikkel ma és holnap is találkozhatom, s azokkal, akik a végtelen történet 750 oldalnyi, most még fehér, de egyszer talán majd megsárguló lapjait már csak odafönt lapozzák. Krüner Zsófiának ajánlom e sorokat, Fejős Lacinak, meg Ottovay Lászlónak.

Kitüntetés, hogy mellettük lehettem. Óh, de sokan vagytok égi társak! De talán még Nektek is ismeretlen a volt salgótarjáni nyomda és kötetvezető kollégám, Barna Frédi. Ő semmiképpen sem kerülhetett bele ebbe a kötetbe, hiszen észtvesztően fiatalon, alig pár év könyvtári munkaviszonyt töltve hunyt el, több mint húsz éve már. A betegség legyőzte. Nekem tanítóm lett. Átala szeretem a nyomdát, a könyvet mint illatot, a könyvet mint terméket, mint olyan csodát, ami az ember kezében – olvasás közben – bármivé tud válni. S ahhoz, hogy a csoda megtörténjen, nem kell semmit bekapcsolni, feltölteni, működésbe hozni, elég csak felütni és elmélyülni benne, a továbbiakban már minden csak rajtunk múlik. Frédi attól volt fantasztikus ember, ahogyan rajongott a nyomdáért, a nyomda zajáért, illatáért, a festékek, a vegyszerek fantáziavilágáért. Az ő emlékét is átadom most e kötettel Nektek!

1994. november 20. Egyesületünk életének egy sajátos pillanata. Vajda Erik elköszönni akaró – mégis elnökké választott – elnökjelölt üzenetet küld a négy nap múlva üléselő közgyűlésnek. A tagság bizalma, elnökké jelölése arra készíti, hogy programvázlatot adjon az Egyesület fejlődésének általa kívánatosnak gondolt irányairól. Érdemes ezt a programvázlatot idézni, hiszen máig érvényes tételket találhatunk benne. Elsőnek a fiatalokkal foglalkozik, hiszen, mint minden társadalmi jelenségnek, a könyvtárosságnak a jövője is a fiataloktól függ. Értük a szervezetekben, de központilag is még többet kell tenni. Támogatási módszerek lehetnek: K+F-témák meghatározása, előadói felkérések, konzulensek biztosítása, tanulmányutak. Aztán kimondja, hogy ugyan a szervezetek adják a tevékenység fő színtereit, de szükség lenne a kitűnően hasznos vándorgyűlések mellett több országos rendezvényre is. Félnapos vitaülések lehetnének ezek valamely aktuális könyvtárpolitikai vagy egyesületi témáról. Emellett kiemelkedően fontosnak tartja az együttműködést a többi könyvtárügyi és rokon szervezettel, a szakma központi intézményeivel. Az Egyesület szakmai elveit és arculatát pedig „befelé” is következetesen kell képviselni (Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1995. 1. sz. 29–31. p.). Nem idézem a teljes írást, csak a számomra legfontosabb üzenetet jelentő pontokat emeltem ki. Ezek jól mutatják, hogy valójában milyen egyszerű feladatok ezek. De csak akkor, ha megvan rá az alkalmas ember.

Hogyan is mondta Papp István az OSZK-ban zajló 2011. évi MKE küldöttközgyűlésen ennek a kötetnek a könyvbemutatóján, március 31-én Budapesten, az OSZK VI. emeleti dísztermében? Nem tudom szó szerint idézni, de a lényege ez volt:

„Lenyűgöző a kötet, aminek jelentőségét sokféle módon lehet mérni. Mérhetjük súlyát (1,1 kg.), terjedelmét (758 p.), adatmennyiségét (a Gerő Gyula-féle kronológia egyes adatai is megjelennek a kötetben!). Mégis, leginkább az emberekkel lehet mérni ezt a kötetet, azokkal az emberekkel, akik hitelesítik a leírtakat és éltették az egyesületet. Az emberekkel, akik mind együtt végezték azt a munkát, ami az egyesületet jelenti. Azoknak az embereknek jár köszönet, akik ezt ránk hagyták örökül a 75 esztendő alatt.”

Az MKE története kapcsán Papp Istvánra, pontosabban Pistára (ahogy mindnyájan nevezzük) e gondolatokon túl is érdemes odafigyelnünk. Pista többszörösen kiérdemli a kitüntető figyelmet. Fantasztikus munkabíráásával és munkateljesítményével, káprázatosan gazdag műveltségével és olvasottságával, szakmai pozíciókban betöltött teljesítményével és persze az MKE-ben eltöltött múltjával, amit csak két adattal jelzek: 1972-től 1998-ig elnökségi tag, 1990–1994 között főtítkárr volt. Pista nem véletlenül hívja fel az „emberre” a figyelmet. A kötet a benne rejelő emberek, emberi teljesítmények révén válik hallatlanul izgalmassá. Az alkalmas emberek itt élnek, éltek közöttünk. Átlapozva a művet olyan forrásértékű csokrárt kapjuk az elmúlt 75 év könyvtári történéseinek, eseményeinek, szereplőinek – megýekre és szakterületre lebontva, de országosan is –, amely ismeretek máshonnan be sem szerezhetők. Ezek sorából most a kitüntetetteket emelem ki. Az Egyesület mindenkori elnöksége ugyanis soha sem egyszerűen a jó munka elismerésének tekintette saját kitüntetését, az MKE emlékérmét, hanem egy meghatározott emberi és szakmai ethosz elismerésének.

„Az egyesület 1985-ben ünnepelte alapításának ötvenedik évfordulóját. Hosszas és alapos előkészületek folytak, külön bizottság alakult erre a feladatra, szép és tartalmas megemlékezést tartottak. Felemelő momentum volt, hogy ekkor, a jubileumi rendezvényen adták át első ízben az Egyesületi Munkáért Emlékérmet, az MKE saját kitüntetését, amelyet külföldi kollégák is elnyerhetnek.”

(Bényei Miklós, 27. p.)

Összeszámoltam, hányan lehetnek a kitüntetettjeink. 153-an vannak. Ebből 87 hölgy. A többség. Meg kell, hogy mondjam, a kezdetekkor elsősorban a férfiak kapták az elismerést, a 2000-es években azonban megfordult a trend, már alig találunk férfit a kitüntetettek között. Ez valamiféle tendenciára utalna? Nem keresem a választ, inkább csak hagyom, hogy végigfusson bennem a „kitüntetettekhez” kötődő emlékeim sora. Válogatok, hiszen oly sokan vannak. 2000-től indulok, a férfiakat keresem.

2000-ben Hermann István. Pista egyetemi csoporttársam volt. Már képzett és végzett történészként ült ismét iskolapadba. Pápai. Ha Pápát szeretni akarsz, akkor csak azt kívánom, hogy idegenvezetőd ő legyen. Korszak áll mögötte, s korszakot jelent ő is Pápa város könyv- és könyvtártörténetében. Mi van Veled, Pistám? Kiadványaitok éppoly gazdagok, mint anno, még a múlt század végén lehetett? Lelkesedéseitek most is üzen a városnak, a városkörnyéknek és mindenkinek? De jó lenne, ha mindebben semmi sem változott volna! Csak talán a könyvtárak, a csodálatos műemlék, bár könyvárnak nehezen viselhető kastélyotok változhatna idővel. Hányszor álmodtunk már Pápának is korszerű könyvtárat!

2001. Hajnal Jenő, akivel személyesen 2010-ben ismerkedhettem meg. Továbbképzésre mentem hozzájuk Zentára. Fantasztikus munkabírás! Róla és munkatársairól ez jut eszembe. Nemcsak azért, mert valóban sokat dolgoznak, hanem azért is, mert mindezt a sokat „kétszer teszik, kétszer mondják el”. Aki érti, az tudja, hogy magyarnak lenni Magyarország határán túl azt jelenti, hogy neked kétszer annyit kell letenned az asztalra, akkor talán néznek annyinak, mint másokat. Hála Istennek, Jenőék, mint ahogy oly sokan a határ túloldalán, képesek még ettől is többre.

2002. Kégli Ferenc bibliográfus. Az OSZK-ban munkatársam lettem, nem közvetlenül, csak távolról figyelhettem munkásságát. Személyisége megragadott. Egyik nagyszerű munkája az *Életrajzi források a helyismereti tájékoztatáshoz* című *Regionális és lokális életrajzgyűjtemények válogatott, annotált bibliográfiája* alcímű kötet, amely a Könyvtári Intézet gondozásában jelent meg 2005-ben. A MEK-ben is hozzáférhető. Már a bevezetése is megható, hiszen Berzsenyit idézi:

*Messze setétedik már a Ság teteje,
Ezentúl elrejtí a Bakony erdeje,
Szülőföldem, képedet.
Megállok még egyszer, s reád visszanezék.
Ti kékelő halmok! gyönyörű vidékek!
Vegyétek bús könnyemet.*

A könyvek talán még alkalmasak arra, hogy belénk égessék, mi, könyvtárosok, emberekkel foglalkozunk. Ezt tesszük, ha műveiket gondozzuk, ha kultuszukat ápoljuk, és akkor is, ha a fiatalabb nemzedék szemét rányitjuk múltunk csodáira.

2003. Boda Miklós, a Baranya Megyei Könyvtár igazgatóhelyettese. Vele a kötetben szerzőként is találkozhatunk, hiszen ő állította össze az MKE Pécsi és Baranyai Szervezete történetét bemutató fejezetet (239–248. p.).

„A szervezet létrejöttében fontos szerepe volt annak, hogy a Pécsi Egyetemi Könyvtár 1974-ben ünnepelte alapításának 200. évfordulóját, jogelődjének tekintve a könyvtár különgyűjteményét képező egykori püspöki könyvtárat... ” (239. p.). „1991 novemberének jelentős eseménye, hogy a magyar és szlovák egyesület megállapodása alapján négytagú szlovákiai könyvtáros delegáció látogat Pécsre, majd a következő hónap végén a Pécsi és Baranyai Szervezet négytagú delegációja utazik pozsonyi vizontlátogatásra” (241. p.). Rá éppen húsz évre, azaz most, 2011-ben, az immár harmadszor Pécsen rendezett vándorgyűlésen az a Silvia Stasselová asszony kap MKE-emlékérem kitüntetést, aki a szlovák partnerszervezet elnöke. Lám, semmi sem lehet véletlenül ezen a Földön. Helytörténet – nemzetiségi ügyek – határon túli kapcsolatok. Úgy tűnik, ezen a vidéken, Baranyában ezek a „virágok” otthonra letek, jó termőföldben vannak.

2004. Kolivosko István, Szlovákia. Istvánról – be kell, hogy valljam – nem tudok. Érdeklődnöm kell. Ó, hát furcsa is lenne, ha nem lennének új és újabb felfedezésre méltó személyek, momentumok e közös, de mégis ahány tag, annyi módon megélt élettörténetben.

2005-ben nincs férfi kitüntetett.

2006. Horváth Sándor Domonkos és Nagy Zoltán. Mindketten „csuda figurák”. Olyanok, akik a munka és a megszólalás mesterei is egyben. Akik többek, mint könyvtárosok. Ugye, talán magyarul sem kell. Különleges személyiségek. Oly könnyűek, mint a puha, meleg víz, ami halkan csobban, miközben körülölel, és oly nehezek is egyben, mint általában azok az emberek, akik nem önmagukért, hanem a barátjukért, a céljaikért, a könyvtárügyért harcolnak. Olyanok, akik ugyanakkor egyik a könyvtár és a könyvtárügy szeretetében és tiszteletében.

2007. Pálvölgyi Mihály. Tanár úrról talán egy diákja szólhatna a legőszintébben. Én magam nem voltam tanítványa. Csak „távolról” figyelem tevékenységét. A „szombathelyi műhelyhez” tartozik. Ahhoz a közösséghez, amely kisvárosi keretben igazi nagyvárosit alkot.

2008-ban nincs férfi kitüntetett.

2009. Gerber György. Aki nem is gondolta, hogy könyvtáros lesz. 1994-ben azonban – álláskeresés céljából – betért a szentendrei Pest Megyei Könyvtárba. És ezzel elkezdődött egy máig ívelő folyamat. Jelenleg igazgatóhelyettesként tevékenykedik. Szakmai feladatai közé a megye könyvtárainak segítése tartozik. Nem tesz nagy dolgokat, mégis az fantasztikus, ahogyan teszi. Ahogyan mindenkivel be-

szél, szót ért. Irányít, összehangol, figyelemmel kíséri az európai uniós fejlesztési, pályázati lehetőségek kihasználását. Rendkívül sokféle tevékenységéből kiemelhető a *Pest Megyei Könyvtáros* című lap szerkesztése, valamint munkája az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetében és a Pest Megyei Szervezetben is.

A sor, az MKE emlékérmesek sora a kötetben 2009-cel zárul, hogy jölessenek „Az év fiatal könyvtárosa”, a „Füzéki István emlékérem” birtokosai, a Gombocz-ösztöndíjasok. Tessék csak lapozni tovább a névsorokat!

Ha az „emberekkel mérjük a kötetet”, akkor már nagyon itt az ideje annak, hogy végre szóljak Bényei Miklós tanár úrról, a kötet főszerkesztőjéről, a mű atyjáról, létrehozójáról, aki a már említett márciusi küldöttközgyűlésen minden résztvevőnek, szerzőtársnak (a kötet tartalomjegyzéke szerint 43-an vannak!) külön is köszönte a közreműködést, és az alábbiakról tájékoztatta a jelenlévőket:

A kötet gondolata 2007-ben született meg. 2008. október 2-án volt az első szerkesztőségi ülés. Nagy Zoltán végezte a képek szerkesztését. 2008 végén indult a tényleges munka, ami sajnos, betegsége miatt megszakadt. Mivel a kötet megjelenését az NKA támogatta, ezért határidő-módosítást kellett kérni. Így a kiadvány az eredetileg a 2010. őszi jubileumi konferenciára történő megjelenés helyett 2011. március végére, a küldöttközgyűlés időpontjára készült el. Az idő rövidsége miatt a kötetből sajnos, a mutató kimaradt, a kiadvány e nélkül jelent meg.

Bényei Miklós szerepe a kiadvány megjelenésében több mint óriási. Azért is, mert a kötet terjedelme átlagon felüli, mert elképesztően hatalmas tényanyagot tartalmaz (75 év, ezen belül több mint 30 szervezet történetét tárja elénk). És azért is, mert tanár úr nem csupán szerkesztette az anyagot, nem csupán ösztönözte, segítette a résztanulmányok íróit, hanem *Az egyesület történelmi útja* című bevezető tanulmányával, valamint *A Magyar Könyvtárosok Egyesülete Vándorgyűlései. Szakmai programok, előadások viták* című összeállításával át is tekintette az MKE történetét. Véleménye szerint jellemző a szakmára és az egyesületre a nemzetköziség, a lépéstartás, az utánpótlás biztosításáért érzett felelősség, a képzések fontossága, a sokszínűség, az érdekvédelem, az intézményi támogatottság és a jeles személyek feladatvállalása a szervezetben. Megállapította azt is, hogy fény derült arra, hogy iratok kallódnak, ismeretlen helyre kerültek, hézagosak a dokumentumok már 45 év távlatában is. Ezért fontos, hogy legyen folytatása a munkának. Örömmel elmondható, hogy a Fejér, a Veszprém és a Nógrád megyei szervezet ön-maga is lépett, és kiadványt jelentetett meg saját történetéről. Ezekre a résztanulmányokra a továbbiakban is szükség van és lesz. Végezetül tanár úr felhívta a figyelmet arra, hogy az MKE történetének feldolgozása kapcsán kidolgozandó témák sokasága javasolható a kutatóknak, szakdolgozóknak.

Bényei tanár úr intelmei, tanácsai akkor válhatnak valóra, ha a kötet nem a könyvtárvezetői szoba porosodó könyvespolci tartozéka, hanem a kollégák mindennapi munkaeszköze lesz a jövőben. Azzá lehet és azzá is kell, hogy váljon, mert a megjelent kötet egyben szakmatörténet is. Országos szinten, de az egyes

megyékre, valamint szakterületekre elkülönítve is hűen tükrözi a könyvtárügy elmúlt évtizedeinek törekvéseit, irányait, szereplőit és eredményeit.

Az MKE története fényesen bizonyítja, hogy az egyesületi munka a könyvtárügy elválaszthatatlan része. Az egyesület tisztségviselői, tagjai a magyar könyvtárügy pótolhatatlan szereplői. Tevékenységükhöz az MKE nyújtotta és nyújtja ma is a keretet. Ennek híján könyv-, könyvtár-, könyvtári ellátás történetünkben számos gondolat és kezdeményezés számára egyszerűen nem lett volna hely, nem lett volna megszólalási lehetőség és képviseleti forma. A tevékenység összetettségét és tartalmi gazdagságát az a kétszáz oldal (541–740 p.) is bizonyítja, amely a kötet végén kapott helyet, s amely lapokon az MKE tagszervezeti tevékenysége kerül időrendben az olvasó elé, valamint a 457–486. oldalakon található fejezet, amely az MKE 75 évének fontosabb eseményeit villantja fel. Ezekből néhányat én is kiemelek:

1935. június 26. – Alakuló közgyűlés.

1936. március – Budapestre látogat az IFLA elnöke.

1937. – Az első könyvtárosképző tanfolyam.

1938. – Az egyesület a FID tagja lesz.

1956. – Megalakul a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin Köre (SZEK).

1959. szeptember 14–17. – Az első hivatalos SZEK-küldöttség részt vesz az IFLA közgyűlésén. Átadják a kör munkájáról és a magyar könyvtárügyről szóló beszámolót.

1964. január 30. – A SZEK első küldöttközgyűlése.

1968. május 23–26. – Az egyesület képviselőjében Sallai István részt vesz az NSZK közművelődési könyvtárosai egyesületének duisburgi konferenciáján.

1969. június 27. – Tata, az első Vándorgyűlés.

1972. augusztus 28. – szeptember 2. – IFLA-közgyűlés Budapesten. Helyszín: az MTA. Téma: Az olvasás a változó világban. Több mint ezer résztvevő, 131 előadás 23 szekcióban.

1980. január 14. – Köhalmi Béla-émlékkülés az MTA, az illetékes minisztérium, a FSZEK és az MKE rendezésében.

1985. március 13. – A Magyar Könyvtárosok Egyesületéért Emlékérem (MKE emlékérem) alapítása.

1995. április 22–25. – A Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál keretében az első Könyvtáros Klub.

2000. február 24. – „Az év fiatal könyvtárosa” elismerő cím alapítása. Az első kiírás 2001-ben született meg.

2002. február 19. – Az MKE immár közhasznú szervezet.

2004. november 15. – Stratégiai program – együttműködés a határon túli magyar könyvtárosokkal.

2006. január 17. – „A magyar könyvtárosság etikai kódexe” elfogadása.

2007. szeptember 12. – „Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal” rendezvénysorozat nyitó konferenciája.

2008. január – Új MKE-stratégia a 2007–2010 közötti időszakra.

2009. szeptember 7. – Indul a „Menet” projekt, az infokommunikációs eszközök és szolgáltatások iránti érdeklődés felkeltésére, a szolgáltatások generálására.

Ezek a gondolatok és események jutottak eszembe az MKE jubileumi kötet kapcsán. És persze a köszönet. Köszönet valamennyi szerzőnek, minden közreműködőnek. Köszönet az NKA-nak a forrásért, a tördelőszerkesztőnek, a nyomdának munkájukért, és mindezek sorában Nagy Anikó főtítkárnak, aki a főszerkesztő jobbkezeként az anyaggyűjtéstől a megjelenésig koordinálta a munkát. Minden szerző, közreműködő nevében jószívvel ajánlom, hogy vegyék kézbe az egyesület jubileumi kiadványát.

(A Magyar könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009 Jubileumi kiadvány. Szerkesztette Béneyi Miklós ; közreműködött Nagy Anikó ; képszerkesztő Nagy Zoltán ; technikai szerkesztő Korpás István. – Budapest, Magyar Könyvtárosok Egyesülete, 2011. 758 p.)

Fehér Miklós

A neveléstudomány és a közoktatás szolgálatában

Az OPKM története 1958–1990

Konferenciával ünnepelte 2008 novemberében fennállása (újraindítása) ötvenedik évfordulóját a jelenleg az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet részjogkörű intézményeként működő Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, amely – küldetésnyilatkozata szerint:

„a neveléstudomány és a közoktatás magyarországi információs, neveléstudományi és kulturális központja. Gyűjti és szolgáltatja a neveléstudomány szakirodalmi információit, ápolja, őrzi és közkinccsé teszi a pedagógia tárgyi emlékeit és dokumentumait. A pedagógiai nemzeti szakbibliográfiák és szakirodalmi adatbázisok előállítójaként a neveléstudomány szakirodalmi információs rendszerének bázisintézménye. Szakmailag támogatja a pedagógiai szakkönyvtárak és az iskolai könyvtárak munkáját, gyűjteményeivel és szolgáltatásaival, múzeumi és kiadói tevékenységével, információs és koordinációs munkájával elősegíti a neveléstudomány és az oktatásügy területén dolgozók széles körű tájékoztatását, gyakorlati és elméleti munkáját, szakmai továbbképzését, önképzését, a pedagógiai kutatást, a pedagógusjelöltek felkészítését hivatásukra. Kulcsfeladata van az európai integráció szempontjából lényeges nemzetközi oktatási információk feldolgozásában és terjesztésében, a terminológiai fejlesztési munkákban.”

S hogy miért szerepel az évforduló kapcsán a „fennállás” mellett az „újraindítás” kifejezés is? Azért, mert az 1877 és 1933 között már létezett a szakmai/szellemi előd: az Országos Tanszermúzeum (később Országos Pedagógiai Könyvtár és

Tanszermúzeum), valamint a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Országos Tanügyi és Pedagógiai Könyvtára. Róluk szól *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története, különös tekintettel a könyvtári gyűjtemény alakulására. I. 1877–1933* című, 2003-ban közreadott kötet*, amely javított kiadásként két évvel később is megjelent. Szerzője *Droppánné Debreczeni Éva* volt, aki az ötvenéves jubileumra a második kötettel is elkészült, azzal, amely az OPKM múlt századi működését mutatja be egészen a rendszerváltozásig. E mű azonban csak a közclmúltban látott napvilágot *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története. II. 1958–1990* címmel.

A kötött kiadvány borítófedeleit az intézménynek helyet adó épületek, valamint az állományban fellelhető, különböző korszakból származó tulajdonbélyegzők képei díszítik. A közel negyven szövegközi fekete-fehér kép között ott találjuk a tárgyalt időszak három igazgatójáról készült fotót is. A műben való elsődleges eligazodást a részletes *Tartalomjegyzék* teszi lehetővé. Kiadói előszó ajánlja figyelmünkbe az impozáns kötetet; a 2008. november 27-ére keltezett szerzői előszó tájékoztat a mű keletkezésének céljáról, előzményéről, s itt mond köszönetet a szerző azoknak, akik segítséget nyújtottak munkájához.

Egy intézménytörténeti (esetünkben könyvtár- és múzeumtörténeti) monográfia szerkezetének kialakításakor alapvetően két lehetőség közül lehet választani. Az egyik a történetiség elvéből adódó, többnyire korszakokra bontott időrend, és korszakokként a működési területek bemutatása, elemzése és értékelése. A másik pedig a szakmai (esetünkben könyvtárszakmai) tematikák szerinti csoportosítás, és e területek folyamatos fejlődésének időrendi bemutatása, elemzése és értékelése. Az OPKM most megjelent történeti monográfiájában mindkét szerkesztési módszer (nagyjából fele-fele arányban) egy kötetben belül megtalálható. Ennek – bár a terjedelem alapos megnövekedését okozta, továbbá óhatatlanul ismétlődéseket produkált – annyi előnye mégis van, hogy a lineáris intézménytörténet mellett az országos szakkönyvtári szerepéből adódó feladatkörök mentén is kaphatunk, a történeti részhez képest még alaposabb ismereteket a könyvtár tevékenységének harminckét évről.

A Könyvtártörténeti rész címet viselő első főfejezet – mielőtt az újrainduló országos szakkönyvtár történetébe kezdene – visszaul az első országos pedagógiai könyvtár 1933-ban történt megszüntetésére, majd rövid áttekintést nyújt annak a két könyvtárnak a történetéről, gyűjteményéről, használoiról, amely az 1933 utáni időszakban gondoskodott – ha nem is országos feladattal megbízva – az oktatásügyi, a pedagógiai irodalom iránt érdeklődők ellátásáról. Az 1956-os könyvtári törvény rendelkezése nyomán e két gyűjtemény, akkori nevükön Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Pedagógiai Könyvtára, valamint az Oktatásügyi Minisztérium Pedagógiai Könyvtára, 1958 szeptemberében történt egyesítésével jött létre az Országos Pedagógiai Könyvtár. (Természetesen megfelelő háttérismereteket is kapunk az időszak oktatásügye, a neveléstudomány, továbbá a könyvtárügy, a könyvtárpolitika helyzetéről.)

* Ismertetését lásd: Bartók Györgyi: „Beszédes” história. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2004. 7. sz. 58–60. p.

Az intézménytörténeti korszakokat a szerző V. Waldapfel Eszter (1958–1966), Arató Ferenc (1967–1979) és Balázs Mihály (1980–1990) igazgatóságának idejéhez igazította. Az adott korszakra vonatkozóan megismerkedhetünk az intézmény mint szervezet működésével, elhelyezésével, raktározási nehézségeivel, állományának alakulásával és feldolgozásával, az olvasószolgálati, a dokumentációs-információs, a bibliográfiai, illetve a kiadói tevékenységgel, a tudományos, valamint a módszertani, hálózati munkával, a könyvtári szolgáltatások fejlesztésével és fejlődésével, a személyzeti politikával. A könyvtár feladatköre 1968-ban, Arató Ferenc igazgatósága idején bővült ki a múzeumi részleg létrejöttével, ettől kezdve a korszaktörténet kiegészül a szintén országos pedagógiai feladatokat ellátó múzeum vonatkozásaival. A korszakok bemutatását az igazgatói tevékenység eredményeinek összefoglalása zárja. (Csak zárójelben jegyzem meg, hogy szerintem a történet olvasója valahol a kötetben szívesen látta volna a három igazgató rövid szakmai életrajzát is, vagy utalást azokra a nyomtatott vagy webes lexikonhelyekre, ahol ezek az adatok elérhetőek.)

A *Könyvtárszakmai rész* címet viselő másik főfejezet – ahogyan a cím is kifejezi – már nem foglalkozik a muzeológiai szempontok bővebb kifejtésével, a szerző megmarad a saját, jól ismert szakterületén, és csakis a címének megfelelő témakört bontja ki, Imponáló részletességgel tárgyalja a könyvtári feladatok ellátásának három területét az 1958–1990-es időszak egybefüggő folyamatában. Az első feladatkör a tudományos szakkönyvtári funkció, amely magába foglalja a rendkívül gazdag (unikális példányokat is tartalmazó) szakmai vonatkozású állomány alakulását, nyilvántartását, tartalmi és formai feltárását, katalógus-rendszerének kiépítését, a bibliográfiai és információs szolgáltatások fejlődését, a tudományos kutatómunka területeit és eredményeit, a kiadói tevékenységet, valamint a hazai, illetve nemzetközi kapcsolatok kialakítását. A '80-as években az intézmény az elsők között fogott bele hazánkban a könyvtári gépesítésbe – ebben a részben kapott helyet a számítástechnikai fejlesztés és annak megannyi eredménye is. A második szakterület a dokumentációs feladatok ellátása, azaz a témafigyelés, az ismertetések, referátumok elkészítése, a témaszemlék és a referáló kiadványok közreadása, a dokumentációs nyilvántartások vezetése és az összehasonlító pedagógiai kutatások körében végzett dokumentációs tevékenység. Mivel az OPKM 1976-ig az iskolai könyvtári hálózat központjaként is működött, ezért a harmadik terület az iskolai könyvtárak irányításával, az iskolai könyvtárügy fejlődésének elősegítésével kapcsolatos feladatok (1976 után is történő) ellátása lett.

Az intézmény-, illetve szakmatörténeti részeket lezáró *Utószó* alkalmat ad a szerzőnek (aki 1981 óta az intézmény munkatársa), hogy a történet rövid összefoglalása keretében reményét fejezze ki arra vonatkozóan, hogy „*a jövőben a döntéshozók is belátják a könyvtár és a múzeum létének fontosságát, így a jövő az OPKM részére a kiteljesedést, a »Magyar Pedagógusok Háza« tervének megvalósulását eredményezheti*”.

Az Utószót egy összefoglalás és egy (oldalszámok nélküli) tartalomjegyzék követi angol, francia, német és orosz nyelven. A felhasznált nyomtatott, illetve levéltári, irattári források megadása a lábjegyzetek rövid, gazdaságos formátumú, helykímélő hivatkozásait teszi teljessé.

A kötetet lezáró, *Függelék* című egység több alfejezetből áll. Itt található az OPKM kiadványainak kerekén 260 tételes, válogatott bibliográfiája, amely Toldy Sára és Borostyániné Rákóczi Mária korábbi összeállításait is felhasználva készült. A tárgyalt korszak történetének fontosabb intézményi eseményeit egy időrendi táblázat tartalmazza – részben Lengyel Sándor korábbi eseménynaptárára támaszkodva. Statisztikai táblázatok mutatják az állományra, a forgalomra, a költségvetésre vonatkozó adatokat. Egy több mint 350 tételes betűrendes jegyzék tartalmazza az OPKM 1958–1990 közötti munkatársainak névsorát, megadja a belépés, illetve a kilépés vagy nyugdíjazás évét, és jelzi azt is, ha valaki a kötet lezárásakor még a munkatársak közé tartozott. Nem kerültek a névsorba azok, akik egy évnél rövidebb időt voltak állományban. Rövidítések jegyzéke segíti a szöveges részek értelmezését. Végül a mutatók zárják kötetet: a névmutató, illetve a tárgymutató a könyvtártörténeti és a könyvtárszakmai részben előforduló nevek, illetőleg fogalmak visszakeresésére nyújt lehetőséget.

„A szakkönyvtár feladata valamely tudományterület vagy ismeretág tartalmának (ismereteinek) reprezentálása, és ennek alapján egy körülhatárolható felhasználói kör adott tudományhoz köthető szakmai információs igényének teljes, azonnali és pontos kielégítése” – olvashatjuk a *Könyvtárosok kézikönyvének* 3. kötetében, éppen az OPKM igazgatójától, a kötet kiadói előszavát jegyző Varga Katalintól. Erre rímel az ismertetés elején említett konferenciáról szóló – az interneten olvasható – beszámoló egyik részlete Csík Tibor megfogalmazásában: *„A neveléstudomány országos szakkönyvtáraként az OPKM mindig arra törekedett, hogy szolgáltatásait állandóan korszerűsítse, szakmai munkájának minősége nemzetközi összehasonlításban is folyamatosan magas színvonalat érjen el, információs központként hazai és külföldi partnerekkel építsen ki eredményes együttműködést, [...] s hogy példaként szolgáljon, irányt mutasson a szakterület könyvtárai és információs intézményei számára.”*

A neveléstudomány és a közoktatás területén nemzeti szakkönyvtári és egyben múzeumi feladatot ellátó, a magyar pedagógus társadalmat szolgáló Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum majdnem teljes XX. századi történetét, a könyvtárszakmai feladatok teljesítését bemutató, a hazai szakkönyvtárügy történeti tanulmányozásához nélkülözhetetlen monográfia az előbbieket meggyőzően bizonyítja.

(Droppáné Debreczeni Éva: *Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum története. II. 1958–1990.* Budapest, OFI–Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, 2010. 526 p.)

Kégli Ferenc